

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NECÎB KİYLÂNÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ
KİŞİLİĞİ VE DUMÛ'U'L-EMÎR ADLI ESERİ**

**Aysel SERDENGEÇTİ
2501130028**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mehmet YAVUZ**

İSTANBUL – 2019

ÖZ

NECİB KIYLÂNÎ’NİN HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DUMÛ’U’L-EMÎR ADLI ESERİ AYSEL SERDENGEÇTİ

Bu çalışmamızın ilk bölümünde, Napolyon Bonapart’ın 1798 yılında Mısır’ı işgal etmesinden sonra gelişen Modern Arap edebiyatının, İslâmî değerlerle çelişen temaları karşısında müslüman ediplerin geliştirdikleri İslâmî edebiyatın genel karakterlerine, temalarına ve temsilcilerine dair bilgileri genel bir çerçevede sunmaya çalıştık. İkinci bölümde ise, bu akımın öncülerinden olan Necîb Kiylânî’nin hayatı, eserleri ve edebi kişiliği hakkında genel bir açıklama yaptıktan sonra yazarın İslâmî edebiyat sahasında ortaya koymuş olduğu eserlerini tanıttık.

Tezimizin üçüncü bölümünde de, İslâmî Edebiyat alanında kaleme aldığı eserlere örnek olarak, yazarın kısa hikâyelerden oluşan “Dumû’ul-Emîr” (Emirin Gözyaşları)” adlı eserini tahlil ettik.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap Edebiyatı, İslâmî Edebiyat, Necîb Kiylânî, Emîrin Gözyaşları

ABSTRACT

THE LIFE, WORKS AND LITERARY IDENTITY OF NAJIB AL-KILANI AND THE ANALYSIS OF THE STORY COLLECTION “TEARS OF THE PRINCE”

AYSEL SERDENGECİ

In the first part of this study, we presented general information about the general characters, themes and representatives of Islamic literature developed by Muslim writers facing the conflicting themes against Islam after the Napoleon Bonaparte’s invasion of Egypt in 1798. In the second part, after making a general explanation about the life, works and literary personality of Najib Kilani, one of the pioneers of this movement, we explained the works of the author which were produced in the field of Islamic literature.

In the third part of our study, we analyzed the writer’s story collection *Dumû’ul-Emîr (Tears of the Prince)* as an example of the works he wrote in the area of Islamic literature.

Key Words: Modern Arab Literature, İslamic Literature, Najib Kilani, Tears of the Prince

ÖNSÖZ

İslâmî edebiyatı temsil edenler muhteva ve içerik yönüyle kendilerine özgü bir üslup ve amaç gütmüşlerdir. Bu amaç ve üslubun ekseninde İslâmî edebiyatın içeriğine (genel karakterler ve temalar) dair tartışmalar günümüze kadar süregelmiştir. Bu yüzden İslâmî edebiyatın tarihteki bu gelişimi, temsilcileri ve neye tepki olarak çıktığı araştırma konusu olmuştur. Bizde bu çalışmamızda İslâmî edebiyatın Arap edebiyatındaki çıkış serüvenine, İslâmî edebiyatın genel karakterlerine, temalarına ve temsilcilerine dair bilgileri genel bir çerçevede sunmaya çalıştık. Ardından tezimizin tahlil konusu olan “Dumû’u’l-Emîr” (Emirin Gözyaşları)” adlı eserin yazarı olan Necîb Kiylânî’nin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyetine dair bilgileri ayrıntılı bir şekilde vermeye gayret ettik. Yazarın hayatına dair bu detaylara vakıf olmak, tahlil konusu olan eseri daha iyi anlamamıza yardımcı oldu.

Çalışmamızın ilk bölümünde İslâmî edebiyatın Arap edebiyatında ortaya çıkış sebeplerini ve içeriği hakkındaki tartışmaların hangi konular üzerinden olduğunu anlattık. İslâmî edebiyatın genel karakterlerine, temalarına dair olan bu tartışmaları genel bir çerçevede verdikten sonra bu edebiyatın İslâm coğrafyasında nerelerde ve kimler tarafından temsil edildiklerine dair bir tasnif çalışması yaptık. Bu tasnif çalışması Mısır, Yemen, Hindistan, Pakistan, Suriye, Fas, Irak ve Türkiye gibi ülkelerden oluşmaktadır. Saydığımız bu ülkelerde İslâmî Edebiyat temsilcilerinin hayatlarına ve eserlerine dair kısa bilgiler vererek çalışmamızın ilk bölümünü sonlandırdık.

Çalışmamızın ikinci bölümünü teşkil eden konu ise; Necîb Kiylânî’nin hayatı, eserleri ve edebi kişiliğine dair bilgilerdir. “İslâmî Edebiyatın Öncüsü” unvanıyla anılan Necîb Kiylânî, İslâmî edebiyatın Mısır’daki ve dünyadaki en önemli temsilcilerindendir. Hayatı boyunca İslâmî edebiyata birçok önemli eser kazandırmıştır. Bu eserlerden bazıları oluşturdukları tarihi karakterlerden dolayı ciddi tarihi araştırmalar yapılarak yazılmıştır. Yine aynı şekilde her eseri edebî

nitelikteki birçok unsuru içerisinde barındıran Kiylânî, bu konuda birçok ödül kazanmıştır. Kazandığı ödüllerden bazılarını bu bölümün sonunda zikrettik.

Çalışmamızın son bölümünde ise; Necîb Kiylânî'nin İslâmî Edebiyat alanında ortaya koymuş olduğu eserlerinden biri olan, Mısır Eğitim Bakanlığı ödüllü (1957) “Dumû'u'l-Emîr” (Emirin Gözyaşları) adlı hikâye koleksiyonuna yer verip, bu eserin kısaca bir tahlilini sunmaya çalıştık. İslâm mücadelesinin en çarpıcı örneklerinin verildiği bu eserden, hem muhteva olarak İslâmî edebiyat konusuna bir örnek, hem de yazarın edebî üslubunun incelenmesi açısından güzel bir kaynak olarak istifade ettik.

Bu çalışmamda bana akademik tecrübeleriyle öncülük ederek bu konuyu bu derece geniş boyutlarıyla almam konusunda danışmanlık yapan Kıymetli Hocam Prof. Dr. Hüseyin Yazıcı'ya, tavsiyeleri ve yönlendirmeleriyle yardımını benden esirgemeyen danışman Hocam Prof. Dr. Mehmet Yavuz Bey'e, her daim desteğini yanımda hissettiğim Kıymetli Hocam Doç. Dr. Ömer İshakoğlu'na, yurt içi ve yurt dışındaki üniversitelerden kaynak bulma konusunda bana yardımcı olan tüm hocalarıma ve dostlarıma, özellikle tez hazırlama sürecinde maddi- manevi her anlamda bana destek olan sevgili aileme sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

İSTANBUL 2019

Aysel SERDENGECİ

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM: İSLÂMÎ EDEBİYAT

1.1. Arap Edebiyatı'nda İslâmî Edebiyatın Ortaya Çıkışı.....	5
1.2. İslâmî Edebiyatta Genel Karakterler (Tip) ve Temalar.....	7
1.3. İslâmî Edebiyatın Temsilcilerinden Bazıları.....	10
1.3.1. Mısır	10
1.3.2. Hindistan	16
1.3.4. Pakistan	19
1.3.5. Suriye	20
1.3.6. Fas	23
1.3.7. Irak	24
1.3.8. Türkiye	25

İKİNCİ BÖLÜM: NECÎB KIYLÂNÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

2.1. Hayatı	34
2.2. Edebi Şahsiyeti.....	39
2.3. Eserleri	42
2.3.1. Romanları.....	43
2.3.2. Kısa Hikâyeleri.....	49
2.3.3. Edebî Tenkit Eserleri.....	51

2.3.4. Tıp ile İlgili Eserleri.....	54
2.3.5. Tiyatro ile İlgili Eserleri.....	56
2.3.6. Şiir Kitapları.....	57
2.3.7. Necîb Kiyâlânî'nin Diğer Dillere Tercüme Edilmiş Eserleri	57
2.3.8. Necîb Kiyâlânî'nin Kazandığı Ödüller:	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DUMÛ'U'L-EMÎR (EMİRİN GÖZYAŞLARI) ADLI ESERİN TAHLİLİ

3.1. Hikâye Tahlillerinde Kullanılan Yöntem.....	61
3.2. Emirî GÖzyaşları	64
3.3. Büyük Kalp	70
3.4. İmam-ı Âzam	72
3.5. Ebû Ma'za	76
3.6. Adam Yapan.....	78
3.7. Yıkık Taht	82
3.8. İbn Sebîl	84
3.9. Ebû Hayseme	88
3.10. Âlimlerin Sultanı.....	92
3.11. Ah Hüseyin!	96
3.12. Şam Kapılarında.....	99
3.13. Sürgündeki Adam	105

SONUÇ..... 111

KAYNAKÇA.....Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser/yer
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.m.	: Aynı makale
a.y.	: Aynı yer
b.a.	: Bütüne atıf
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım, baskı
C:	: Cilt
Çev.	: Çeviren
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ed.	: Editör
H.z.	: Hazreti
s.	: Sayfa
t.y.	: Tarih yok
Yay. haz.	: Yayına hazırlayan
Y.y.	: Yüzyıl
y.y.	: Yayımlı yeri yok

GİRİŞ

İslâmî edebiyat akımı ortaya çıktığı zamandan itibaren üzerinde birçok eleştirel tartışma yapılmıştır, ancak bu akımın savunucuları olan büyük yazarlar ve ilim adamlarının katkıları ile Modern Arap Edebiyatı'nda kendine yadsınamaz bir yer edinmiştir. Her ne kadar İslâmî Edebiyat, genel olarak Arap dilinde yazılmış olsa da, bu akıma katkı yapanlar sadece etnik olarak Arapları değil, aynı zamanda İslam âlemindeki Persleri, Türkleri, Berberileri, Yunan, İtalyan, Yahudi ve Hristiyanları da içerir ki, bu grupların hepsi İslâmî edebiyatın Arapça gelişip şekillenmesinde katkıda bulunmuşlardır. Bu çok kültürlülük Arapça'nın ve İslâmî edebiyatın evrensel rolünü ve dünya çapında süren etkisini yansıtır.¹

İslâmî edebiyatın çıkış sebebiyle farklı gayeleri vardır. Batı'daki Modernizmin edebiyata getirdiği kadın, içki, modern bunalımlar gibi temalara tepki olarak doğmuştur. Muhtevası ve şekil itibarıyla kendine özgü bir üslup ve amaç güttüğü söylenebilir.

Biz bu tezimizde, İslâmî edebiyatın manasını, bir akım olarak ortaya çıkışını, tarihsel gelişimini, eser veren ülkeleri ve bu ülkelerin temsilcileri ile ele aldıkları temaları inceleyeceğiz. Bu temsilciler arasında ön plana çıkan Mısırlı yazar Necîb el-Kiylânî'nin (ö. 1995) hayatını ve eserlerini ayrıntılı bir şekilde inceledikten sonra Dumû'u'l-Emîr (Emirin Gözyaşları) isimli öykü koleksiyonunda bulunan hikâyelerin tahliline yer vereceğiz.

¹ Salahuddîn Ahmed Akbar, Tamara Sonn, **The SAGE Handbook of Islamic Studies**, SAGE Publications, Los Angeles, 2010, s. 23.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂMÎ EDEBİYAT

Medeniyet denilen yapının ortaya çıkması için gerekli olan en önemli unsurlar akîde, ilim, hukuk, güzel ahlak, sanat ve edebiyattır. Bunların yanısıra, hayır, hak, güzellik, hürriyet ve benzeri unsurlarda medeniyetlerin teşekkülünü oluşturan sebepler içinde sayılır. Bütün bu unsurların yokluğu ya da bozulması medeniyetlerin de bozulma ve yıkılma sebeplerinin temelini oluştururlar. Daha sonra ortaya çıkan medeniyetlerde, öncekilerin izlerini takip ederek yola devam ederler.²

Medeniyetlerin teşekkülü için gerekli olan bu unsurlardan bizim konumuz dâhilinde olanı “Edebiyat” kelimesidir.

Edebiyat; Arapça “edeb” kelimesinden gelmektedir. Birçok kelimedede olduğu gibi, toplumda sosyal, zihinsel, siyasi şartların değişmesiyle, sanayi ve ilimde ortaya çıkan ilerleme veya gerilemeye bağlı olarak “edeb” kelimesi de mana açısından değişikliğe uğramıştır.

Gelişen toplumsal şartlara siyasi ve fikri bir takım ihtilaflara bağlı olarak bazen geniş bazen dar anlamıyla kullanılan edebiyat kelimesini İbn Haldun (ö. 1406) Mukaddime’sinde şöyle tarif eder:

“الأدب هو حفظ أشعار العرب وأخبارها والأخذ من كل علم بطرف”

“Edebiyat, Arapların şiirlerini, tarihî olaylarını ezberlemek ve her çeşit ilimden bir parça bilmektir.”³

İbn Haldun’un bu tarifi “edeb” kelimesinin genel anlamda ihtiva ettiği manaya delâlet etmektedir.

Özel manada ise edeb kelimesi, okuyanın ya da dinleyenin duygularına tesir eden ve sanatsal bir lezzet bırakan, onda güzel duygular uyandıran, güzel bir üslupla yazılmış şiir veya nesir şeklindeki anlatımdır.⁴

Ebedi tek bir kaynağa bağlı olan İslam medeniyeti söz konusu olduğunda ise, o sadece tek bir kaynaktan ruhunu aldığı için, aynı beslendiği kaynak gibi ebedi bir

² Necîb Kiylânî, **İslâmî Edebiyata Giriş**, (trc. Ali Nar), Risale Yayınları, İstanbul, 1988, s. 7.

³ İbn Haldûn, **Mukaddime**, Dâru’l-Kutub el-‘İlmiyye, Beyrut, 1971, s. 553.

⁴ Vâdih es-Samd, **Edeb Sadri’l-İslâm**, Beyrut, 1994, s. 15.

özellik taşımaktadır. Bu kaynak Allah'ın ebedi olan kelâmı Kura'n-ı Kerîm'dir. İslâm medeniyetini oluşturan unsurların temelini teşkil eden bu kaynak, tez konumuza dâhil olan İslâmî edebiyatın da en önemli temel kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵

Bu yüzden tek bir asra bağlı kalmayarak bütün asırları kapsayan bir özelliğe sahip olan İslâmî edebiyatın, her dönemde toplum liderlerinin, yöneticilerinin, âlimlerin, fakihlerin, ediplerin şairlerin vazgeçilmez kaynağı olması onun bu çağları aşan etkileyciliğe sahip olmasından dolayıdır.⁶

Her ne kadar sahip oldukları akideyle bağlantılı olarak, edipler edebiyatın temelini teşkil eden “güzellik” mefhumunun tanımını farklı yorumlasalar da edebiyatın en önemli unsurlardan biri olan bu kavramın kaynağını da İslâmî edebiyat yine Kur'an'dan almıştır. İslâmî edebiyata göre güzellik ölçüsü sadece maddi değil, içinde hak, hayır ve güzelliği bir arada barındıran nitelikte olmalıdır.⁷

Güzel sözün önemine ve etkileyciliğine dair, Kur'an'da şöyle bir ayet geçmektedir:

*“Allah'ın nasıl bir misal getirdiğini görmedin mi? Güzel sözü, kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti. O ağaç, Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara böyle misaller getirmektedir.”*⁸

Allah Rasulü'nün de *“Allah güzeldir ve güzelliği sever.”*⁹ *“ Öyle güzel sözler vardır ki, muhatapta sihir etkisi yapar.”*¹⁰ beyanları İslâm'ın güzelliğe, estetiğe ve güzel söze verdiği önemi ifade etmektedir.

Ahmet Arvasî (ö. 1988) bu konuda şunları söylemiştir:

“Gerçekten de ‘en güzel sanat eserleri’ dinin bağrından fışkırmıştır. Bu hüküm, hem Batı, hem bizim ve hem de bütün kültür ve medeniyet dünyası için geçerlidir. Bu durumu, bütün cemiyetlerde müşahade etmek mümkündür. Şöyle bir san'at tarihini

⁵ Kiyânî, a.g.e., s. 8-9.

⁶ A.e., s. 41.

⁷ A.e., s. 101-103.

⁸ İbrahim Sûresi, 24-25.

⁹ Müslim, İman, 147.

¹⁰ Buhari, Nikâh, 47.

gözden geçiriniz, en güzel mimarî eserler mabetlerdir, en güzel şiirler ve ilahiler dinden doğmuştur.”¹¹

‘İmâduddîn Halîl, İslâmî Edebiyat hakkında şöyle bir tanım yapmaktadır:
“İslâmî Edebiyat, varoluşun İslâmî bir bakış açısıyla etkili bir dille anlatımıdır.”¹²

İslâmî edebiyat tanımlaması kelime manalarından anlaşılacağı üzere İslâmî bir mesaj iletme kaygısı taşıyan bir edebiyat akımıdır. İslâmî edebiyat akımının temsilcisi birçok yazar ve ilim adamı bu akım üzerine farklı tanımlamalar yapmıştır, kimi diğer yazarlar ise böyle bir akımın edebiyata dâhil edilmesine dahi tepki göstermişlerdir.

“İslâmî” kelimesinin edebiyat terimi önüne getirilmesi belki İslâm dünyası dışındaki birçok kişiye çelişkili gelebilir. Bu noktada bir edebi eseri İslâmî yapan nedir sorusuna iyi cevap verilmesi gerekir¹³. Bunu bölümün ilerleyen başlıklarında İslâmî edebiyata dâhil edilen eserlerin temalarıyla beraber daha ayrıntılı işleyeceğiz.

Hayatı, eserleri ve edebi kişiliği tez konumuz kapsamında olan İslâmî edebiyatın öncülerinden Necib Kiylânî *Medhal ile 'l-Edebi'l-İslâmî* (İslâmî Edebiyata Giriş) adlı eserinin “İslâmî Edebiyat Kavramı” başlıklı bölümünde sonuç olarak şöyle bir açıklama ile tanımı en geniş kapsamıyla açıklarken aynı zamanda yukarıdaki soruya da cevap vermektedir:¹⁴

- İslâmî Edebiyat;
- Güzel, etkili ve sanatsal bir anlatımdır.
 - İmanlı benlikten doğar.
 - Hayatı, insanı ve kâinatı yorumlar.
 - Müslümanın akide temellerine uyar.
 - Haz ve fayda vermeyi gâye edinir.
 - Fikri ve vicdanî harekete geçirir.
 - Herhangi bir faaliyet için belli bir tutum kazandırır, yani teşvîk eder.¹⁵

¹¹ Nevzat Tardı, “Sanat ile Dinin Bazı Ortak Yönleri Üzerine”, İslâm ve Sanat Konferansı, İstanbul, 2015, s. 42.

¹² ‘İmâduddîn Halîl, *Medhal ile Nazariyyeti'l-Edebi'l-İslâmî*, Muessetu'r-Risâle, Beyrut, 1987, s. 69.

¹³ Rahmah Ahmad Osman, “Defining Islamic Literature”, *The International Journal of Humanities*, vol. 5, no. 11, 2008, s. 133.

¹⁴ Kiylânî, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁵ Kiylânî, *a.g.e.*, s. 31.

Modern Arap edebiyatında İslâmî edebiyatın öncülerinden bahsetmeden önce, doğuşu ve gelişiminden bahsetmek bu edebî akımın ortaya çıktığı bağlamı anlamak için gereklidir. Bundan sonra ise, modern Arap edebiyatında İslâmî edebiyat akımının genel içerik ve teorik olarak incelenmesiyle konumuz devam edecektir.

1.1. Arap Edebiyatı'nda İslâmî Edebiyatın Ortaya Çıkışı

Bu bölümde kastedilen İslâmî edebiyat, modern Arap edebiyatı döneminde ortaya çıkan bir akım olan İslâmî edebiyattır. Daha önce klasik Arap edebiyatında yer alan İslâmî temalı edebî eserler bu akıma dâhil edilmemiştir. İslâmî edebiyat terimi ilk olarak tarihi bağlamda gelişimi, daha sonra da İslâmî edebiyat üzerine yapılan tartışmalar ele alınacaktır.

19. yüzyılda Osmanlı'nın hâkimiyeti altındaki Arap dünyası, 1798 yılında Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı işgal etmesiyle Batı'nın etkisi altına girmeye başlamıştır. Bu sadece siyasal olarak değil, aynı zamanda Batı'nın sosyal ve kültürel değerlerinin de Arap dünyasına etki etmesine sebep olmuştur. Birçok yeni edebî türün ve anlayışın Arap edebiyatına dâhil olması bu dönemin bazı modern Arap edebiyatçıları ve yazarları tarafından **Nahda** (uyanış) veya **Ba's** (yeniden diriliş, doğuş) olarak tanımlanmasına sebep olmuştur¹⁶. Ancak bu yazarların oluşan bu etkinin Arap edebiyatını çağdaştıran, kültür ve edebiyatı ilerlemesini sağlayan bir olay olarak görmesi de diğer bazı dönem yazarları tarafından eleştirilmiştir. 19. yüzyılda Batı'dan büyük ölçüde etkilenen Arap edebiyatına farklı temalar da dâhil olmuştur.

20. yüzyılda batı etkisinde kalan yazarların başında Taha Hüseyin (ö. 1973) gelmektedir. Onun batıdaki pek çok edebiyat akımını ve eleştiri metotlarını Arap edebiyatına uyarlamak istediği görülmektedir. Taha Hüseyin, Arap edebiyatı ve tarihinin kendisinin özümsemişi Descartes'in şüphecî metoduna göre araştırılması gerektiğine de inanmaktadır. Onun bu tavrı "İslami Edebiyat" fikrini savunan yazarların çalışmalarını hızlandırmalarına olanak sağlamıştır.¹⁷

¹⁶ Yakup Civelek, "Modern Arap Edebiyatında İslami Edebiyatın Yeri ve Öncüleri", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı 3, 2000, s. 85.

¹⁷ Mehmet Yılmaz, "Günümüz Arap Edebiyatı'nda İslâmî Edebiyat Akımına Bir Bakış", **Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, 1999, s. 58.

Arap edebiyatındaki bu değişim belli başlı bir grup yazar tarafından ortaya çıkarılan karşıt bir akımla eleştirilmiştir. Başta Seyyid Kutub'un (ö. 1966) öncölük ettiği bazı Arap yazarlar önceki başlıklarda tanımladığımız İşlâmî edebiyat hareketini oluşturmuşlardır. Daha önce dediğimiz gibi modern dönemdeki İşlâmî edebiyat, klasik Arap edebiyatında yer alan İşlâmî içerik taşıyan edebi eserlerden birçok açıdan daha farklı bir temele dayanan ve zamanla kendi içinde özgün bir teori ve anlayışı oluşan bir edebi akım olmuştur.

Bir söylem olarak İşlâmî edebiyat zamanla birçok gelişimsel aşamadan geçmiştir. İşlâm tarihi boyunca, İşlâmî edebiyatın bu gelişimsel süreci, İşlâmî canlanma tartışmaları ile baş başa gitmektedir. İşlâmî edebiyat fikrine karşı artan bu vurgu İşlâmî canlanmanın ortasında daha çok ortaya çıkmıştır. Müşlûmanların Batı ile karşılaşması ve kendi içsel durumlarını (problem) fark etmesi sonucunda ortaya çıkan İşlâmî canlanma kavramı, daha sürdürülebilir, modern ve bağımsız bir İşlâm anlayışı oluşturmak isteyen dünyanın farklı yerlerindeki Müşlûman topluluğunu kasıp kavurmuştur.¹⁸

İşlâmî edebiyat üzerine ortaya çıktığı dönemden bu yana birçok tartışma olmuştur. Bazı düşünürler İşlâmî bir edebiyat olamayacağını, dinden ve dini değerlerden beslenen bir edebiyat olmaması gerektiğini ve bunların birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir¹⁹. Her iki kesiminde kendine göre haklı sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler incelendiğinde tartışmanın temel noktasının "İşlâmî Edebiyat ve "Arap Edebiyatı" kavramları üzerinde şekillendiği görölmektedir. İşlâmî Edebiyat fikrini reddedenler bu kavramın Arap Edebiyatını daraltacağını iddia ederken bu fikri savunanlar ise her iki kavramın birbirinden tamamen farklı olduğunu bu itibarla aralarında bir çelişkinin bulunmadığını ifade etmektedirler.²⁰

Ortadoğu'daki İşlâmî edebiyat söylemi bu çalışma için odak noktası olarak seçilmiştir, çünkü Ortadoğu'daki İşlâmî söylem çoğu zaman İşlâm dünyasının her yerinde İşlâmî, dînî söylemin referans noktası olmuştur. Ortadoğu'daki Müşlûmanların edebiyatı üzerine yapılan tartışmalarda da çoğunlukla Seyyid Kutub,

¹⁸ Rahmah Ahmad Osman, **a.g.e.**, s. 134.

¹⁹ Ali Ali Subh, "Arap Edebiyatı ve İşlâm Edebiyatı", **İşlâmî Edebiyat**, sayı 53, 2003, s. 59.

²⁰ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 65-66.

Muhammed Kutub (ö. 2014), Necîb el-Kiylânî ve Muhammed İkbal (ö. 1938) gibi yazarların ismi zikredilir²¹.

İçerik olarak ele aldığımızda, İslâmî edebiyat diğer ilimlerden farklı olarak, estetik ve sanatsal bir ifade veya düşünce ürünü olarak karşımıza çıkar. Bu estetik hissini ise İslam medeniyetinin kaynaklarından Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünneti, sahabe ve tabiin edebiyatından beslenerek ortaya koyar. Beslendiği bu kaynaklar neticesinde, İslâmî edebiyatın gayesi iman ve amel ile ortaya konulan hak, hayır ve estetik değerlerini yayan bir edebiyattır ve edebiyatçı da bu İslâmî değerlerin pratik bir örneğidir. İslâmî edebiyatın alanı, insanın hem yaratan hem de hayatın kendisi ve diğer insanlarla olan ilişkilerini kapsar. Hem şiir hem de düz yazı biçiminde edebi bir estetik ile insanın bu yaratan, kâinat, hayat, insan ilişkilerini ve bu ilişkilerin insanın hissiyatında ve hayal dünyasında bıraktığı izleri tasvir eder²². İslâmî edebiyat içerisinde işlenen temalar bu bölümün ileriki başlıklarında işlenecektir.

1.2. İslâmî Edebiyatta Genel Karakterler (Tip) ve Temalar

İslâmî edebiyata dâhil olan eserler ve yazarlar incelendiğinde, bu eserlerin belli karakterler ve temalar üzerinde durduğunu görebiliriz. Önceki başlıklarda bahsettiğimiz İslâmî edebiyatın tanımlarından da genel olarak bu konular çıkarılabilir. Bu başlık altında, öne çıkan bu belli tip ve temaları inceleyeceğiz.

Muhammed Kutub, “edeb” kelimesinin tanımında geçen “hayatın esrarengiz gerçekliği” kavramının bir bireyin hayata dair belli görüş, anlayış ve algılarından veya bireyin evrene ve diğer insanlara karşı sorumluluk ve bağlılıklarından türediğini öne sürer. Çünkü İslâm'ın kendi değerleri ve karakteristiği olan belli bir dünya görüşü vardır. Bu değerler, edebiyata yansıdığı anda tabi ki İslâmî olmayan dünya görüşünden farklı bir edebi ifade türü üretecektir²³.

Kutub, *Menhecû'l-Fenni'l-İslâmî* adlı eserinde şunları söyler:

İslâm sanatı, Müslüman bir sanatkârın, kendisine kâinat, hayat ve geniş anlamıyla realiteler karşısında hassas bir şuur veren, özel şekil almayla yoğrulan bir insanın

²¹ Rahmah Ahmad Osman, **a.g.e.**, s. 134.

²² Subh, **a.g.e.**, s. 54.

²³ Rahmah Ahmad Osman, **a.g.e.**, s. 139.

elinden çıkmalıdır. Bu insan aynı zamanda güzel ifade gücüyle donatılmış olmalı ve hayatı bütünüyle İslâmî düşüncenin gerisinden kavrayabilmelidir. Hayatla İslâm düşüncesi ışığında kendini yoğurabilmeli ve hayattaki zorluklarla boğuşarak mücadele edebilmelidir. Sonra yoğrulduğu özel tecrübeyi güzel ve duygulandırıcı bir üslup ile topluma anlatabilmelidir.

Bu anlatımdan Kutub, İslâmî sanat veya edebiyat yapan bir yazarın özelliklerinden bahsederken aynı zamanda bize işlenen temalarla alakalı ipuçları da verir. Nasıl yazar bu aşamalardan geçer ve belli bir şuura ulaşırsa ve bir eser ortaya koyarsa, İslâmî edebiyat eserlerindeki karakterler de geçirdikleri zorluklar, kâinat, hayat ve kendi nefisleri ile olan mücadelelerinde İslâmî değerlere tutunarak düştükleri gaflet durumundan çıkarlar.²⁴ Bütün bu tanımlamaların ve düşüncelerin bize gösterdiği İslâmî edebiyat akımından sayılan eserlerde görülen temel temaları da üç başlık altında toplayabiliriz:

Kâinat:

Kâinat ve karakterin, kâinatla ve yaratıcı ile olan ilişkisi İslâmî edebiyat eserlerinde önemli bir kavramdır. Önceki başlıklarda da bahsettiğimiz üzere Muhammed Kutub, İslâm sanatının dayanması gereken bir temel kaide olarak insani bir kâinat kaidesinden bahseder. Kâinat, Allah'ın herşeye hâkim olan kudretinin varlığının ve ilminin herşeyi kapsadığının en büyük delilidir. Aynı zamanda kâinat, Allahın yeryüzündeki akıllara durgunluk veren mucizevi gücünün sergilendiği bir sergi gibidir. Kâinat kaidesi tüm varlığı ve insanı evrensel bir biçimde içine alır.

Hayat:

İslâmî düşüncede hayat kavramının ihtiva ettiği mana hem bu dünyayı hem de ahireti kapsadığı için İslâmî edebiyatta yer alan temalarda bu iki dünyayı kapsamaktadır. Karakterin hayatla, hayattaki deneyimleri ve bunların sayesinde kişisel gelişimi ile ilişkisidir. Kitaplardaki karakterlerin hayatları mücadele ve zorluklarla yoğrulur. Hikâyelerde adı geçen kahramanlara bu mücadele gücünü veren duygu ise, bu dünyada dini yaşama uğruna çektikleri her sıkıntı ve zorluğun karşılığını ahirette Allah'ın rızasını kazanmak ve ebedi cennet hayatını elde etmek

²⁴ Muhammed Kutub, **Menhecû'l-Fenni'l-İslâmî**, Daru's-Şurûk, Kahire, 1983, s. 12

şeklinde göreceklere olan kesin inançlarıdır. Bunun aksi olan cehennem hayatının varlığına inanmak da, insanı kötülüklerden uzak durmaya yönelten bir unsurdur.²⁵

İnsan:

İslâmî edebiyat insan kavramını da, yine bu dinin kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'deki ayetleri temel alarak değerlendirir. İslâm düşüncesinde insan, bir avuç topraktan yaratılmış ve Allah'ın kendi ruhundan ruh üflediği bir varlıktır:

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ * فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ *

*"Hani Rabbin meleklere demişti ki: "Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Ona tam şeklini verip ruhumdan da üflediğim vakit hemen onun için secdeye kapanın."*²⁶

Ruh ve beden iç içe ve uyumlu bir şekilde insanın özünü ve hakikatini oluştururlar. Böylelikle insan, bir avuç topraktan ve ruhun karışımından oluşan kâinattaki en mükemmel bir varlık olarak konum almaktadır. Bu konuda yine Kur'an'da şöyle bir ifade geçmektedir:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ * Biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır.²⁷

İnsanın bu mükemmel yaratılışı elbette bir sorumluluğu da insana yükleyecektir. İnsanın yaratılış gayesi şu ayetle insanoğluna bildirilmektedir:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ * Ben cinleri ve insanları, sadece bana kulluk etsinler diye yarattım.²⁸

İnsanın yaratılış gayesi olarak bildirilen ibadet kavramı sadece namaz oruç gibi ibadetler değil, insanoğlunun tüm hayatını kapsayan hareketleri içine almaktadır. Şöyleki İslâmî düşüncede insanın her davranışı ibadet kapsamına girebilmektedir. Buradaki hedef Yaratıcı'nın hoşnutluğunu kazandıracak her türlü düşünce, söz ve davranış biçimidir. Bu gaye ile hayatına yön veren insan, yeryüzünde Allah'ın halifesi olmak gibi bir misyonuda yerine getirmiş olacaktır.²⁹

²⁵ A.e., 11-18.

²⁶ Sâd Sûresi, 71-72.

²⁷ Tîn Sûresi, 4.

²⁸ Zâriyât Sûresi, 56.

²⁹ Nasruddîn Dellâvî, *İşkâliyyetu'l- Edebi'l- İslâmî fi'n-Nakdi'l-Hadîs*, Vahran Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyatı, Cezayir, 1997. s. 144.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً” Hani Rabbın meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti.”³⁰

İslâmî edebiyat, maddi-mânevi fiziksel birtakım özellikleriyle diğer canlılardan üstün bir konuma sahip olan insana, yeryüzünde Allah’ın halifesi olma misyonunu yerine getirebilme bilincini vermeyi hedeflemektedir.

1.3. İslâmî Edebiyatın Temsilcilerinden Bazıları:

Öncelikli olarak Mısır’da ortaya çıktığını ve gelişim sürecini geçirdiğini söyleyebileceğimiz İslâmî edebiyat akımı, kaçınılmaz olarak geniş İslâm coğrafyalarında da yayılmaya ve örnekler vermeye başlamıştır.

1.3.1. Mısır

Seyyid Kutub (1906-1966)

Mısır’ın Asyut vilayetine bağlı Muşa köyünde doğan Seyyid Kutub’un babası Hindistan kökenlidir.³¹ Üniversitedeki öğrencilik yıllarında, o dönemde Modern Arap Edebiyatının dev ismi, aynı zamanda edebiyat ve eleştiri alanındaki yenilik hareketlerinin öncüsü olan Abbas Mahmud el-Akkad’la³² tanışan Seyyid Kutub, bu sayede edebiyat dünyasındaki edebi tartışmalara katılma imkânı bulmuş ve hızla edebiyat dünyasında yükselmiştir.³³

Seyyid Kutub hem bir fikir adamı hem de müfessir olarak tanınmaktadır ve Arap tarihi ve edebiyatında önemli bir yeri vardır. Yazdığı *İslâmî Edebiyat* başlıklı bir makalesi ile ilk olarak Kutub’un İslâmî edebiyat düşüncesini ortaya atarak bu akımı başlattığını görebiliriz Bu alandaki çalışması ile dönemin diğer yazar ve fikir adamlarını bu yeni edebiyat anlayışına davet etmiş ve bu yeni edebi anlayışının genel olarak yapısını tasvir etmeye çalışmıştır.³⁴

³⁰ Bakara Sûresi, 30.

³¹ Vasfi Âşûr Ebu Zeyd, *Fî Zilâl Seyyid Kutub Lemâhat min Hayatihi ve A’mâlihi ve Menhecîhi’t-Tefsîrî*, Menufiye, 2009, s. 15; Cihangir B. Aksakal, “Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, sayı 3, 2015, s. 66.

³² Vasfi Âşûr, *a.g.e.*, s. 22.

³³ Hilal Görgün, “Seyyid Kutub” *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt XXXVII, 2009, s. 64-65.

³⁴ Civelek, *a.g.m.*, s. 87.

İslâmî edebiyatın en önemli öncülerinden biri olan Seyyid Kutub, İslâmî edebiyatı şu şekilde tanımlamıştır: “*Gönlün İslâmî duygularla dolup taşmasından kaynaklanan ifadelerdir.*”³⁵

Kutub ayrıca, edebiyatın ilkeler, değerler, insanın kendisi, hayat ve kâinatla ilişkileri bağlamındaki düşüncelerine bağlı olduğunu belirtmiştir. Buradan yola çıkarak temelini attığı bu yeni edebi anlayışın da hatlarını çizerek, diğer yazarları da davet etmiştir. Kutub’a göre İslâmî edebiyat devamlı olarak gelişen ve yenilenen bir edebiyattır. Kutub, kaynağını kendine özgü bir ölçü, anlayış ve tasavvuru olan İslâm’dan aldığı için, bu kaynaktan beslenen yazarın da belli bir hayat anlayışı olduğunu ve bu hayat ve kâinat anlayışını tasvir etmede diğer edebiyatçılardan farklı bir üslubunun olmasının doğal bir süreç olduğunu savunur.

Kutub’a göre İslâmî edebiyatın yönlendirici ve mesaj kaygısı taşıyan bir içeriği vardır. İnsanın hem zaaflarını hem de olumsuzluklarını işler ve bunları toplumsal bir gerçek olarak okuyucuya sunar. Ancak aynı zamanda, Batı edebiyatında kısmen görüldüğü gibi, bu olumsuzlukları ya da karakterin içine düştüğü delaleti çekici veya tahrik edici biçimde göstermez. Karakter eninde sonunda doğru yolu bularak bu delaletten kurtulur. Kutub, İslâmî edebiyatın bu şekilde hem mesaj verici ve bir yönüyle didaktik bir yönü olduğunu hem de daha gerçekçi ve kapsamlı olduğunu ifade eder. Makalesinde İslâmî edebiyat hakkındaki düşüncelerinin bu edebiyat akımının ortaya çıkması yönündeki ilk adım olduğunu ve diğer edebiyatçı ve yazarların da bu konu ile ilgili çalışmalar yapmalarını teşvik etmeye çalıştığı söylenebilir.³⁶

Seyyid Kutub’un çalışmaları Arapça orijinalinden Türkçe, Farsça, Malayca, Urduca, İngilizce, Fransızca ve Almanca başta olmak üzere çok sayıda dile çevrilmiştir.³⁷

Eserlerinden bazıları şunlardır:

-Meâlim fi’t-Tarîk (Yoldaki İşaretler) (Daru’s- Şurûk, Kahire, 1989)

-Fî Zılâli’l- Kur’ân (Kur’an’ın Gölgesinde) (Daru’s- Şurûk, Kahire, 1967)

³⁵ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 49.

³⁶ Civelek, **a.g.m.**, s. 88; Yusuf el-Azm, Çağdaş **İslâmî Düşüncenin Lideri Şehîd Seyyid Kutub: Hayatı, Okulu ve Eserleri**, Beyrut, 1980, s. 20.

³⁷ Cihangir B. Aksakal, “Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, sayı 3, 2015, s. 66.

- Kütüb ve Şahsiyyât (Kitaplar ve Şahsiyetler) (Daru’ş- Şurûk, Kahire, 1983)
- En-Nakdu’l-Edebî Usûluhu ve Menahicuhu (Eleştiri Edebiyatı, Usûlü ve Yöntemleri) (Daru’ş- Şurûk, Kahire, 1948)
- Et-Tasviri’l-Fennî Fi’l-Kur’an (Kur’an’da Edebi Tasvir) (Kahire, 1945)³⁸
- Tiflun mine’l-Karye (Köy Çocuğu) (Kahire, 1946)
- Eşvak (Dikenler) (Dar’u Sa’d,1947)
- Fıkhu’d-Da’ve (Davet Fıkhi) (Muessetu’r- Risâle, 1970)
- En-Nakd fi’l-Edebî’l-Arabî (Arap Edebiyatında Eleştiri) (Dar’uş-Şurûk, 1995) (trc. Muzaffer Can, Edebiyat Eleştirisi, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2018)³⁹

Muhammed Kutub (1919-2014)

Muhammed Kutub, 1919’da Asyut iline bağlı Muşa köyünde doğmuştur. Seyyid Kutub'un kardeşi olan Muhammed Kutub, ağabeyinin fikirlerinden etkilenmiş onun vasıtasıyla birçok edebiyatçı ve düşünürle tanışma imkânı bulmuştur.1941 yılında Kahire Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olan Kutub, 1941 yılında da yüksek öğretmen okulundan psikoloji ve eğitim diploması almıştır. ⁴⁰ Ağabeyi Seyyid Kutub'un teşvikiyle İslâmî edebiyat alanında öncü çalışmalar ortaya koyan yazar, Seyyid Kutub’un başlattığı akımı yazdıkları ile daha da genişletmiş ve İslâmî sanatın nasıl bir metot ve tekniği olması gerektiğine dair belli çizgiler çizmek adına *Menhecû’l-Fennî’l-İslâmî (İslâmî Sanat Metodu)* isimli bir eser te’lif etmiştir. Bu eser, Muhammed Kutub’u takip eden, İslâmî edebiyat ile meşgul olan ve İslâmî edebiyatı teorik olarak temellendirmek isteyen birçok yazar ve edebiyatçının da başvuracağı temel bir kaynak haline gelmiştir. Kutub’un yaptığı çalışmalarla amacı, Müslümanları Batı edebiyatının etkisinden büyük ölçüde kurtararak, İslâmî sanata döndürmeye çalışmaktır.

Bu çalışmalarıyla İslâmî edebiyat akımının önemli temsilcilerinden olan Muhammed Kutub, İslâmî edebiyatı daha kapsamlı bir çerçevede tanımlarken şu ifadeleri kullanır:

³⁸ Muhammed Soffar, *Takdîm Kitâb “et-Tasavvuru’l-Fennî fi’l-Kur’an” li Seyyid Kutub*” Üniversitât Erfurt, 2010, s. 56-68; İbrahim Ebu Rabi, “*The Intellectual Origins of Islamic Resurgence in The Modern Arab World*”, State University of New York, 1996, s. 103.

³⁹ Vasfi Âşûr, *a.g.e.*, s. 25- 30.

⁴⁰ Mehmet S.Aydın, “Muhammed Kutub”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, EK-2. cilt, 2016, s. 307-310.

“Kâinat, hayatın ve insanoğlunun İslâmî perspektifle, sanat içerikli bir üslup ile anlatımıdır.”⁴¹

Muhammed Kutub, *İslâmî Sanat Metodu* eserinde sanatın tanımını yapar ve bundan yola çıkarak İslâmî sanatı tasvir eder. Sanat, bir olay, kişi veya nesne karşısında tepki olarak ortaya çıkan sanatçının kişisel heyecanlanması ve duygulanmasıdır. Bu duygu çıkışı ile beraber ruh, kendine özgü bir biçimde bu duygulanmayı kavrar ve onu zihninin derinliklerinde yoğurur. Sanatçının içsel yorumlamasıyla başkalarının ruhuna da aktarmak istediği bir duygu ürünü çıkar ortaya ve sanatçı kendi felsefi ve fikri anlatımıyla bu duyguyu sanatlı bir biçimde ifade eder.⁴²

Kutub’a göre İslâmî bir sanat eseri ortaya koyabilmek için yalnızca kişinin Müslüman olması yeterli değildir, aynı zamanda anlatılanın sanatsal bir üslup ile ifade edilmesi elzemdir. Çünkü bir sanat veya edebi eserin insanlık açısından değerini belirleyen asıl yönü, sadece eserin içeriği değil aynı zamanda bu içeriğin ele alınış biçimi ve üslubudur.

Kutub, bu tanımda aynı zamanda İslâmî edebiyatta işlenen temalara dair ipucu verir. İslâmî sanat, İslâm’ın kâinata, hayata ve insana bakışı çerçevesinde kâinatı, hayatı ve insanı ifade etmeye çalışır. Bu yöntemle aynı zamanda İslam’daki gerçekçiliği, maddi anlayıştaki gerçekçilik ile karşılaştırarak, İslâm’ın hayata ve kâinata dair yaklaşımını sanatsal açıdan evrensel bir yaklaşım olarak bütün insanlığa sunar.⁴³

Eserleri:

Muhammed Kutub, İslâm düşüncesinin çeşitli yönleriyle ilgili çok sayıda kitap kaleme almış ve eserlerinin pek çoğu çeşitli dillere çevrilmiş ve çok sayıda baskısı yapılmıştır.

Eserlerinden bazıları şunlardır:

- Menhecu’t-terbiyyeti’l-İslâmiyye I-II, Kahire, 1960 , (trc. Bekir Karlığa, İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler, İstanbul, 1987).
- Menhecu’l-Fenni’l-İslâmî, Beyrut-Kahire, 1973, (trc. Akif Nuri, İslam Düşüncesinde Sanat, İstanbul, 1979).

⁴¹ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 96.

⁴² Muhammed Kutub, **a.g.e.**, s. 120.

⁴³ **A.e.**, s. 73.

- Keyfe nekra‘u‘l-Kur‘ân, Kuveyt, 1978, (trc. Bekir Karlığa, Kur‘an‘ı Nasıl Okuyalım, İstanbul, 1983)
- Çağdaş Fikir Akımları, Kahire, 1982, (trc. Beşir Eryarsoy, I-III, İstanbul, 1989).
- el-Musteşrikûn ve‘l-İslâm, (Kahire, 1999).
- Lâ ye‘tûne bi-mislih, Kahire, 2002, (trc. M. Beşir Eryarsoy, Kur‘an Benzeri Getirilemez Mucizedir, İstanbul, 2007).
- Min kadâya‘l-fikri‘l-İslâmiyyi‘l-mu‘âsır, (Kahire, 2003).⁴⁴

Hilmî el-Kâûd (1949-)

İslâmî edebiyatın en önemli eleştirmenlerinden biri olarak kabul edilen Mısırlı yazar Hilmî el-Kâûd, özellikle eleştiri ve söz söyleme sanatı hakkında (retorik) alanındaki çalışmalarıyla meşhurdur. Tanta Üniversitesi Arap dili ve Edebiyatı bölümünde eleştiri ve retorik ve karşılaştırmalı edebiyat profesörü olarak görev yapan Hilmî el-Kâûd’un eserlerinden bazıları şunlardır:⁴⁵

- Tatlı Koku (hikâye koleksiyonu)
- Modern Arap Edebiyatında Beyan Medresesi
- Kimlik Arayışı Mevsimi (Hikâye ve roman çalışmaları)
- Modern Arap Şiirinde İslâmî Kasideler
- Modern Edebiyatımızda Tarihi Roman: Uygulamalı bir Çalışma. (Daru‘l-İlm ve‘l-İman, Kahire, 2010)
- Modernite Geriye Dönüyor
- Necîb el-Kiylânî’nin Romanlarında İslâmî Gerçekçilik. (Mektebetu‘l -Abîkan, Riyad, 1994)
- Çağdaş İslâmî Roman: Uygulamalı Bir Çalışma. (Daru‘l-İlm ve‘l- İman, Kahire, 2009)⁴⁶
- Mısır ve Suriye'deki Roman Hakkında Diyalog.
- Meânî (Anlam) İlmini Kolaylaştırmak.

⁴⁴ Aydın, **a.g.m**, s. 307-310.

⁴⁵ <http://www.lahaonline.com/articles/view/2188.htm>, (Çevrimiçi) 13.03.2019.

⁴⁶ Hilmî Kâ‘ûd, **er-Rivâyeti‘l-İslâmiyyeti‘l-Mu‘âsıra; Dirâse ve Tatbîk, Daru‘l-‘İlm ve‘l-İman**, Kahire, 2019, s. 2.

- Modern Edebiyat Eleştirisi Başlangıcı ve Gelişmeleri (Daru'n-Neşr, Kahire, 2006).
- İslâmî Edebiyat, Düşünce ve Uygulama.
- Kur'an Belâgatına Giriş ⁴⁷

Mustafa Sadık er-Râfi'î (1881-1937)

Arap dilini mükemmel bir şekilde kullanan Mustafa Sadık, henüz otuz yaşındayken *Târîhu âdâbi'l-'Arab* gibi üslûp ve içerik bakımından orijinal bir eser ortaya koymayı başardı. Râfi eserlerinde teşbih, mecaz, istiare, kinaye gibi edebî sanatları kullanarak anlatımı tercih ettiğinden dolayı eserlerini ilmî ve edebi birikimi olmayanların anlaması zordur. Bu yüzden *Hadisu'l-Kamer* adlı eserinde bazı kelimeler ve ifadeler için açıklayıcı dipnotlar koymuştur. ⁴⁸

Eserlerinden bazıları şunlardır:

- Dîvânu'r-Râfi'î (I-III, Kahire, 1903-1905).
- Târîhu Adâbi'l-'Arab (Kahire, 1941)
- İ'câzu'l-Kur'ân (Kahire, 1914).
- Tahte Râyeti'l-Kur'ân: el-Ma'reke Beyne'l-Kadîm ve'l-Cedîd (Kahire, 1926).

-Resâilu'r-Râfi'î; 1912-1934 yılları arasında yakın arkadaşı Mahmûd Ebû Reyze ile aralarında yaptıkları yazışmalarda kaleme aldıkları, dini toplumsal ve edebiyatla ilgili konulardaki görüşlerini belirttikleri mektupların, Mahmûd Ebû Reyze'nin 1950 yılında *Resâ'ilü'r-Râfi'î* adı altında toplaması sonucu oluşmuş bir kitaptır. ⁴⁹

Muhammed el-Gazzâlî (1917-1996)

Muhammed el-Gazzâlî, Mısır'lı bir âlim ve fikir adamıdır. İlmî şahsiyetiyle ön plana çıkan el-Gazzâlî'nin eserlerinde Hasan el-Benna'nın fikir yapısından etkilendiği görülmektedir. Eserlerinde, Müslümanların İslam dünyasını etkisi altına almış olan Batı'ya ait değerlerden ve her türlü ideolojiden kurtularak İslamın

⁴⁷ Hilmi Kâûd, <https://www.goodreads.com/author/show/2749085>. (Çevrimiçi) 13.03.2019 .

⁴⁸ Erol Ayyıldız, "Mustafa Sadık er-Râfi'î'nin Hayatı, Edebî Cephesi ve Eserleri", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, II, Bursa, 1989, s. 27-35.

⁴⁹ Erol Ayyıldız, "Mustafa Sadık er-Râfi'î", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 31. cilt, İstanbul, 2006, s. 353-354.

değerlerine ve kaynaklarına dönmesinin gerekliliğini kaleme almıştır.⁵⁰ Eserlerinden bazıları şunlardır:

- Ma‘allah: Dirâsât fi’l-da‘veti ve’d-du‘ât (Kahire, 1959).
- el-İslâm ve’l-Menâhîcu’l-İştirâkiyye (Kahire, 1960).
- Turâsuna’l-fikrî fî Mîzâni’ş-şer‘ ve’l-‘Akl (Kahire, 1994).Trc. Harun Ünal, Düşünce Mirasımız: Eleştirel Bir Yaklaşım (İstanbul, 1994).
- Fıkhu’s-sîre (Kahire 1976, 1987). Trc. Resul Tosun, Fıkhu’s-Sîre (İstanbul, 1987).
- es-Sunnetu’n-Nebeviyye beyne Ehli’l-fikh ve Ehli’l-hadîs (Kahire, 1984). (Trc. Ali Özek, Nebevi Sünnet: Fakihlere ve Muhaddislere Göre, Ankara, 1992).
- Nazarât fi’l-Kur’an (Kahire, 1986).
- Akîdetu’l-Muslim (Dımaşk, 1987).⁵¹

1.3.2. Hindistan

Ebu’l-Hasan en-Nedvî (1914-1999)

İslâmî ilimlerde yetki sahibi olmasının yanı sıra hitabeti de oldukça etkileyici olan Hasan en-Nedvî’nin eserleri ve konuşmaları İslâm dünyasında oldukça etkileyici olmuştur. İslâm, peygamberler tarihi, siyer ve âlimlerin biyografileri üzerinde eserler ortaya koyan en-Nedvî, müslüman ülkelerdeki batı hayranlığı, ahlâkî çöküş, lüks ve sefahata düşkünlük, arap milliyetçiliği gibi konular üzerinde ısrarla durmaktadır.

Ömer b. Abdülaziz (ö.101/720), Hasan-ı Basrî (ö.110/728), Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), Ebu’l-Ferec İbnu’l-Cevzî (ö.597/1201), Selâhaddin-i Eyyûbi (ö.589/1193), İzzeddin İbn Abdusselâm (ö.660/1262), İbn Teymiyye (ö.728/1328), Şah Veliyyullah (ö.1176/1762) ve Ahmed Şehîd (ö.1246/1831) gibi tarihte toplumların gelişimi üzerinde önemli rol oynamış örnek şahsiyetlerin mücadelelerini kaleme almıştır.

İslâma davet konusunda çok büyük etkisi olduğunu düşündüğü için, İslâmî edebiyata önem veren ve bu sahada öncü çalışmalar yapan Nedvî, İslâm

⁵⁰ Muhammed Imare, “Muhammed el-Gazzâlî,” TDV İslâm Ansiklopedisi, 30. cilt, İstanbul, 2005, s. 531-533.

⁵¹ A.e., s. 533.

toplumlarının dünya-ahiret ilişkisini dengeli yürüten toplumlar olması gerektiğini savunur.⁵²

Nedvî'nin fikirleri ve bu doğrultuda yapmış olduğu çalışmalarının etkisi günümüzde de devam etmektedir. Şiblî Nu'mânî (ö.1914), Mevdûdî (ö.1979), Muhammed Hamîdullah (ö.2002) gibi isimler, onun ilham alarak yolunu çizdiği Hintli âlimlerden sadece birkaçıdır.⁵³

Nedvî yaklaşık yedi yüz eserini Arapça, Urduca ve İngilizce olarak yazmıştır. Bunlardan bazıları yaptığı konferanslardan derlenmiş kitaplardır. Türkçe'ye çevrilen birçok eseri bulunan yazarın eserlerinden bazıları şunlardır:

- Ricâlu'l-fıkr ve'd-da' ve fı'l-İslâm (Fikir adamları ve İslâm Daveti) (Kuveyt, 1956).
- Murtaza: Sîretu Alî b. Ebî Tâlib (Murtaza; Ali bin Ebi Talib'in Hayatı) (Dimaşk, 1989)
- Kârvân-ı İmâni Azîmet (Azimet Kervanı) (Karaçi-Leknev, 1984)
- en-Nubuvve ve'l-Enbiyâ' fı Daveti'l-Kur'ân (Peygamberlik ve Kur'an Daveti'nde Peygamberler) (Kahire, 1965)
- es-Sîretu'n-Nebeviyye (Peygamberin Hayatı) (Doha, 1976)
- Mâzâ Hasire'l-âlem bi'inhitâtı'l-Müslimîn (Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti?) (Kahire, 1950).
- Beyne'd-dîn ve'l-Medeniyye (Din ve Medeniyet Arasında) (Muessesetu'r-Risâle, Beyrut)
- Kasasu'n-nebiyyîn li'l-etfâl (Çocuklar için Peygamber Kıssaları) (Kahire, 1954).
- Usbû'ân fı'l-Magribi'l-Aksâ (Mescid-i Aksa'da Bir Hafta) (Matbaatu'r-Risâle, Beyrut, 1983).

Kârvân-ı Zindeğî adlı eser, Ebu'l- Hasan en-Nedvi'nin hayatı hakkında bilgi veren en kapsamlı eser olarak kabul edilmektedir.⁵⁴

⁵² Abdulhamit Birışık, "NEDVÎ, Ebu'l-Hasan", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 32. cilt, İstanbul, 2006, s. 515-518.

⁵³ **A.e.**, s. 515-518.

⁵⁴ **A.e.**, s. 515-518.

1.3.3. Yemen

Ahmed Ali Bâkesîr (1910-1969)

Şiir, tiyatro ve roman gibi edebiyatın farklı alanlarında ürünler veren Ali Ahmed Bâkesîr Endonezya doğumludur. Yaklaşık sekiz yaşlarında iken, eğitimi için anavatanı olan Yemen'e gönderilmiştir. Yemen'in Hadramût bölgesinde, Arapça ve İslâmî ilimler alanında eğitim görmüştür. Hocaları başta olmak üzere çevresindeki birçok kişinin şiirle uğraşması onda şiire olan ilgiyi arttırmış henüz on üç yaşında iken ilk şiir denemelerine başlamıştır. Genç yaşta birçok divanı ezberleyen yazarın en çok etkilendiği ve örnek aldığı eski dönem şairlerinden, Ebû Tayyib el-Mütenebbî (ö.354/965), modern dönem şairlerinden ise Ahmed Şevkî (ö.1932) idi. Bu sebepten dolayı Bâkesîr'in şiir zevkinin oluşmasında bu iki şairin önemli rolü vardır.

Şiirlerinde göze çarpan başlıca temalar, aşk, vatan, gurbet, ölüm, sömürgecilik, milliyetçilik, Filistin meseleleri gibi konulardır. Edebi hayatının hiçbir döneminde şiirden tamamen kopmamasına rağmen Bâkesîr, şairliğinden daha çok tiyatrocusu ve romancı oluşu ile tanınmıştır. Bunun sebebi olarak da yazmış olduğu şiirlerinin hayatta iken basılmamış olması ayrıca Mısır'a geldikten sonra tiyatroya daha fazla önem vermesi gösterilmektedir.⁵⁵

Eserlerinden bazıları şunlardır:

- Va İslâmahu! Ah İslam (General Egyptian Book Organization, Kahire, 1988).
- Selametu'l-Kuds (Kudüs'ün Kurtuluşu) (Daru'n-Nefais, 2011).
- Cesurun Hayatı (Mektebetu Mısır, Kahire, 1985).
- el-Silsiletu'l-Gufran (Af Zinciri) (1949 da Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ödül aldığı tiyatro eseridir.).
- El-Melhemetu'l-İslâmîyyetu'l-Kubra Umer (Büyük İslam Destanı; Ömer) (Mektebetu Mısır, 1998).
- Cennetin Dönüşü (Mektebetu Mısır, 1998).
- Harut ve Marut (Mektebetu Mısır, 1998).
- Zeyneb'in Dramı (Mektebetu Mısır, 1990).⁵⁶

⁵⁵ Muhammed B. Tolan, "Ali Ahmet Bakesir'in Şairliği ve Serbest Şiir Hareketi İçindeki Yeri", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2017, s. 211-212.

⁵⁶ <https://www.abjjad.com/book/AliAhmetBakesir> (Çevrimiçi) 13.03.2019.

1.3.4. Pakistan

Muhammed İkbâl (1877-1938)

Muhammed İkbâl 1877 senesinde Pakistan'ın Siyâlkût şehrinde dünyaya gelmiştir. Başarılı bir tahsil hayatı olan İkbâl, Arapça, Farsça ve İngilizce dillerine hâkimiyeti sayesinde doğu ve batı kültürlerini de kapsayan kapsamlı bir eğitim almıştır. Lahor' da felsefe ve hukuk alanında eğitim gören İkbâl, fikirleri üzerinde büyük etkisi olan Hocası Thomas Arnold vesilesiyle İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'nde felsefe eğitimi yapma imkânı bulmuştur. Avrupa'daki öğreniminden sonra Hindistan'a dönen İkbâl, çalışmalarına burada devam etmiştir. Birçok dile hâkim olması sayesinde, Urduca, Arapça, Farsça dillerinin hepsinde eserler vermiştir ki bu o zamanın edebiyat ve kültür çevresinde nadir görülen bir durumdur.

Son dönem İslâm düşünürleri arasında hakkında en çok inceleme, araştırma ve yayın yapılanların başında gelen Muhammed İkbâl “Sanat, sanat içindir” anlayışını benimsemez. Sanat insana ve topluma hayat vermeli, benliği güçlendirmeli, Mûsâ'nın elindeki asa gibi bâtılı yok edip gerçeği ortaya çıkarmalıdır. Onun şiirinin bir tek temel hedefi vardır: Müslümanlara, gerek fert gerekse ümmet olarak kendi kişiliklerini geliştirip güçlerini yeniden kazanmalarını öğretmektir.⁵⁷

Üslup olarak İkbâl, şiirlerinde her zaman yoğun ve coşkun duygular ve derin düşünceler aktarır okuyucuya. Bu düşünceleri ifade etme ve aktarmada benzetme ve dolaylı anlatımlar kullanır. Ancak dili birçok kesim tarafından anlaşılacak şekilde sadedir.

Eserleri:

- Esrâr-ı Hodî (Esrar ve Rumûz, 1915)
- Peyâm-ı Maşrik (Şarktan Haber, 1924)
- Bâng-ı Derâ (1924)
- Zebûr-i Acem (1927)
- Cavidname (1932)
- Misafir (1934)
- The Reconstruction of Religious Thought in Islam (Lahore, 1934)

⁵⁷ Mehmet S. Aydın , “İkbâl, Muhammed”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 22. cilt, İstanbul, 2000, s. 17-23.

- Bâl-ı Cibril (Cebrail'in Kanadı, 1935)
- Zarb-ı Kelîm (1936)
- Armagân-ı Hicaz (1938)⁵⁸

1.3.5. Suriye

Muhammed Hasan Beraygaş (1942-)

İslâmî edebiyat konusunda önemli çalışmalar yapmış olan Suriyeli yazar Muhammed Hasan Beraygaş, 1942 yılında Şam'a yaklaşık on beş kilometre uzaklıkta bir köyde doğmuştur. Küçük yaşlarından itibaren okuma ve incelemeye çok önem veren Beraygaş, Şam Üniversitesinde Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünde eğitim almıştır. Beraygaş sahip olduğu yeteneği ve bilgiyi İslam Ümmetinin gelişimi ve ilerlemesi için bir araç olarak kullanmayı görev olarak benimsemiş bu bilinçle ortaya pek çok eserler ortaya çıkarmıştır.⁵⁹

Eserlerinden bazıları şunlardır:

- Fi'l- Edebi'l- İslâmiyyi'l- Muâsır; Dirâse ve Tatbîk (Çağdaş İslâmî Edebiyat Üzerine): İslâmî edebiyata dair birçok meseleyi kaleme almış olduğu tüm makalelerini bir araya getirdiği bu eserinde yazar İslâmî edebiyatın tanımını, çerçevesini, gelişimini, müslüman bir edibin özelliklerini, İslâmî edebiyat karşıtı görüşleri tüm detaylarıyla kaleme almıştır. Bunun yanısıra Beraygaş bu eserinde, bazı hikâye ve şiirlerin İslâmî edebiyat çerçevesinde tahlillerini yapmıştır.⁶⁰
- El-Edebu'l- İslâmî; Usûluhu ve Simâtuhu (İslâmî Edebiyat Yapısı ve Özellikleri)
- Edebu'l-Etfal; Ehdafulu ve Simatuhu (Çocuk Edebiyatı)
- Fi'l-Kıssati'l-İslâmiyyeti'l- Muâsıra; Dirase ve Tatbik (Modern Edebiyatta İslâmî Hikâye Üzerine)
- Dirâsât fi'l- Kıssati'l- İslâmiyyeti'l-Muâsıra mea Ard ve Dirase Li' ided min Kısas ed-Duktur el-Kiylânî (Dr. Kiylânî'nin Hikâyelerinden Örnekler Eşliğinde, Modern Edebiyatta İslâmî Hikâye Üzerine Çalışmalar)

⁵⁸ Aydın, **a.g.e.**, s. 22-23.

⁵⁹ Tayyib Rahmâni, “Muhammed Hasen Beraygaş el-Edib ve'n-Nakîdi'l-İslâmiyyi'l Mutemeyyiz”, <https://www.alukah.net/culture/0/67778/>, (Çevrimiçi) 13.03.2019.

⁶⁰ Muhammed Hasan Beraygaş, **Fi'l-Edebi'l- İslâmiyyi'l- Muâsır; Dirâse ve Tatbîk**, Mektebetu'l-Haremeyn, Riyad, 1982, s. 5-6; Civelek, **a.g.m.**, s. 96.

- Min eş-Şi'r el-İslâmiyyi'l –Hadîs; Muhtarat (Modern İslâmî Şiir'den Seçmeler)
- el-Mer'etu'l-Musli'metu'd-Dâiye (Müslüman Davetçi Kadın)⁶¹

Abdülkuddûs Ebû Sâlih (1932-)

Suriyeli yazar Abdülkuddûs Ebû Sâlih 1932 yılında Halep'te doğmuştur. Şam Üniversitesi'nde Arap dili ve edebiyatı alanında eğitim gören Ebû Sâlih, 1971 yılında Kahire Üniversitesi'nden Arap dili ve edebiyatı bölümünden doktora unvanı almaya hak kazanmıştır. Bir müddet Halep'te Arapça öğretmenliği yapan yazar, daha sonra yaklaşık otuz yıldır görev yaptığı Suudi Arabistan'da bulunan İmam Muhammed bin Suud İslam Üniversitesi'nde çalışmaya başlamıştır. 2000 yılından itibaren Hasan en-Nedvî'nin halefi olarak Dünya İslâmî Edebiyat Birliği başkanı olarak görev yapan Ebû Sâlih aynı zamanda İslâmî edebiyat dergisi genel yayın yönetmenidir. Eserlerinden bazıları şunlardır:⁶²

- Modern Arap Edebiyatında Cihad Şiirleri (İmam Muhammed bin Suud İslâm Üniversitesi Yayınları, Riyad, 1985)
- İslâm Birliğinde İslâmî Edebiyatın Rolü (İslâmî Edebiyat Dergisinde yayınlanan bir araştırması, İstanbul, 1982)
- İslâmî Edebiyat Hakkında Şüpheler (2008)
- Çocuk Edebiyatına İslâmî Bir Yaklaşım (Riyad, 2006)
- Arap Edebiyatında Dua ve Münacat Şiirleri
- Klasik Arap Edebiyatında Hamaset Şiirleri
- Modern Arap Edebiyatından Seçmeler (2007)⁶³

Abdûlbâsit Bedr (1944-)

Suriye'nin Halep şehrinde 1944 yılında doğan Abdûlbâsit Bedr, mütedeyyin ve İslâmî ilimlere önem veren bir ailede yetişmiştir. İlk ve orta öğretimini ve muallimlik mektebini tamamlayıncaya kadar Halep'te yaşayan yazar daha sonra Halep'in köylerinden birinde öğretmenliğe başlamıştır. Bu arada Şam Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü ve Halep Üniversitesi Hukuk Fakültesinde eğitimlerini sürdürmeye devam etmiştir.

⁶¹ Rahmânî , a.g.m., <https://www.alukah.net/culture/0/67778/>, (Çevrimiçi) 13.03.2019.

⁶² Mahmud Abdüşşâfi el-Kavsî, “Abdulkuddus Ebu Salih Râbitatu'l-Edebi'l-İslâmiyyi'l-‘Âlemiyye”, <http://www.islamtoday.net/bohooth/artshow-53-2242.htm>, (Çevrimiçi) 13.03.2019.

⁶³ Me'mûn Ferîz Cerrâr, **Fi'l-Edebi'l-İslâmî**, Daru'l-Me'mûn, Umman (Ürdün), 2005, s. 97.

1967’de Edebiyat Fakóltesinden mezun olan yazar, 1973’te Kahire Üniversitesinde yüksek lisans, 1978’de Aynu’s-Şems Üniversitesinde doktora eğitimlerini tamamlamıştır. Doktora tezi konusu “Modern Arap Edebiyatı Eleştirisinde Modern Şiir” idi. 1980 yılından itibaren Medine-i Münevvere’de yaşayan yazar, Medine-i Münevvere İslâmî araştırmalar ve İncelemeler Merkezi’nin müdürüdür ve Medine İslâm Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünde, Eleştiri ve İslâmî Edebiyat hocası olarak görevini sürdürmektedir.

Eserleri:

-Arapça Ders Programı (1967).

-Mukaddime li Nazariyyeti’l- Edebi’l- İslâmî (İslâmî Edebiyat Kuramına Giriş, Daru’l-Menâra, Cidde, 1980).

-Tarihu’s-Şamil li’l-Medineti’l-Münevvere (Medine-i Münevvere’nin Genel Tarihi, Daru’l-Menâra, 1993).

-Edebi Meseleler (1987).

-Eleştirel Meseleler (1993).

-Modern Arap Edebiyatında İslâmî Edebiyat Fihristi (1992).

-Mezhebu’l-Edebi’l-Garbî (Batı Edebiyatı Doktrinleri) (2003).

-Taraftarları ve Muhalifleri Arasında İslâmî Edebiyat (1985).⁶⁴

Abdurrahman Re’fet el-Bâşâ (1920-1986)

Suriyeli yazar Abdurrahman Re’fet el-Bâşâ, teorik ve pratik olarak İslâmî edebiyatın gelişmesi için tüm gayretiyle çalışan öncülerinden idi. İlk ve orta öğrenimini Suriye’de tamamlayan yazar, üniversite eğitiminin lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimlerini Mısır’ da Ezher Üniversitesinde gerçekleştirdi. Suriye’de Şam Üniversitesinde bir müddet Arap dili ve edebiyatı kürsüsünde hocalık yapan Re’fet el-Bâşâ, daha sonra Suudi Arabistan’a yerleşmiştir. İmam Muhammed bin Suud Üniversitesinde Belâgat, Eleştiri ve İslâmî Edebiyat Müfredatı Anabilim Dalı başkanı olarak görev yapan yazar aynı zamanda üniversite bünyesinde kurulan araştırma ve yayın kurulunun başkanı idi.

Eserlerinden bazıları şunlardır:

⁶⁴ Ahmed Bâsil, **Abdulbâsit Bedr**, <https://www.goodreads.com/author/show/6543202>, (Çevrimiçi) 13.03.2019.

1. Suver min Hayati's-Sahabe (Sahabe Hayatından Tablolar) (Daru'l-Edebi'l-İslâmî, Kahire, 1997).
2. Suver min Hayati't-Tabiin (Tabiin Hayatından Tablolar) (Daru'l-Edebi'l-İslâmî, Kahire, 2002).
3. Nahve Mezhebi İslâmî fi'l-Edebi ve'n-Nakd (Edebiyat ve Eleştiride İslâmî Öğretiye Doğru) (Daru'l Edebi'l-İslâmî, Kahire, 2002).
4. Kıssatu Yusuf (a.s), (Yusuf (a.s) Kıssası) (Daru'l Edebi'l-İslâmî, Kahire, 1997).⁶⁵

1.3.6. Fas

Hasan el-Emrânî (1949-)

1949 yılında Fas'ın Ucda şehrinde doğmuştur. Doktora diplomasını Rabat'ta bulunan Muhammed Üniversitesinden alan şair, bu üniversitenin Edebiyat Fakültesi Arap dili ve Edebiyatı bölüm başkanıdır. Dünya Edebiyat Birliği'nin önemli üyelerinden olan Emranî, klasik ve modern dönemlerdeki İslâmî edebiyat konularını ele alan “el-Mişkât” dergisinin genel yayın yönetmenidir. Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Suudi Arabistan, Almanya, Fransa, Türkiye olmak üzere birçok ülkede gerçekleştirilen İslâmî edebiyat konferanslarına katılan Emranî'nin yirmiye aşkın şiir divanı vardır. Şiirlerinde İslâm ümmetini inancına, değerlerine, özgürlüğüne sahip çıkmaya davet etmektedir. Mescidi Aksa için yazdığı şiirlerinde Müslümanları birlik içerisinde olup ilk kiblelerine sahip çıkmaya davet eden Emrânî'nin şiirleri muhteva ve şekil bakımından etkileyici bir üsluba sahiptir.⁶⁶

Eserlerinden bazıları şunlardır:

- Fransız Müsteşriklerin Çalışmalarında Mütenebbih (Muessetu'r-Risâle, Beyrut, 1994).
- Batı Edebiyatında Eleştiri Kitapları (Dârul-Beyda, 1997).
- İslâmî Edebiyat Kavramı (Vecde, 2001).

⁶⁵ Esra et-Tahrîr, “Abdurrahman Re'fet el-Bâşâ”, <https://islamicsham.org/nashrah/2632>, (Çevrimiçi), 13.03.2019

⁶⁶ Laha Online, “Dr. Hasan el-Emrânî”, <http://www.lahaonline.com/articles/view/47444.htm>, (Çevrimiçi) 26.04.2019.

-İslâmî Edebiyat Kavramında Metodolojik Özellikler (Vakıflar Bakanlığı Yayınları, Kuveyt, 2010).

Yazarın çeşitli dergilerde yayınlanmış yirmiyi aşkın araştırma yazısı ve yirmiden fazla şiir koleksiyonu bulunmaktadır.⁶⁷

1.3.7. Irak

‘İmâduddîn Halîl (1941-)

Günümüz İslâmî edebiyatın önemli temsilcilerinden biri olan ‘İmaduddîn Halil, 1941 yılında Irak’ın Musul şehrinde doğmuştur. Akademik kariyerini İslâm tarihi üzerine yapan Halîl, 1977-1987 yılları arasında, Tarihi Eserler ve Kalıntılar Genel Kurumunda bulunan Şehir Müzesi Kütüphanesinde müdür ve araştırmacı olarak görev yapmıştır. 1989 yılından itibaren, Irak, Birleşik Arap Emirlikleri ve Ürdün gibi bazı Arap ülkelerinde bulunan üniversitelerde tarih hocası olarak görev yapmıştır. 2005 yılından itibaren de Ürdün Yermük Üniversitesinde Şeriat ve İslâmî Bilimler Fakültesinde görev yapmaktadır.⁶⁸ Tarihsel araştırmaları ve edebi alanda yaptığı çalışmalar sonucu önemli bir birikime sahip olan ‘İmaduddîn Halîl, bu konuda yapmış olduğu araştırmalarını ve incelemelerini “*fi’n-Nakdi’l-İslâmiyyi’l-Muasır*” (*Modern Edebiyatta İslâmî Eleştiri Üzerine*) isimli bir kitapta toplamıştır.

Yazar bu eserinde, İslâmî edebiyat yazarının imânî ve ahlâkî, değerlere bağlı kalmak şartıyla çağın imkânlarıyla beraber yeni ifade ve üsluplar kullanarak İslâmî edebiyatı kaleme almasının kabul edilir olduğunu ifade etmektedir. İslâmî edebiyatın, şekil konusunda da aynı esnekliğe ve müsamahaya sahip olduğunu da ekleyen yazar modern dönemde İslâmî tiyatro sanatında da gerekli adımlar atılması için öncülük etmiştir. İmâduddin Halil’in *Medhal ila Nazariyyati’l-Edebi’l-İslâmî (İslâmî Edebiyat Teorisine Giriş)* adlı incelemesi de İslâmî edebiyat konusuna teorik açıdan dikkat çeken farklı bir bakış açısı getirmiştir.⁶⁹ Yazarın eserleri özellikle İngilizce, Fransızca, Türkçe, Farsça, Kürtçe ve Endonezya dilleri başta olmak üzere birçok yabancı dile çevrilmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır:

⁶⁷ “Dr. Hasan el-Emrânî’nin Kısa Hayatı”

adabİslâmîinfo.webhost4life.com/stats/.../hasanalamrani.pdf, (Çevrimiçi) 29.04.2019.

⁶⁸ ‘İmâduddîn Halil, *Eşhedu En La İlahe İlla Ente (Sîretun Zatiyye)*, Dar İbn Kesîr, I.bsk, Beyrut, 2018, s. 7.

⁶⁹ İcha Sarah, “Mefhûmu’l-Edebi’l-İslâmî ‘inde ‘İmâduddîn Halîl”,
[https://www.academia.edu/12099744/\(Çevrimiçi\)](https://www.academia.edu/12099744/(Çevrimiçi)) 15.03.2017.

- ‘İmaduddîn Zengî (Muessetu’r-Risâle, Beyrut, 1970).
- İslâm Tarih Yorumu (Daru’l-İlm lil-Melâyîn, Beyrut, 1975).
- Batının İslam’a, Bugünü ve Geleceğine Bakışı (Daru’n-Nefais, Beyrut, 1999).
- Kuran’ın İlim Karşındaki Duruşu (Muessetu’r-Risâle, Beyrut, 1983).
- Çağdaş İslâmi Eleştirisi (Muessetu’r –Risâle, Beyrut, 1972).
- İslâmî Edebiyat Teorisine Giriş (Muessetu’r-Risâle, Beyrut, 1987).
- İslâm Edebiyatında Gözetilen Amaçlar (Daru’z -Ziya, Amman, 2000).
- Kasırğa ve Minare (roman) (Muessetu’r –Risâle, Beyrut, 1985).
- Kılıç ve Kelam (roman) (Merkezu’s-Sekâfiyyi’l-Arabî, Ribat, 2005).
- Sevgi Ve Dostluk Tablosu (şiir) (Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1978)⁷⁰

1.3.8. Türkiye

Türklerin İslâm’ı resmen din olarak kabul etmesi Karahanlı Devleti (920-1212) döneminde olmuştur. Bu dönemde İslam kültürü etkisiyle ortaya çıkan eserler ilk Türk İslâm edebiyatına dair örnekler olarak kabul edilmektedir. Kuruluşta sade olan dil, daha sonraları Farsça ve Arapça’nın etkisi altına girmiş ve Türkçe ile beraber bu üç dilin karışımı olan Osmanlıca olarak yazılı metinler kaleme alınmıştır. Bu sebeple Eski Türk Edebiyatı birçok farklı coğrafya ve kültürden oluşan çok köklü bir geçmişe sahiptir. Yusuf Has Hacib’in Türk İslâm Tarihinin ilk edebi eseri niteliği taşıyan *Kutadgu Bilig* (1069) adlı eseriyle birlikte başlayan Türk İslâm Edebiyatında,⁷¹ daha sonraki dönemlerde bu alanda eserler ortaya koymuş Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1207-1273)’nin *Mesnevî*’si ve Yunus Emre (1240-1320)’nin üç yüze yakın şiirinin derlendiği *Dîvân*’ı gibi eserler bu konuda verebileceğimiz en meşhur örneklerdir.⁷² Ancak bu teze dâhil ettiğimiz modern dönemi ele alacak olursak, bu akımın temsilcisi olarak söyleyebileceğimiz edebiyatçılar Cumhuriyet döneminde ortaya çıkanlar olacaktır. Cumhuriyet’in ilanından sonra sekülerleşme trendi izleyen ve Batı’dan daha çok etkilenmeye başlayan sol kesim edebiyat

⁷⁰ Halîl, **a.g.e.**, s. 21-27.

⁷¹ H.İbrahim Şener-Âlim Yıldız, **Türk İslâm Edebiyatı**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2010, s. 39-40.

⁷² **A.e.**, s. 99-102.

çevrelerine, muhafazakâr ve sağcı kesimin bir tepkisi olarak doğan bir İslâmî edebiyat anlayışı doğmuştur.

Bu İslâmî edebiyat anlayışını şekillendiren öncü edebiyatçılar aşağıda verilmiştir.

M. Akif Ersoy (1873-1936)

İstiklâl Marşı'nın şairi olması sebebiyle “*Millî Şair*” unvanına sahip olan Mehmet Akif Ersoy⁷³, millî-dinî hassasiyeti ile ikinci meşrutiyetin ardından gelişen siyasi ve ideolojik akımlardan biri sayılan İslâmcılık akımının önemli şahsiyetlerindendir. Hayatı boyunca inandığı İslâmî prensiplerden taviz vermeyen şair, şiirlerinde din, vatan, millet ve bayrak sevgisi gibi manevi değerleri konu edinmiştir. Eserleri arasında çok ayrı bir yeri olan *Safahat*, Mehmet Akif hayatta iken yedi ayrı kitap halinde basılmış, ölümünden sonra da tek cilt olarak basılmış olan tamamı aruzla yazılmış 108 manzumeden oluşan külliyyatının genel adıdır. Her biri İstanbul baskı olan bu kitapların ilki haricinde diğerlerinin ayrıca birer adı da bulunmaktadır.⁷⁴

1. Safahat: Birinci Kitap (İstanbul, 1911).
2. Safahat: İkinci Kitap: Süleymaniye Kürsüsünde (İstanbul, 1914)
3. Safahat: Üçüncü Kitap: Hakkın Sesleri (İstanbul, 1913)
4. Safahat: Dördüncü Kitap: Fatih Kürsüsünde (İstanbul, 1914)
5. Safahat: Beşinci Kitap: Hâtıralar (İstanbul, 1917).
6. Safahat: Altıncı Kitap: Asım (İstanbul, 1924).
7. Safahat: Yedinci Kitap: Gölgele (Mısır, 1933).⁷⁵

Necip Fâzıl Kısakürek (1905-1983)

Necip Fâzıl Kısakürek, Türk edebiyatında son yüzyılın tartışmasız en büyük edebiyatçılarından biridir. Belli bir döneme kadar sadece şairliğiyle ön plana çıkan Necip Fâzıl, 1930'lu yıllarda fikirsel bir değişim geçirmiş ve İslâmcı görüşleriyle İslâmî Edebiyat akımına dâhil olmuş ve büyük katkılar da bulunmuştur. 1943-1978 yılları arası farklı zamanlarda Necip Fâzıl öncülüğünde yayımlanan Büyük Doğu

⁷³ Recep Dikici, “Mehmet Âkif Ersoy’dan Arap Latifeleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 38, Konya, 2015, s. 134

⁷⁴ M. Orhan Okay - Ertuğrul Düzdağ, Mehmet Âkif Ersoy, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2003, cilt: X X V III, s. 432-439

⁷⁵ Okay - Düzdağ, *a.g.e.*, s. 432-439; Dikici, *a.g.m.*, s. 134.

Dergisi, o dönemde çıkarılan tek İslâmcı dergi olarak büyük yankı getirmiştir. İktidara muhalif, İslâmcı bir düşünce ekolu izleyen Büyük Doğu hareketi, birçok İslâmcılığa yakın yazar ve entellektüeli etkilemiştir. Büyük doğu hareketini takip eden edebiyatçılar her ne kadar belli bir döneme kadar kendilerini İslâmî edebiyat akımı içerisinde tanımlamasalar da içerik ve üslup olarak bu kategoriye dâhil edilebilecek eserler verdikleri söylenebilir. 26 Mayıs 1980 yılında Türk Edebiyat Vakfı tarafından “Şairler Sultanı” ve 1982 yılında yayınlanan *Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu* isimli eseri münasebetiyle de yılın fikir ve sanat adamı seçilen Necip Fâzıl, yetmiş dokuz yaşında, şiirlerinde *Çilehane* diye adlandırdığı dünyaya veda ederken arkasında pek çok eser bırakmıştır.⁷⁶

Eserlerinden bazıları şunlardır:

Şiir Kitapları:

Örümcek Ağs (1925), Kaldırımlar (1928), Ben ve Ötesi (1932), Sonsuzluk Kervanı (Ankara 1955), Çile (1962), Şiirlerim (1969), Esselâm-Mukaddes Hayattan Levhalar (1973), Öfke ve Hiciv (1988).

Tiyatro ve Senaryo Romanları:

Tohum (1935), Sabır Taşı (1940), Reis Bey (1964), Ahşap Konak (1964), Yunus Emre (1969), Mukaddes Emanet (1971), Senaryo Romanları (1972), İbrahim Edhem (1978).

Hikâye ve Romanları:

Meşum Yakut (1928), Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil (Ankara 1933), O ki O Yüzden Varız (1961), İman ve Aksiyon (1964), Hazret-i Ali (1964), Peygamber Halkası (1968), Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu (1982).

Deneme, Fıkra, Siyasî-Tarihî İnceleme:

Çerçeve (1940), Müdafaa (1946), İhtilâl(1977), Yeniçeri (1977), Sahte Kahramanlar (1984).⁷⁷

⁷⁶ Engin Gülmüş, ”Necip Fazıl Kısakürek Hayatı Edebi Kişiliği Eserleri”, (Çevrimiçi) <https://www.edebitahlil.com/2018/03/necip-fazl-ksakurek.html>, 18.03.2019.

⁷⁷ M.Orhan Okay, “Kısakürek Necip Fazıl”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, X X V . cild, Ankara, 2002, s. 485-488; M.Orhan Okay, **Necip Fazıl Kısakürek**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, s. 8-10.

Sezai Karakoç (1933-2021)

Modern Türk Şiiri içinde kendine özgü bir konumu bulunan ve İslâmî edebiyat akımının en önemli temsilcilerinden olan, şair ve mütefekkir Sezai Karakoç 1933 yılında Diyarbakır, Erguvan'da doğmuştur.

Karakoç, düşünce dünyasında olduğu gibi şiir dünyasında da insanlığa verilecek olan mesajların, İslam'ın temel kitabı olan Kur'an-ı Kerim'den ilham alınarak, en etkili ve gerçek bir şekilde ifade etme ilkesine bağlı kalarak eserler ortaya koymaya gayret etmiştir.⁷⁸

İslâm'ı ve İslâm Medeniyeti'ni ilham alarak, sanatçının üstün kabiliyetleri ve geniş kültür birikimi ile öncülüğünü yaptığı diriliş akımı aynı zamanda “İslâmcı Akım “ya da” “İslâmî Edebiyat” kavramı altında değerlendirilebilir.⁷⁹ Necip Fâzıl'ın öncülüğündeki Büyük Doğu hareketinde de birçok katkısı görülen Sezai Karakoç, Necip Fâzıl'ın Büyük Doğu dergisinde oluşturduğu perspektifi örnek alarak benzer bir çizgide eserler verdiği söylenebilir.

Eserleri incelendiğinde, dini bir hassasiyet, geniş bir kültürel donanım ve Türkçe'nin tarihsel birikimini çok iyi değerlendirdiği dikkati çekmektedir. Şairin sahip olduğu kültürel donanımın doğal bir sonucu olarak ortaya koyduğu eserler, şairliğinin yanı sıra bilgeliğiyle de kendinden sonraki nesilleri etkisi altına almaktadır.⁸⁰

Karakoç'un eserlerinden bazıları şunlardır;

Şiir: Körfez (1959), Şahdamar (1962), Hızır'la Kırk Saat (1967), Sesler (1968), Taha'nın Kitabı (1968), Gül Muştusu (1969), Mona Rosa (1998).

Düşünce: İslamın Dirilişi (1967), Dirilişin Çerçevesinde (1967), Ruhun Dirilişi (1974), Çağ ve İlham I (1974), Çağ ve İlham II (1977), Çağ ve ilham III (1980), Çağ ve İlham IV (1986), Unutuş ve Hatırlayış (1996), Fizik Ötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi I, II, III (1995).

Eleştiri:

⁷⁸ Sezai Karakoç, **Edebiyat Yazıları I – Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir** – İstanbul, 1997, s. 66.

⁷⁹ Şaban Abak, “Diriliş Akımı mı İkinci Yeni mi?”, **Yedi İklim Dergisi**, sayı 126, İstanbul, 2000, s. 67.

⁸⁰ Muhsin Macit, “Modern Mistik Şiirin Ufukları: Sezai Karakoç'un Şiiri”, **Yedi İklim Dergisi**, sayı 126, İstanbul, 2000, s. 22.

-Edebiyat Yazıları I – Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir, (Diriliş Yayınları, İstanbul, 1997).

-Edebiyat Yazıları II – Dişimizin Zarı, (Diriliş Yayınları, İstanbul, 1997).

-Edebiyat Yazıları III – Eğik Ehramlar, (Diriliş Yayınları, İstanbul, 2000).⁸¹

Mustafa Miyasoğlu (1946-2013)

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunu olan (1973)⁸² Mustafa Miyasoğlu sanatı tanımlarken “*sanat insanın hayatını kavrama ve ifade etme yollarından biridir*” diyerek eserlerindeki genel tema hakkında bir fikir vermiştir.⁸³ İlk yazdığı şiirlerde ana tema, hüznün, tedirginlik, aşk gibi konular iken daha sonraları ferdi duyguları ve topluma ait dini ve tarihi değerler ana tema olarak öne çıkmıştır. Eserlerinde, günümüz insanının iç dünyasını, hüznlerini, umutlarını geleneksel ve manevi değerler eşliğinde kaleme alan Miyasoğlu’nun bazı şiir ve hikâyeleri Arapça, Urduca ve İngilizce’ye çevrilmiştir.⁸⁴

Yazar şiir, hikâye ve romanlarında sanatın estetik değerlerine bağlı kalmak kaydıyla, geleneksel ve manevi değerleri kaleme almıştır. Eserlerinde İslâmî edebiyat anlayışını savunan yazar, Türkiye ve dünyada gerçekleşen İslâmî uyanışları da bu çerçevede dile getirmiştir.⁸⁵

1966 yılından itibaren birçok dergi ve gazetede hikâye deneme kültür sanat ve edebiyat üzerine kaleme aldığı incelemeleri yayımlanan yazarın eserlerinden bazıları şunlardır:

Şiir: Rüya Çağrısı (Ankara, 1973), Devran (İstanbul, 1978), Hicret Destanı (İstanbul, 1981; Türkiye Millî Kültür Vakfı Armağanı), Şiirler (İstanbul, 1983), Bir Gülü Andıkça (İstanbul, 1997).

Roman: Kaybolmuş Günler (İstanbul, 1975), Dönemeç (İstanbul, 1980), Güzel Ölüm (İstanbul, 1982), Bir Aşk Serüveni (İstanbul, 1995).

⁸¹ Mustafa Özçelik, “Sezai Karakoç’un Şiiri Üzerine Bazı Dikkatler”, **Yedi İklim Dergisi**, sayı 126, İstanbul, 2000, s. 63.

⁸² Yaşar Keskin, “Mustafa Miyasoğlu Hayatı-Eserleri-Sanatı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, Konya, 2015, s. 22.

⁸³ **A.e.**, s. 45.

⁸⁴ Abdullah Uçman, “Mustafa Miyasoğlu”, **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, c.6, Ankara, 2006, s. 381.

⁸⁵ Abdullah Uçman, “Mustafa Miyasoğlu”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, EK-2. cilt, İstanbul, 2016, s. 276-277.

Hikâye: Geçmiş Zaman Aynası (İstanbul, 1976), Pancur (İstanbul, 1998).

Deneme: Edebiyat Geleneği (İstanbul, 1975), Muhacir (İstanbul, 1981), Roman Düşüncesi ve Türk Romanı (İstanbul, 1998), Kültür Hayatımız (Ankara, 1999), Sanat ve Edebiyat Konuşmaları (Ankara, 2000), Edebiyat Sohbetleri (İstanbul, 2003).

İnceleme: Dede Korkut Kitabı (İstanbul, 1984), Necip Fazıl Kısakürek (İstanbul, 1985), Âsaf Hâlet Çelebi (Semih Güngör adıyla, İstanbul, 1985), Ziya Osman Saba (Ankara, 1987).

Diğer Eserleri: Necip Fazıl Armağanı (İstanbul, 1984), Çağdaş İslâmî Şiirler Antolojisi (İstanbul, 1988), Gül Şiirleri Antolojisi (İstanbul, 1999), Zügüdar-Bâbil'den Tac Mahal'e (Gezi notları, İstanbul, 2003).

Ayrıca Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Mithat Efendi Armağanı, Abdülhak Hâmid ve Makber adlı eserlerin editörlüğünü yapmıştır.⁸⁶

Ali Nar (1941-2015)

Ali Nar , “İslâmî Edebiyat” alanında önemli çalışmalar yapmış bir yazardır. Ali Nar, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde İslâmî Edebiyat Konferansları düzenlemiş, Dünya İslâm Edebiyatı Birliği'nin Türkiye şubesini kurmuş ve İslâmî Edebiyat dergisini çıkarmıştır.

Dini anlatmada bir vasıta olarak gördüğü "İslâmî Edebiyat" kavramı üzerinde duran Ali Nar'ın yazdığı piyes, hikâye, roman ve denemelerine "tebliğ" değil, "ahlâkî telkin" anlayışı hâkim olmuştur.

Ali Nar, 1980'de yayımladığı sosyal-siyasal içerikli *Arılar Ülkesi* isimli ütöpik romanında "arılar" sembolüyle Türk milletinin ve özgürlük savaşı veren toplumların son asırdaki macerasını konu edinmiştir. Fransızca, İngilizce ve Arapçaya çevrilen, "Dünya İslâmî Edebiyat Birliği" yarışmasında birincilik ödülü alan bu eser, Türkiye'de ve İslam ülkelerinde yazılan ilk ütöpik roman olmuştur.

Ali Nar, bir Türk'ün önderliğinde Müslümanların uzaya gidişini ve orada kendi düzenlerini kuruşunu anlattığı *Uzay Çiftçileri* adlı eseri, Türkiye'de bilim kurgu romanlarının öncüsü olarak kabul edilmiştir.

⁸⁶ Abdullah Uçman, “Necip Fazıl Kısakürek”, *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, 2. cilt, İstanbul, 2010, s. 714.

Ömer Nasuhi Bilmen, Nevzat Ayasbeyoğlu, Ahmed Davudoğlu, Celaleddin Öktem ve Kemal Edip Kürkçüoğlu, Kayserili Osman Efendi gibi isimlerden farklı alanlarda ders alan Nar, edebiyatta Mahir İz, Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç'tan etkilenmiştir. Bakanlık bursuyla 1975'te eğitim ve araştırma maksadıyla Irak ve farklı Ortadoğu ülkelerinde bulunan Nar, izlenimlerini *Ortadoğu Günlüğü* adlı seyahatnamesinde toplamıştır.⁸⁷

Nar'ın, İstanbul'un fethini anlatan 1974 yılında basılan ilk piyesi olan *Fetih* ve 1979 yılında yazdığı Milli Türk Talebe Birliği'nin açtığı tiyatro yarışmasında birincilik ödülü alan eseri *Muhtar Kafası* birçok şehirdeki özel tiyatrolar ve okullarda sahnelenmiş, bu vesileyle gençlerin İslami bir şuur elde etmesine katkısı olmuştur.⁸⁸

Emekli olduktan sonra çalışmalarını İstanbul'da sürdürerek İslâmî Edebiyat Vakfı'nı kuran ve ayrıca aylık İslâmî Edebiyat Dergisi'ni çıkaran yazar, 1989, 1991, 1994 ve 1996 yıllarında da Dünya İslâmî Edebiyat Konferanslarını düzenlemiştir.⁸⁹

Ali Nar, 1997'de Dünya İslâmî Edebiyat Birliğinin Türkiye şubesini kurarak, Türk yazarlarını Arap dünyasına, başta Necîb el-Kiylânî olmak üzere Arap yazarları da Türk okurlarına tanıtmaya yönelik, çeviri ve antoloji çalışmalarıyla büyük takdir toplamıştır. Türk edebiyatındaki bilim kurgu türünün öncüsü kabul edilen yazar ve şair Ali Nar'ın eserlerinden bazıları şunlardır:

Sığamadığım Dünya (Şiir Kitabı, İstanbul, 2003), Dağ Pınarı (Kan Denizi) (İstanbul, 1990), Arılar Ülkesi (1980), Uzay Çiftçileri (2002), Ortadoğu Günlüğü (1975), İslâmî Düşünüş-Yaşayış (1980), Kırk Hadiste Müslümanın Hüviyeti (2005), Edebiyatın İslâmcası (2008), Kitaplara ve İnsanlara Dair (2005), Son Asır Ehli Sünnet Alimleri (2012).

Tercümeleri:

- İslâmî Edebiyata Giriş (İnceleme): Necîb el-Kiylânî, (Risâle Yayınları, 1988).

-Cakartalı Kız (Roman): Necib el Kiylânî, (Hikmet Yayınları, 1982).

⁸⁷ Mustafa Canbey, "Tavizsiz Bir Duruşun Sahibi: Ali Nar Hoca", **Tohum Dergisi**, 160. sayı, İstanbul, 2018, s. 102.

⁸⁸ Siyami Akyel, "Ali Nar Hoca'nın Edebi Eserlerine Genel Bir Bakış", **Ay Vakti Dergisi**, 158. sayı, İstanbul, 2015.

⁸⁹ Canbey, **a.g.m.**, s. 102.

- Yahudinin Kanlı Böreği (Roman): Necîb el-Kiylânî (Ravza Yayınları, 1991)
- Kuzey Kahramanları (Roman): Necîb el Kiylânî (Elif Yayınları, 2002)
- Kara Gölge (Roman): Necîb el Kiylânî, (Elif Yayınları, 2002)
- İlahi Nur - (Roman): (iki cilt) Necîb el Kiylânî, (Hikmet Yayınları, 1982)
- Cihata Çağrı - (Roman): A. Ahmed Bâkesîr, (Elif Yayınları, 2002)
- Çağdaş Arap Hikâyesinden Seçmeler (Derleme), (Elif Yayınları, 2005)
- Fıkhu's-Siyre - Peygamberimizin uygulamasıyla İslam: M. Saîd Ramazan el-Buti, (GoncaYayınevi, 1992)
- Akaid Risaleleri -İmam Azam'dan Günümüze Ehli Sünnetin En Meşhur Risaleleri, (Misak Yayınları, 1944)
- İman Yolu - Abdülmecid ez-Zendâni, (Selâm Yayıncılık, 1984)
- Müslüman Kadının Kimliği - Abdullah et-Telîdî, (Ravza Yayınları, 1996)
- Tevhid'in Esasları - (Araştırma): Dr. M. Salih, (Ravza Yayınları) ⁹⁰

Bu edebiyatçılar hem gelenekten beslenerek hem de modern zaman anlayışına ve yaşayışa ayak uyduran ve modern zamanın müslümanlarının hayat mücadelesini işleyen eserler ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu içerik ve üslup açısından İslâmî edebiyat akımının Türkiye'deki temsilcileri olduğu söylenebilir.

Her ne kadar İslâmî edebiyat üzerine tartışmalarda da görüldüğü üzere, yüzeysel olarak edebiyat ve ideoloji birbirine zıt ve beraber var olamayacak kavramlar gibi gözükse de edebiyatın hakiki manası kavrandığında bu durumun aslında geçerli olmadığını görürüz. Edebiyatta “şekil” ile “fikir” ayrı düşünülemeyecek biçimde birbiriyle organik bağlara sahiptir ki bu edebiyatı ideoloji ile yakın bir ilişkiye sokar. İdeolojinin ifade edilmesi ancak dil ile mümkün olabileceğinden, edebiyat belirli bir ideolojinin aktarılmasında kaçınılmaz bir araçtır. Bu nedenle İslâmî edebiyat da ifade ettiği İslâmî dünya görüşünü okuyucuya aktarmada edebiyatın estetik ve sanatsal yapısını kullanıyor olması bariz bir durumdur ve edebiyatın özüne karşıt durmaz.

Farklı birçok yazar İslâmî edebiyatı farklı şekillerde tanımlamıştır. Ancak, değerleri genellemek ve sadece tek bir İslâmî edebiyat modeli üzerinde durmak, ona

⁹⁰ Kollektif, “Ali Nar”, **Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, 2. cilt, İstanbul, 2010, s. 736.

haksızlık olur. Nasıl İslâmî değerlerin tek bir yorumlaması mevcut değilse ki bu İslâm'ın enginliğini gösterir, İslâmî edebiyat da İslâm'daki bu çeşitliliği yansıtır ve tek bir tanımlama ile sınırlandırılmaz. Aynı şekilde, İslâmî bir yazı ya da edebi eser üretme süreci de İslâm'daki bu evrenselliği ve çeşitliliği yansıtmalıdır. ⁹¹

Sonuç olarak, İslâmî edebiyat, bahsedilen İslâmî dünya görüşüne inanan ve bağlı olan yazarlar tarafından yazılan edebiyat olarak tanımlanabilir. İslâmî edebiyattaki evrensellik, İslâmî dünya görüşü çerçevesinde sanatsal ve ahlaki değerleri yansıtan bir ifade ile gerçekleşir ve bu yolla insanın özgür iradesini ve değerini koruyarak onu diğer yaratıklardan üstün bir seviyeye taşır. ⁹²

⁹¹ Mahmud el-Hassan, **Bangladesh Islamic Literature: Definition, Nature and Scope**, Centre for University Requirement Courses International Islamic University, Chittagong, 2016, s. 13.

⁹² Sâbir Abduddâim, **el-Edebu'l -İslâmî beyne'n-Nazariyye ve't-Tatbîk**, Dâruş-Şurûk, Kahire, 2002. s. 23.

İKİNCİ BÖLÜM: NECİB KIYLÂNÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ ŞAHSİYETİ

2.1. Hayatı

Necîb Kiylânî 1 Temmuz 1931'de Mısır'ın Garbiyye iline bağlı Şerşaba köyünde doğdu. Ailesi Şerşaba köyünde ve çevre köylerde pamuk ziraatı işiyle uğraşıyordu. Üç erkek çocuğun en büyüğü olan Kiylânî'nin Emin ve Mahmud adında iki erkek kardeşi vardı. Necîb Kiylânî sekiz yaşındayken İkinci Dünya Savaşı çıktığında, halk büyük bir mali kriz ile karşı karşıya kaldı. Çiftçilerin İngiliz işgal kuvvetlerine ürünlerini vermeyi reddetmeleri üzerine artık zaruri ihtiyaçları bile elde etmek çok zorlaştı. Bu arada toplumda yağmalama, suistimal ve karaborsa gibi sömürü yolları arttı. Yazarın ailesi bu durumdan etkilendiyse de babasının hayatı boyunca takip ettiği ilkelerine bağlılık, azim ve gayret sayesinde elde ettiği sabırla bu duruma karşı koydular. Babası onun için her zaman örnek bir şahsiyet olduğu gibi onun eğitime oldukça büyük bir önem vermişti. Annesi tarafından dedesi Hacı Abdulkadir Şâfi pamuk ticaretiyle uğraşan, iyilikte yarışan ve Kur'an hafızı olan muhterem bir zattı. Çocukluğunda dedesinin ahlakının ve yaşantı tarzının onu çok etkilediğini anlatan yazar, eğitimi için ona çeşitli hediyeler vererek onu ilme teşvik ettiğini anlatmaktadır.¹

Köy mektebinde okuma yazma, hesap ve Kur'an öğrenen Kiylânî, daha sonra Sinbat'ta orta öğretime devam etti. Tanta'da Ziraat Lisesinde okudu. 1951 yılında Kahire'de bulunan I. Fuad Üniversitesi (Kahire Üniversitesi) Tıp Fakültesi'nde eğitime başladı. Tıp Fakültesindeki eğitimi süresince tıp kitapları haricinde, siyaset, edebiyat ve felsefe alanında kitaplar okuyan Kiylânî, sadece Arap yazarların değil, batı edebiyatçılarının da eserlerini okumuştur.²

¹ Abdullah b. Salih el-'Arîni, *el-İtticahu'l-İslâmiyye fi A'mâl Necib el-Kiylânî fi'l-Kısasiyye*, Dâr Kunûz, Riyad, 2005, s. 11-12; Necib Kiylânî, *Lemhât min Hayatî*, Müessesetu'r-Risâle, Kahire, 1995, s. 8-11.

² *A.e.*, s. 8-11.

1954 yılında İhvân-ı Müslimîn grubu ile olan bağlantısından dolayı hapse atılmıştır.³ Hapiste bulunduğu 1957 yılında yazdığı ilk eseri *et-Tarîku't-Tavîl'in* Eğitim Bakanlığı'nın roman dalında birincilik kazanması üzerine ödülünü almak için hapishaneden çıkıp ödülünü almasına izin verilen Kiyânî, sağlık sorunları yüzünden 1958'de hapisten çıkarılmıştır.⁴ Bu dönemde tıp eğitimine tekrar başlayan Kiyânî, 1960 yılında mezun olmuş ve doğduğu köy olan Şerşaba'da hekimlik görevine başlamıştır. Aynı yıl İslâmî edebiyat yazarlarından Kerime Şahin ile evlenmiş ve bu evlilikten dört çocukları dünyaya gelmiştir. 1961-1965 yılları arasında Ulaştırma Bakanlığı'nda hekimlik yapan Kiyânî, 1965'te tekrar hapse girmiş yine sağlık sorunları sebebiyle 1967'de çıkarılmıştır. Hapishane hayatında başından geçen anıları, orada çektiği zulüm ve işkenceleri *Muzekkîratu'd-Duktûr* ve *Lemehât Min Hayatî* adlı eserlerinde dile getirmiştir.⁵

1968 yılında Kuveyt'e giden Kiyânî, buradan Dubai'ye geçti ve Dubai Sağlık Bakanı'nın müsteşarı oldu. Tıp konseyi, okul sağlığı ve et-Teskîfu's-Sıhhî idaresinin inşası ve idari işleriyle görevlendirilen yazar tıp alanındaki kitaplarını bu dönemde yazmıştır.⁶ 1992'de emekliye ayrılarak Mısır'a dönmüştür.⁷ Tanta Hastanesi'nde altı ay pankreas kanseriyle mücadelesi sonucu 1995 yılında hayata gözlerini kapamıştır.⁸

Necîb Kiyânî, çocukluğundan itibaren okumaya ve ilme karşı olan ilgisi sebebiyle edebî toplantılara katılır. Bu toplantılarda arkadaşlarıyla okudukları kitapları tartışırlardı.

İçinde bulundukları kısıtlı imkânlarla rağmen ellerine ne geçerse okuyan Kiyânî, genç yaşta dünya klasikleri de dâhil olmak üzere, birçok roman, siyer, tarih, şiir kitabı okumuştur. Henüz ilkokul yıllarındayken, Menfulûtî (ö. 1924), Râfiî (ö. 1937), Taha Hüseyin (ö. 1973), Mahmud Akkad (ö. 1964), Tevfik el-Hakîm (ö. 1987), Abdulkâdir el-Mazinî (ö. 1949), Ali Cârîm (ö. 1949), Ahmet Emin (ö. 1954),

³ A.e., s. 44.

⁴ Necîb Kiyânî, *Tecrubeti'z-Zâtiyye fi'l-Kıssati'l-İslâmiyye*, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 1991, s. 25-27.

⁵ Kiyânî, *Lemehât*, s. 100-106.

⁶ A.e., s. 238-241.

⁷ A.e., s. 161.

⁸ Ebu'l-Hasan en-Nedvî, "el-Edîbu's-Şâiru'l-Mevhûb Necîb el-Kiyânî", *İslam Edebiyatı Dergisi Özel Sayısı*, 2005, s. 27.

Muhammed Abdulhalîm Abdullah (ö. 1970), Muhammed İkbâl (ö. 1938) gibi yazarların kitaplarını amcasından alır ve okurdu. Kiylânî'nin ayrıca siyasi alanda kitaplarını okuyup etkilendiği yazarlar ise, Seyyid Kutub (ö. 1966), Salih Aşmavî (ö. 1938), Muhammed Gazali (ö. 1111), Fuat Serâceddin (ö. 1931) gibi edebi alanda birçok eserler ortaya koymuş isimlerdir.⁹

Kiylânî'nin İngilizce diline hâkim olması onun sadece müslüman edebiyatçılardan değil batılı edebiyatçılardan da yararlanmasına olanak sağlamıştır. Eserlerinde Fransız yazar Sartre'ın düşüncelerine yer veren Kiylânî, Tolstoy, Dostoyovski ve Maksim Gorki gibi edebiyatçılara da atıflarda bulunmuştur.¹⁰

Lise çağlarında yazdığı ilk kasidesi *Beyne Eydina* İhvan grubunun dergisinde yayınlanmıştır. Yine aynı dönemde bizzat kendi imkânlarıyla bastırdığı ilk şiir kitabı olan *Nahve'l Ula*, milli, dini ve duygusal hislerle yazdığı şiirlerinden oluşmaktadır. Ayrıca üniversite yıllarında doğduğu köy olan Şerşâba'da yaşayan âlimlerin fikirlerini ortaya koymak için köy halkının yaşamından kesitler anlatan hikâyeler yazmıştır.¹¹

Edebiyata olan ilgisi sebebiyle üniversitede Edebiyat Fakültesi'nde eğitim görmek isteyen Kiylânî, babasının zorlamasıyla 1951 yılında Tıp Fakültesi'ne kayıt olmuştur. Üniversite yıllarında, lisede olduğu gibi, İhvân-ı Müslimîn grubunun toplantılarına düzenli katılmıştır. 1955 yılında bu grupla olan ilgisinden dolayı tutuklanana kadar üniversite eğitimi gâyet başarılı geçen yazar, on yıl hapse mahkûm olduğu için eğitimine bir müddet ara vermek zorunda kalmıştır. Hapishanede yaşadığı yıllarda hem kendisinin hem de diğer arkadaşlarının maruz kaldığı her türlü zorluk ve işkencelerden esinlenerek hikâyeler yazmıştır. *Bahs 'an Muna*, *el-Mesa* adlı kısa hikâyeleri, *et-Tarîk ila İttihadi'l İslâmî*, *el-İslamiye ve'l Mezahibu'l Edebîyye* adlı eserleri, *Leyl ve Kudbân* adlı romanı ve *el-Umm* adlı kasidesi hapishanede kaldığı dönemde ortaya koyduğu eserlerdendir. Yaşadığı olaylardan ilham alarak eserlerini yazan Kiylânî 1957 yılında hapisteyken babasının onu ziyaret

⁹ Kiylânî, *Tecrubeti'z-Zâtiyye*, s. 15-16.

¹⁰ Fatma Betül Beyca, "Necip el Kilani Hayatı, Eserleri ve 20.yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri", İstanbul, 2008, s. 42.

¹¹ Kiylânî, *a.g.e.*, s. 19.

anındaki hüznünlü durumundan etkilenmiş ve duygularını *İnde'r-Rahîl* adlı eserinde kaleme almıştır.¹²

1958'de sağlık sorunları sebebiyle serbest bırakılan Kiyânî, yarım kalan tıp eğitimini tamamlamak için tekrar üniversiteye girmiş ve 1960 yılında mezun olmuştur. Hapisten çıktıktan sonraki döneminde hem edebi hem de siyasi çalışmalarına bir müddet ara veren yazar, üniversitede hocası Abdulmun'im Lebibi'nin teşvikiyle Ehram gazetesine yazılar yazmaya başlamış bu arada birtakım ilmi münazaralara katılmıştır. Ayrıca Ehram gazetesinin düzenlemiş olduğu kısa hikâye yarışmasına katılmış ve bu yarışmada birincilik kazanmıştır. Kazandığı bu ödüller onun cesaretini artırmış, bir müddet ara verdiği yazma işine tekrar başlamıştır. Aslında sağlık sorunları sebebiyle hapisten şartlı olarak tahliye edilen Kiyânî, siyasetten yasaklı olduğu bu dönemde *İslâmî Edebiyata Giriş* ve *İslâm Birliğine Giden Yol* adlı eserleri yazmıştır.¹³

Edebi alanın yanısıra, felsefe ve tıp alanında da eserler ortaya koyan Necîb Kiyânî, senelik olarak çıkartılan Tıp Fakültesi dergisinde makaleler yazmıştır. Kahire'de Necîb Mahfûz'un (ö.2006) başkanlığında yapılan ve sadece üyelerin katılabildiği el-Harafîş adlı bir edebiyat toplantısına katılmıştır. Bu toplantılar, Necîb Mahfûz, Ali Ahmet Bâkesîr (ö.1968), Seyyid Kutub (ö.1966), Muhammed Abdulhalim Abdullah (ö.1970), Salih Mursî (ö.1997), Sena Cemil (ö.2002) gibi edebi şahsiyetlerle fikir alışverişi yapma imkânı bulan Kiyânî'ye edebi açıdan çok şeyler katmıştır. Toplantı esnasında yapılan tartışmalara katılabilmek için önceden o hafta üzerinde tartışılacak kitabı okuyarak hazırlıklı gelen yazar, fikirlerini açıkça ifade edebildiği bu toplantıya düzenli olarak iştirak etmeye önem vermiştir. Daha sonra bu okuma kulübünün sekreteri olan yazara, kulübe getirilen kitapların bir nüshası hediye ediliyordu. Kiyânî'nin bu toplantılar haricinde katıldığı diğer toplantılardan bazıları da şunlardır: اتحاد الكتاب / İttihadi'l Kuttâb, مقهى الادباء / Makha'l-Udebâ, الجمعية الادبية المصرية / Cem'ıyyetu'l-Edebiyyeti'l-Mısriyye, نادي القصة / Nadi'l-Kıssa.

Bu katıldığı kulüpler içinde, Kahire'nin Kasru'l-'Ayn sokağında bulunan, Muhammed Abdulhalim'in başkanlığını yaptığı Nadi'l-Kıssa adlı kulüp en önemli

¹² Kiyânî, *Lemehât*, s. 183-185.

¹³ Kiyânî, *Lemahât*, s. 206-210.

olanıydı. Bu kulübün toplantılarına birçok meşhur roman yazarı, şair ve eleştirmen katılıyordu.¹⁴

İttihadi'l-Küttâb adlı kulübün 1959 yılında düzenlemiş olduğu kısa hikâye yarışmasında *eş-Şucâ'* adlı hikâyeyle birinci olmuş ve kazandığı altın madalyayı Taha Hüseyin'in elinden almıştır.¹⁵ Aynı yıl Sanat ve Edebiyat Yüksek Şûrası tarafından düzenlenen "Haçlı Savaşları" konulu tiyatro ve roman yarışmasında *el-Yevmu'l-Mev'ûd* adlı eseriyle de ödül kazanmıştır. Bu yarışmadan kazandığı ödülü dönemin devlet başkanı Abdulnasır'dan almıştır. Bu kulüp daha sonra Cemal Abdulnasır yönetimi tarafından kapatılıp, kulübe üye olan önemli şahsiyetler hapse atılmıştır.¹⁶

1962 yılı Şubat ayında devlet başkanı Cemal Abdulnasır'ın dünya çapında Asya ve Afrika yazarları adlı konferansına yazar düzenli olarak katıldığı diğer bir grup olan İttihadi'l-Kutub kulübünün temsilcisi olarak katılmıştır. Abdulnasır'ın sarayında yapılan bu konferansa Türkiye, Japonya, Çin, Hindistan, Rusya gibi birçok ülkenin edebiyat ve sanat dünyasından önde gelen şahsiyetleri katıldığı için, Kiyânî bu konferans vesilesiyle yabancı yazarlarla tanışma fırsatı bulmuştur.¹⁷

1959-1965 yılları arasında Muhammed Kutub'la beraber, o dönemde hapisanede olan Seyyid Kutub'u ziyaret etmiştir. Bu esnada Seyyid Kutub'la birçok farklı meselede konuşma imkânı bulan Kiyânî, İslâmî edebiyat konusunda da konuşmuş ve *İslâmî Edebiyat* adlı eserinden ona bahsetmiştir. Seyyid Kutub ona *Sanat, Sanat İçindir* adlı kitabını hediye etmiştir.¹⁸

1959-1965 yılları arasında *fi'z-Zalâm* adlı eseri Mısır radyosunda yayınlanan yazarın 1963 yılında *el-Yevmu'l-Mev'ûd* adlı eserinin filmi çekilmiş, 1973'te radyoda dizi halinde yayınlanmıştır. 1961-1962 yılları arasında *el-Yevmu'l -Mev'ûd* ve *et-Tarîku't-Tavîl* adlı eserleri ile ilgili konuşmalar yapmak için aldığı davetler üzerine birçok devlet okulunda konferanslar vermiştir.

1965 yılında Yusuf Sibai (ö.1978) liderliğinde Gazze'ye düzenlenen geziye, sanat ve edebiyat alanından katılan pek çok kişiyle birlikte giden Kiyânî ve

¹⁴ A.e., s. 42-43.

¹⁵ Kiyânî, *Tecrubeti'z-Zâtiyye*, s.134.

¹⁶ A.e., s. 45-47.

¹⁷ A.e., s. 55-67.

¹⁸ A.e., s. 79-83.

beraberindekilerin gayesi Filistinlilere destek olmaktı. Bu geziden elde ettiği bilgileri ve izlenimlerini şu eserleri kaleme alarak ortaya koymuştur: *Ardu'l-Enbiya*, *Ömer Yazharu fi Kuds*, *Demun Lifatîru Sahyun* (romanlarının tamamı), *et-Tarik'ut-Tavîl ve Ramadanu'l – Abûr* (Bu romanların bir kısmı), *İnde'r Rahil*'deki bazı kısa hikâyeler.¹⁹

1965 yılında, Seyyid Kutub grubundan olduğu gerekçesiyle birçok yazar ve düşünür ile birlikte tekrar tutuklanan Kiyânî, Ebu Zagbel hapishanesine koyulmuş, daha sonra Mezra' Tara' hapishanesine gönderilmiştir. Bu hapishanelerde kaldığı müddet içerisinde birçok farklı insanla tanışma imkânı bulan yazar, hapishanede şartların çok kötü olduğunu ve kesinlikle mahkûmlar arasında eşitlik olmadığını, hapishanede Yahudilere ayrıcalıklı muamele olduğunu belirtmiştir.²⁰ 1967'de hapisten çıkan Kiyânî, Ebû Zagleb'de bir hastanede hekim olarak çalışmaya başlamış, bir müddet gazetede yazı yazmamış, toplantılara katılmamıştır. Kendi kabuğuna çekildiği bu dönemde yazar, *Mevâkibu'l-Ahrâr* ve *Hamâmet'us-Selâm* romanını yazmıştır.²¹

1967 yılında İsrail'in açtığı savaş esnasında ailesini Şerşaba'ya gönderen yazar bu esnada *Rihletun ilallah* adlı kitabını yazmıştır. 1968 yılında ise Kuveyt'e, buradan da Birleşik Arap Emirlikleri'ne giden Kiyânî hekimlik görevini burada sürdürmüştür.²²

2.2. Edebi Şahsiyeti

Kiyânî yaşadığı dönemin edebiyatçıları arasında seçkin bir konuma sahiptir. O, her birisi üniversite mezunu olması sebebiyle 'akademisyenlerin nesli' olarak isimlendirilen bir grubun içerisinde kabul edilmiştir. Bu grubun içerisinde Abdulhamîd Cûde es-Sahhâr (ö.1974), Yusuf es-Sibâî ve Necîb Mahfuz gibi önemli isimler bulunmaktadır.²³

Kiyânî ve içerisinde bulunduğu nesil karmaşık edebî yöntemlerden uzak durarak daha sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya özen göstermişlerdir. Bununla toplumdaki hastalıkları ve bozuklukları tedavi etmeyi hedefledikleri görülmektedir.

¹⁹ A.e., s. 56-63.

²⁰ A.e., s. 87-90.

²¹ A.e., s. 162.

²² A.e., s. 230.

²³ Beycâ, a.g.e., s. 76

Ancak Kiylânî'nin içinde bulunduğu nesilden ayrılan özellikleri de bulunmaktadır. O, roman türlerinin çokluğu, vermek istediği mesajları ima yoluyla vermesi ve eserlerinde İslâmî değerleri en görünür tarzda işlemesi sebebiyle çağdaşlarından ayrılmaktadır.²⁴

İslâmî edebiyata yönelişi, Muhammed İkbal'in eserlerini okumasıyla başlayan Kiylânî²⁵, edebî kabiliyeti sayesinde anlatım sanatlarını maharetli bir şekilde kullanarak insanlığı inançlarına bağlılığa, İslâm davası için mücadele etmeye, insani ve ahlâki değerlerine sahip çıkmaya davet etmektedir.

Hikâye, roman, şiir, edebî tenkit, fikir ve tıp alanları olmak üzere birçok alanda eserler ortaya koyan Kiylânî'nin eserlerinin büyük çoğunluğu İslâmî edebiyat alanında yazmış olduğu eserlerdir. Sayısı yetmişden fazla olan bu eserlerinde özellikle İslâm dünyasının ve Müslümanların sorunlarına değinmiştir.²⁶ Necîb Mahfûz onun bu özelliği hakkında şöyle demiştir, “*Necîb Kiylânî, edebiyat dünyasında önemli bir yeri olan, güçlü bakış açısı ve eleştirel yönü olan bir edebiyatçıdır, hikâye ve romanları İslami bir bakış tarzı ifade eder.*”²⁷

Necîb Kiylânî İslâmî edebiyat ile ilgili fikirlerini şöyle ifade etmiştir:

Sanat, dinin kolları arasında doğmuştur ve din, sanatın bazı hedeflerini içermektedir. Bu bağlantı üç şekilde ispatlanır:

Birincisi: Din insanda fitrat olarak bulunur.

İkincisi: Din hayatın gerçekleriyle bağlantılı ve hayatın tüm canlılığını içine alır.

Üçüncüsü: Din her sanatın içinde bulunması gereken felsefe esaslarını barındırır.²⁸

Hayatın içinde din mefhumunun var olması gerekliliği kadar, sanatın içinde de var olması gerektiğini savunan Kiylânî, bu konuda şunları söylemiştir:

İlk olarak din olgusu insanın fitratında olduğu için kişinin düşüncelerine etki eder.

İkincisi, dinin ilkeleri kişinin hayatıyla ilişkilidir ve ayrılmaz bir bütündür.

Üçüncü olarak, din hayatın üslubunu, ilkesini oluşturur.

Son olarak, dinin sanatla buluşması, aynı hedefe hizmet etmeleri sonucudur. Şeklen farklı görünseler bile vesilelerinin yakın olması durumu söz konusudur.²⁹

Sahih bir İslâm akidesinin, kişiyi her alanda harekete geçirmesi gerektiği gibi, İslâmî edebiyat sahasında da harekete geçirmesi gerektiği düşüncesine sahip olan

²⁴ A.e., s. 77-78.

²⁵ Kiylânî, **Tecrubeti'-Zâtiyye**, s. 30.

²⁶ Muhammed Tasa, “Necîb Kiylânî'nin Tala'î'u'l-Fecr Adlı Romanı”, **Nüşa Dergisi**, sayı 15, 2004, s. 82.

²⁷ Mahmud Halîl, “**Kiylânî**”, Munazzıru'l-Edebi'l-İslâmî, 2001, s. 23.

²⁸ Necîb Kiylânî, **el-İslamiyye ve'l-Mezâhibu'l-Edebîyye**, Beyrut, 1987, s. 13.

²⁹ A.e., s. 17-19.

Kiylânî, İslâmî edebiyatla ilgili yazdığı eseri *المذاهب الادبية والاسلامية* için “Bu eser, doğru bir İslâm tasavvuru çerçevesinde şiirler ve hikâyeler yazmamı sağladı” demiştir.³⁰

Yazar İslâmî edebiyatla ilgili bilgilerini bir rehber niteliğinde yazdığı *İslâmî Edebiyata Giriş* adlı kitabında da, İslâmî edebiyatın tamamıyla hayatın içerisinden olduğunu ve insanlığı ıslah eden özelliğini ifade eden şu sözleri kullanmıştır:

İslâmî edebiyat hayatı bütün unsurlarıyla kuşatır. Onun her problemini, mesele ve görüntülerini ele alır. Bunu İslâm'ın hayata bakışına uygun şekilde işler, gerçeği örtmez, bozguncu şüpheler icat etmez, sapıklığa düşmez, fitneye sapmaz. Silahını sapıklığın kahrın ve zulmün şeytanlarına yöneltir. Sonrada zayıflara cesaret vermeye çalışır. Mazlumların problemlerine yardımcı olur. Çile çekenlerin hüznünü azaltmaya, onları hayır, sevgi, hak ve güzellikle müjdeleyip ferahlatmaya çalışır.³¹

İslâmî edebiyatta anlaşılabilirliğin esas olduğunu belirten yazar, insanı şaşkınlığa, ümitsizliğe, karamsarlığa iten kapalı ifadelerden kaçınmak gerektiğini belirtmiştir.³²

İslâmî edebiyatın kesin iman ve saadete götürücü ilahi düsturlara sağlam tutunan, saf akidenin pınarlarından kanana kana içen, sonunda da bu güç ve kaynaktan gerçekçi edebiyat üretenlerin mesleği olduğunu ifade eden yazar bu bilinçte olan sanatçının da kendini zorlamadan, içten gelen bir ihtiyaç hissiyle eser ortaya koyacağını belirtmiştir. Yazar İslâmî edebiyattan anladıklarını şöyle sıralamıştır:

- Etkili, güzel ve sanatsal bir anlatımdır.
- İmanlı benlikten doğar.
- İnsanı, hayatı ve varlığı yorumlar.
- Müslümanın akide temellerine uyar.
- Fayda ve haz doğurur.
- Fikri ve vicdani harekete geçirip geliştirir.
- Herhangi bir faaliyet için belli tavır ve tutum kazandırır ve sürdürür.³³

Kiylânî, müslüman edebiyatçının edebî eserlerini kaleme alırken sanat muhtevalı olmasına dikkat etmesinin yanısıra, toplumdaki problemlerin çözümüne yardımcı olması gerektiğine inandığı için edebî, sosyal ve siyasî konularla yakından ilgilenmiş ve gündemdeki sorunlara işaret eden eserler ortaya koymaya özen göstermiştir. Yaşanan bir takım toplumsal olayları aktarmak gayesiyle hapisshanedeyken kaleme aldığı *الطريق الطويل et-Tarik'ut-Tavîl* adlı eseri, 1959

³⁰ A.e., s. 51.

³¹ Necîb Kiylânî, *İslâmî Edebiyata Giriş*, trc. Ali Nar, İstanbul, 1988, s. 29.

³² A.e., s. 31.

³³ A.e., s. 31.

yılında Eğitim Bakanlığı'ndan ödül almış ve bu eser 1961 yılında liselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.³⁴

Kiylânî, tarihi roman ve hikâyeler kaleme alırken, tarihi olayları nakledildiği gibi almak yerine, eseri edebî kılacak bir takım gerekli unsurlardan faydalanır; iç çatışmalar, iş ve sözlerin yorumu, olayların akışına göre kullanılan edebî sanatlar gibi birtakım edebî unsurları kullanan yazar, bütün bunlarla okuyucunun meseleyi kavramasını, verilmek istenen mesajı almasını kolaylaştırır.

Mesela yazar, Selahattin Eyyûbî gibi tarihten örnek bir şahsiyeti bütün yönleriyle ele alsa bu çok ciddi bir araştırma gerekecektir. Bağlandığı değerler, izlediği usuller, yaşayış, ahlak, değişik olaylar karşısında takındığı tavırları, başkalarıyla olan münasebetleri, savaşta, barışta, siyasette güttüğü prensipleri gibi kişiliğiyle sıkı bağlantılı birçok hususiyetle kişiyi böyle etraflıca tanımak, yazarı sağlam bir kimliğe ulaştırır.³⁵

Görüldüğü gibi yazar, tarihi olaylar ve şahsiyetlerden oluşmuş hikâye ya da romanlarını gerçeğine uygun olarak yazmaya dikkat etmiştir. Eserin sanat yönünün güzel olması için edebî unsurlara yer vermesinin yanı sıra, ciddi bir tarih araştırması sonucu, olayları gerçekleriyle bağlantılı olarak nakletmiştir.

İster tarihi, ister çağdaş olsun, gerçek olan şahsiyetlerin, sırf hayal ve vehimlerden, uydurulmuş safiyetlerden çok daha inandırıcı ve makul olduğunu, örnek alınabileceğini savunan yazar, çocukların dahi gerçek şahsiyetleri örnek almaya daha meyilli olduklarını belirtmiştir.³⁶

Çocukların eğitimi için edebiyatın gerekliliğine dikkat çeken Kiylânî, hikâye, tiyatro, şiir ve kaside gibi edebî türlerin çocukların psikolojik, akli, bedeni ve sosyal gelişimleri için önemli araçlar olduğunu belirtmiştir.³⁷

2.3. Eserleri

Gerek ilmi ve dini konularda gerekse edebî konularda olmak üzere pek çok değişik alanda çalışmalar ortaya koyan Necîb Kiylânî'nin eserlerini şöyle sıralayabiliriz:

³⁴ Kiylânî, *el-İslâmiyyetu ve'l Mezâhibu'l-Edebîyye*, s. 52.

³⁵ Kiylânî, *İslâmî Edebiyata Giriş*, s. 58.

³⁶ *A.e.*, s. 59.

³⁷ Necîb Kiylânî, *Edebu'l-Etfâl fi Da'veti'l-İslâm*, 1991, s. 15-23.

2.3.1. Romanları:

1- et-Tariku't-Tavil (الطريق الطويل) (Uzun Yol)

Necîb Kiylânî'nin sosyal, kültürel, siyasi konulardan esinlenerek yazdığı bu ilk romanı, kendi ifadesiyle İslami edebiyata dair teorik ya da uygulamaya dair çok fazla bilgisinin ve tecrübesinin olmadığı bir dönemde sadece fikirlerinin yoğunluğu ve iç dünyasındaki heyecanları kaleme almak istemesiyle ortaya çıkan bir eserdir. Yazarın çocukluğundan itibaren, içinde bulunduğu zamana kadar, doğuda ve batıda tanıştığı ilim adamları, edipler, hayatını, düşüncelerini etkileyen şahsiyetler, başından geçen hayat tecrübelerinden istifade ederek ve İslâmî değerlere bağlı kalarak yazdığı,³⁸ üslup, kelimelerin kullanımı ve anlaşılabilirlik açısından mükemmel olan eserlerinden birisidir. 316 sayfadan oluşan roman 1957 yılında Mektebetu Mısır Yayınevi tarafından basılmıştır.³⁹

2- Ardu'l-Enbiyâ (ارض الانبياء) Peygamberler Diyarı

Yazar bu eserinde 1948'de Filistin'e Siyonist Yahudilerin girmesi, İngilizlerin Siyonistlere Kudüs'ün anahtarlarını teslim etmesi ile ilgili olayları, peygamberler diyarı olan bu toprakların Yahudilerin eline düşmesinin sebeplerini anlatmaktadır. Üç yüz sayfadan oluşan bu eser, Mısır'da Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁴⁰

2- Hikâye Câdellâh (حكاية جاد الله) (Cadallah'ın Hikâyesi)

Yazar bu romanda, kötü bir ortamda yetişmiş, daha önce at bakıcılığı yapan bir gardiyanın hapisanedeki mahkûmlara yaptığı işkenceleri, zulümleri anlatmıştır. Güç ve paranın, şeref ve üstünlük olduğuna inanan bu kişi, hapisanedeki insanlara iftiralar atarak onların paralarına el koymuş, onlara her türlü işkenceyi yapmış, bu konuda hiçbir engel tanımamıştır. Siyasi otoritenin boşluğundan faydalanarak zulümlerine 1967 yılına kadar devam eden gardiyan sonunda hapisanenin dördüncü katından kendini atarak intihar etmiştir.⁴¹ 256 sayfadan oluşan bu roman 1993 yılında Mısır'da Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.

³⁸ Kiylânî, *Tecrubeti'z- Zatiyye*, s. 25.

³⁹ Hansa el-Câcî, *Şahsiyyât Rivâyât Dr.Necîb el-Kiylânî; Dirâse ve Tatbîk*, Peşâver Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyatı, 2007, s. 45

⁴⁰ A.e., s. 80.

⁴¹ A.e., s. 79-80.

4- Hamâmetu's-Selâm (حمامة السلام) (Barış Güvercini)

Bu romanında Necîb Kiylânî, üst tabakadan olan Hacı Abdulvedûd ve köyde bulunan çiftçiler arasında, siyasi, iktisadi, toplumsal alanlarda ortaya çıkan çatışmaları bunların ortaya çıkardığı kötü sonuçları kaleme aldığı bu eser de kendi bakış açısını işçi sınıfının yanında olduğunu belirterek ortaya koymuştur. Fasih Arapça'nın en güzel kelimeleriyle, akıcı bir üslupla yazdığı bu romanında İslâmi değerlere bağlı kalarak sosyal, siyasi, kültürel mesajlar vermiştir. 112 sayfadan oluşan bu eseri 2005 yılında Mısır'da Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁴²

5- Demun Lifatîri Sahyun (دم لفطير صهيون) (Yahudi'nin Kanlı Böreği) ya da (حارة اليهود)

Yazar bu eserinde, 1840 yılında Şubat ve Eylül ayları arasında Şam'da bulunan bir Yahudi mahallesinde yaşanan akıl almaz bir olayı, tarihi belgesel roman tarzında anlatıyor. Yahudilerin içyüzünü gösteren bu eserde, Yeteresand Kilisesi ruhanilerinden bir Papazın, kilisede bulunan topluluğa Yahudilerin işlediği cinayetlerden bazı örnekler verir. Bizans İmparatoru Heraklius zamanında Farşlıların Kudüs'ü işgali sırasında Hristiyanları köle diye onlardan satın aldıklarını, bu esirleri ve Sultan III. Selim döneminde Yunanistanlı bir çocuğu kaçırıp aynı maksatla boğazladıklarını ve kanıyla Kutsal Çörek yaptıklarını anlatışını kaleme almıştır.⁴³ 144 sayfadan oluşan bu roman Ali Nar tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve 1990 yılında İstanbul'da Elif Yayınları tarafından basılmıştır.⁴⁴

6-Ellezine Yahterikûn (الذين يحترقون) (Yananlar)

Bu romanda yazar, Mısır'ın uzak köylerinden bir hastaneye atanan doktorun başından geçenleri kaleme almıştır. Bu eserde, tüm dünyada özellikle Arap ülkelerindeki toplumsal ve ahlaki bozulmayı anlatan yazar, bozulmanın çokluğu karşısında mücadele veren ıslah edicilerin azlığına ve karşılaştıkları problemlere dikkat çeken Kiylânî, mükemmel bir anlatım tarzı kullanmış ayrıca felsefi ifadelerle

⁴² Naili İzzetun Nikmah, “Rivayetu ‘Hamâmetu’s-Selâm’li Necîb Kiylânî”, Mawlana Mâlik İbrahim State Islamic University of Malang, 2016, s. 7.

⁴³ el-Câcî, Şahsiyyât, s. 76; Kiylânî, Hâretu'l-Yehûd, Dâru'l-Beşîr li's-Sekâfe ve'l-Ulûm, Tanta, 2002.

⁴⁴ İsmail Durmuş, “Kilânî Necîb”, TDV İslâm Ansiklopedisi, EK-2. Cild, İstanbul, 2016, s. 66.

de yer vermiştir. 320 sayfadan oluşan bu roman 2000 yılında Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁴⁵

7- Re'su's-Şeytân (راس الشيطان) (Şeytanın Başı)

Mısır'da Kral Faruk yönetiminden duyulan toplumsal rahatsızlık ve bozulan ekonomik durum nedeniyle halkın artan tepkisinin kendini gösterdiği yerlerden biri de orduydı. Özellikle genç subayların yönetimden duydukları rahatsızlık yönetimi devirmeye yönelik cuntaların ortaya çıkmasına neden oldu. Bu cuntalardan biri de, kuruluşu 1942'ye kadar uzanan "Hür Subaylar" cuntasıydı. 1948 yılındaki Arap-İsrail Savaşı'nda uğranılan yenilginin orduda yarattığı tepkiyle de gelişen bu oluşum 1952 yılında Kral Faruk'u devirerek yönetime el koydu. Yönetime el koyan Hür Subaylar cuntası içinde yer alan subaylar; monarşinin tüm unsurlarıyla tasfiyesi, İngiliz emperyalizminin etkisinin kırılması ve toplumsal reform ortak paydası altında birleşmelerine karşın, aralarında politik, sosyal ve ekonomik konularda önemli görüş ayrılıkları bulunmaktaydı. Cunta üyelerinin çoğunun çok belirgin bir politik kimlikleri olmamasına rağmen aralarında Marksist fikirlerden etkilenmiş olanlar da bulunmaktaydı.

Yazarın, işte bu Marksist fikirlerden etkilenen subayları ve yaptıkları devrime dair konuları kaleme aldığı bu roman 284 sayfadan oluşmaktadır ve 2001 yılında Muessetu'r-Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁴⁶

8- Er-Rabîu'l-Âsif (الربيع العاصف) (Esen Bahar)

Necîb Kiyânî'nin İslâmî değerler çerçevesinde, toplumsal, siyasal ve kültürel mesajlar verdiği, akıcı bir üslup ve belîğ ifadelerle yazdığı bu eseri 1999 yılında Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁴⁷

9- Rihletun İlallah (رحلة الي الله) (Allah'a Yolculuk)

Yazar, hapisanede geçen olayları kaleme aldığı en önemli romanlarından biri olan bu eserinde, 1970'li yıllarda, Mısır hapishanelerinde bulunan mahkûmların özellikle İhvân-u Müslimîn üyelerinin çektikleri eziyetlerin yanı sıra, hapishane hayatını, mahkûmların dini, siyasi, toplumsal her türlü konuda fikirlerini tartıştıkları

⁴⁵ el-Câcî, a.g.e., s. 75.

⁴⁶ Selma Botman, "Egyptian Communists and the Free Officers: 1950-1954", **Middle Eastern Studies**, Vol. 22, No: 3, 1986, s. 351. ; Gökhan Erdem, "Bağılantısızlıktan Bağımsızlığa: Nasır Döneminde Mısır-SSCB İlişkileri", **Medeniyet Araştırmaları Dergisi**, 2018, s. 74.

⁴⁷ el-Câcî, a.g.e., s. 75.

ortamları bizzat kendi gözlemlediği gerçek olaylarla gözler önüne seriyor. 349 sayfadan oluşan bu romanı 2008 yılında Dâr'ul-Mu'min yayınevi tarafından basılmıştır.⁴⁸

10-Talâiu'l-Fecr (طلاء ع فجر) (Doğan Güneş)

İngilizlerin 1807 yılında Mısır'ın İskenderiye şehrini işgal ederek Hammad şehrine yönelmeleri ve Mehmet Ali Paşa komutasındaki birliklere baskın yaparak ele geçirme planlarını uygulamaya başlamaları karşısında, Mehmet Ali Paşa ve halkın gösterdiği büyük direnişi anlatılmıştır. Necib Kiylânî bu romanında sayıları ne kadar çok olursa olsun, ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar batıl ehlinin, hak ehli karşısında her zaman mağlup olmaya mahkûm oldukları mesajını okuyucuya vermeye çalışmıştır. 255 sayfadan oluşan roman 1997 yılında Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁴⁹

11- Ramadan Habibi (رمضان حبيبي) (Sevgili Ramazan)

Yazar bu romanda Ahmet adlı bir gencin hayat hikâyesi eşliğinde 1973 yılında, Suriye ve Mısır liderlerinin İsrail'e karşı silahlandığı dönemi kaleme almıştır. İsraililerin eline düşen Müslümanların hapisanelerde çektikleri eziyet ve işkenceleri de ayrıntılı bir şekilde anlattığı bu roman 144 sayfadan oluşmaktadır ve 2015 yılında, Kahire'de Daru's- Sahve Yayınevi tarafından basılmıştır.⁵⁰

11- ez-Zillu'l -Esved (الظل الاسود) (Kara Gölge)

Romanda, Birinci dünya savaşının olduğu yıllarda Doğu Afrika'da, Habeşistan'da Osmanlı'yı seven, onunla beraber sömürgeci devletlere karşı savaşmak isteyen Müslüman Kral İyaso'nun herkesin birbirine saygılı olduğu özgür bir Habeşistan için mücadelesi konu edilmiştir. İyaso hayatının bir kısmını gerilla harbiyle bir kısmını da zindanda geçirmiş, son nefesini inandığı dava uğruna vermiştir.⁵¹

⁴⁸ A.e., s. 78.

⁴⁹ A.e., s. 83.

⁵⁰ el-'Arînî, a.g.e., s. 36

⁵¹ el-Câcî, a.g.e., s. 77: Kiylânî, **Kara Gölge**, (trc.Ali Nar), Elif Yayınları, İstanbul, 2002, s. 5.

12- ‘Azrâu Cakarta (عذراء جاكرتا) (Cakartalı Kız)

Romanda, Endonezya’da 1965’in ikinci yarısında Sukarno valisinin liderliğinde komünist partisi üyelerinin ve bir grup subayın gerçekleştirmeye çalıştıkları darbe teşebbüsü ve bunun karşısında duran toplumun çektikleri anlatılmaktadır. Ayrıca romanın başkahramanı olan üniversite öğrencisi Fatıma’nın cesurca dik duruşu ve partinin planlamış olduğu darbenin karşısında durarak bu girişimin başarısız olması için çalıştığı ve sonunda bir partili tarafından öldürülmesi konu olarak işlenmektedir.

52

Umman’da Dar’un-Nefais yayınevi tarafından 1992 yılında basılan yapılan bu eser 176 sayfadan oluşmaktadır. Türkçeye Ali Nar tarafından tercüme edilen bu eser, 2002 yılında, Elif Yayınları tarafından basılmıştır.⁵³

13- ‘Amalikatu’ş-Şemâl (عمالة الشمال) (Kuzey Kahramanları)

Bu tarihi romanda, Nijerya’nın kuzeyinde “el-Fulâni” kabilesine mensup Osman Emini’nun, 1965’te ülkede ortaya çıkan çatışmalarda, vatanın birliği ve din uğruna mücadelesini, hapis hayatını, diğer yandan tüm kalbiyle bağlandığı Afrikalı bir güzele olan sevdasını anlatmıştır. 1967 yılında çıkan iç savaş sonucunda gerçekleşen şehâdetini konu alan 184 sayfadan oluşan bu tarihi roman, 1986 yılında Beyrut’ta Dâru’n- Nefâis Yayınevi tarafından basılmıştır. Ali Nar tarafından Türkçe’ye çevrilmiş eser, Elif Yayınları tarafından 2002 yılında İstanbul baskısıyla okuyucuya sunulmuştur.⁵⁴

14- Fi’z-Zalâm (في الظلام) (Karanlıkta)

Yazar bu eserinde 1947-1952 yılları arasında Mısır’da yaşanan bazı siyasi ve toplumsal karışıklıklara dikkat çekmektedir. Bu dönemde, Mısır’ın Şerşaba köyünde yaşayan Ferit Halvani adlı bir hukuk öğrencisinin başından geçen olaylar anlatılmaktadır. Bu genç o dönemde yönetime karşı olan bir derneğe üye olduğundan dolayı hapse atılır. Mısır hapishaneleri insan hakları açısından oldukça karanlık bir dönemde bulunduğu için bu romana “fi’z-Zalâm” adını veren yazar, hapishanede

⁵² Jamie Mackie, Andrew Macintyre, Indonesia’s New Order, The Dynamics of Socio-economic Transformation, **University of Hawaii Press**, Honolulu, 1994, s. 4.

⁵³ Kiyânî, **Cakartalı Kız**, (trc. Ali Nar), Elif Yayınları, İstanbul, 2002, s. 4.

⁵⁴ Kiyânî, **Kuzey Kahramanları**, (trc. Ali Nar), Elif Yayınları, İstanbul, 2002 ; -el-Câcî, **a.g.e.**, s. 75.

yaşanan zulümlere çarpıcı bir üslupla kaleme almıştır. 264 sayfadan oluşan bu eser, 1994 yılında Mısır'da Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁵⁵

15- Kâtilu Hamza (قاتل حمزة) (Hamza'nın Katili)

Bu hikâyede yazar, Resulullah'ın amcası Hamza (r.a)'nın katili olan Vahşi bin Harb'in Müslüman olduktan sonra bu konuda yaşadığı vicdan azabını kaleme almıştır. 272 sayfadan oluşan bu roman 1985 yılında Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁵⁶

16- Leyâlî Türkistân (ليالي تركستان) (Türkistan Geceleri)

Romanda 1930 yıllarında Türkistan'ın batısının Rusya tarafından, doğusunun Çin tarafından işgal edilmesi sonucu Türkistan halkının maruz kaldıkları eziyetler, işkenceler, kötülükler ve bütün bunlara karşı kendilerini savunacak hiç bir güçleri olmamasına rağmen dinlerini, kimliklerini ve kültürlerini muhafaza etme mücadeleleri kaleme alınmıştır. 199 sayfadan oluşan kitabın ilk baskısı 1956 yılında Daru'l Beşîr li's-Sekâfe ve'l-Ulûm Yayınevi tarafından basılmıştır.⁵⁷ Necat Çavuş tarafından Türkçe'ye de tercüme edilen bu roman 1993 yılında Beka Yayınları tarafından basılmıştır.⁵⁸

17- En-Nidâ'ul-Hâlid (النداء الخالد) (Hürriyet Çığlığı)

Yazarın Birinci Dünya Savaşının geçtiği yılları (1913-1918) ve 1919 yılında Hâlid adlı başkahraman eşliğinde gerçekleşen Zaglûl Paşa devrimini kaleme aldığı bu romanda o dönemde toplumda var olan çekişmeleri, adaletsizliği, gelenek-göreneklere kesin bağlılık ve ahlaki ilkeler arasındaki çatışmaları, özgürlük çağrısını ve toplumun içinden birçok konuyu içine almıştır. Roman 1969 yılında Dâru'l-Beyân Yayınevi tarafından basılmıştır. Yazar bu eserinde de akıcı anlaşılır bir üslup kullanarak gereken mesajları gerçek hayattan kesitlerle okuyucuya aktarmıştır.⁵⁹

18- Nûrullah (نور الله) (İlahi Nur)

Bu romanında Necîb el-Kiyânî, İslamiyet'in ilk davet yıllarında Müslümanlar, Yahudiler, müşrikler ve münafıklardan bir grup ile olan

⁵⁵ Kiyânî, **Fiz-Zalâm**, Muessetu'r-Risâle, Beyrut, 1994, s. 5.

⁵⁶ el-Câcî, **a.g.e.**, s. 76.

⁵⁷ el-Câcî, **a.g.e.**, s. 75.

⁵⁸ Kiyânî, **Türkistan Geceleri** (trc. Necat Çavuş), Beka Yayınları, İstanbul, 1993.

⁵⁹ el- Arînî, **a.g.e.**, s. 36

mücadelelerini anlatmaktadır. Mazlum durumda olan ilk Müslümanların Mekke'nin fethiyle kazandıkları zafer karşısında bütün bu topluluklara karşı hoşgörülü tutumlarının kaleme alındığı bu eser 794 sayfadan oluşmaktadır. 2000 yılında Mısır'da Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁶⁰

19- el-Yevmu'l –Mev'ud (يوم الموعود) (Vaat Günü)

Yazar bu eserinde, 1249 yılında 7. Haçlı seferi olarak tarihe geçen Fransa Kralı Saint Louis öncülüğünde, Mısır'ı işgal ederek Kudüs'ü ele geçirme planlarını uygulamak üzere yola çıkan Haçlı ordusunun karşısında Eyyûbî hükümdarı ve halkının savunmasını kaleme almıştır.⁶¹ Eyyûbî Sultanı Melik'us-Salih Necmeddin'in oğlu Turan Şah'ın hem iç isyanlarla hem de batıdan gelen bu düşmanlarla mücadelesi, halkın millî ve İslâmî duygularla düşmana karşı direnişi sonucunda Haçlı ordusuna karşı kazanılan zafer, bu tarihi romanın konusudur.⁶²

2.3.2. Kısa Hikâyeleri:

1- Dümû'u'l-Emîr (دموع الامير) (Emir'in Gözyaşları)

On iki kısa hikâyeden oluşan ve tezimizin de inceleme konusu olan bu hikâye koleksiyonunda yazar, tarihteki önemli şahsiyetlerin hayatlarından bazı kesitlere yer vererek, onların İslâm mücadelesindeki azim ve gayretlerini kaleme almıştır.⁶³ 186 sayfadan oluşan bu eser Muessetu'r-Risâle Yayınları tarafından 1962 yılında basılmıştır. Bu koleksiyon 1971 yılında "Ricalullah" adıyla Daru'l- İlmiyye Yayınevi tarafından basılmıştır.⁶⁴

2- Hikâyâtut-Tabîb (حكايات الطبيب) (Doktorun Hikâyeleri)

Asıl mesleği hekimlik olan Necîb Kiylânî yirmi yedi kısa hikâyeden oluşan bu eserinde, toplumdaki tıpla ilgili meseleleri, sorunları ve hastalıkların ardındaki sebepleri konu alarak, kısa hikâyeler şeklinde okuyucuya sunmuştur. 1999 yılında Muessesetu'r-Risâle yayınları tarafından basılmış olan eser yirmi yedi kısa hikâyeden ve 224 sayfadan oluşmaktadır.⁶⁵

⁶⁰ el-Câcî, a.g.e., s. 78

⁶¹ TDV İslam Ansiklopedisi, el-Meliku's-Salih Eyyûb, 29. cilt, s. 80-82.

⁶² el-Arînî, a.e., s. 45

⁶³ A.e., s. 29.

⁶⁴ el-Cacî, a.g.e., s. 53. ; Kiylânî, Dümû'u'l-Emîr, Daru's-Sahve, Kahire, 2012.

⁶⁵ el-Cacî, a.e., s. 54.

3- ‘Inde’r-Rahîl (عند الرحيل) (Ayrılırken)

Yazarın gerçek hikâyelerden ilham alarak, sembolik ifadelerden mümkün olduğu kadar kaçınarak, karışıklıktan uzak, açık bir dille yazdığı bu eserinde hayata dair her türlü konuyu kaleme almıştır. Tecrübelerini, hayata bakış açısını, değerlerini realist bir üslupla hikâyelere yansıttığı bu koleksiyonuna adını veren son hikâyede, annelerin kızlarını sırf para için evlendirmeleri, bu şekilde evlendirilen kızların karşılaştıkları zorlukları, haksızlıkları kaleme almıştır. Yirmi sekiz hikâyeden ve 329 sayfadan oluşmaktadır. 1994 yılında Müessesetu’r-Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁶⁶

4- Fârisu Hevâzin (فارس هوازن) (Hevazin’in Kahramanı)

Yazar, bu hikâyeleri Arap dünyasına ait tarihi şahsiyetlerden örnekler alarak kaleme almıştır. Bunların en önemlilerinden, Hevâzin kabilesine mensup Mâlik bin Avf’ın hayatına dair olan kıssa; onun Allah Resulü ve müslümanlara karşı açtığı savaş ve bu savaşın sonunda yenilgiye uğramaları üzerine müslüman olması ve daha sonra İslâmî mücadeledeki yerini anlatmaktadır. 157 sayfadan oluşan bu kısa hikâyeler koleksiyonu 1996 yılında Muessetu’r-Risâle tarafından basılmıştır.⁶⁷

5- Mev’îduna Gaden (موعدنا غدا) ((Buluşmamız Yarın)

Yazarın İslâmî değerler çerçevesinde, toplumsal, siyasi, kültürel olayları akıcı, net, anlaşılır bir üslupla kaleme aldığı bu kısa hikâye koleksiyonu 158 sayfadan oluşmaktadır. 1997 yılında Muessetu’r-Risâle tarafından basılmıştır.⁶⁸

6- el-Âlemu’d-dayyik (العالم الضيق) (Dar Dünya)

Bu hikâyede Necîb Kiylânî, Abdi Amca adlı başkahramanının başından geçen ailevî çatışmalarını kaleme almıştır. Başkahramanın psikolojik sebeplerini öne sürerek bir nevi onun açısından savunma tarzında anlattığı bu eser on üç kısa hikâyeden oluşmaktadır. Muessetu’r-Risâle tarafından 1997 yılında basılmıştır.⁶⁹

⁶⁶ A.e., s. 54.

⁶⁷ Muhammed Seyfurrahman, “İshamât ed-Duktur Necîb el-Kiylânî fi’l-Edebi’l-Arabiyyi’l-İslâmî”, **Majalla Al-Qism Al-Arabi, University of Punjab**, sayı 24, 2017, s. 294.

⁶⁸ el-Câcî, a.g.e., s. 54.

⁶⁹ A.e., s. 54.

7- el-Kâbûs (الكابوس -Kâbus)

Necîb el-Kiylânî 1960-1970 yılları arasında belirli aralıklarla yazdığı kısa hikâyelerinden oluşan ilk hikâye koleksiyonu olan bu eserde, toplumun “ölümsüz lider, tek lider, asileri kahreden” lakaplarıyla meşhur olan bir liderin hastalığı esnasında gördüğü bir kâbusu anlatıyor. Bütün gücünü, halkın gözü önündeki itibarını, saygınlığını kaybettiğini gördüğü bu kâbusundan uyandığında, yıllardır yaptığı zulümlerin sonucu bu kâbusu gördüğünü düşünerek bundan ibret alıyor. 329 sayfadan oluşan bu eser, 1994 yılında Muessetu’r-Risâle tarafından basılmıştır.⁷⁰

2.3.3. Edebî Tenkit Eserleri:

1- Havle’ d-Dîn ve’ d-Devleti (حول الدين و الدولة)

Yazar bu kitabında din ve devlet arasındaki münasebetleri, toplumu içinde bulunduğu sorunlardan edebiyatın etkileyici yönünden faydalananarak nasıl kurtulabileceğini, İslâm dünyasındaki önemli konumu dolayısıyla Ezher Üniversitesi’nin üzerindeki çeşitli baskılardan kurtulup hür bir şekilde işleyişini devam ettirebilmesi gibi mevzuları açıklamıştır. 91 sayfadan oluşan bu eser 1976 yılında Beyrut’ta Nefâis Yayınevi’nde basılmıştır.⁷¹

2-Tarîku ilâ İttihâdi’l-İslâmî (الطريق الي اتحاد الاسلامي)

Milliyetçilik çağrılarının dorukta olduğu bir dönemde yazdığı bu kitabı 1962 yılında basılmıştır. 1958 yılında hapisten çıkar çıkmaz bu kitabı yazmaya başlayan Kiylânî, kitabında modern çağın gerçeklerini, müslümanların zayıflama sebeplerini, dünyadaki Müslüman birliğinin oluşması için gerekli unsurları, İslâmî kamuoyu oluşturmanın gerekliliğini anlatmıştır. Bu birliğin nasıl olması gerektiğine dair bir krokiyi de çizen yazar, son bölümde de İslâmî devletin diğer devletlerle nasıl bir ilişki içinde olması gerektiğini açıklamıştır. 191 sayfadan oluşan kitabın ilk baskısı 1962 yılında Trablus’ta (Libya) Mekteb en-Nur Yayınevinde basılmıştır.⁷²

⁷⁰ Ennisa Âliyânî, “Kasîratu’l-Kıssa “el-Kâbûs” Li Necîb el Kiylânî”, Şerîf Hidâyetullah İslâm Üniversitesi, Cakarta, 2008, s. 5.

⁷¹ el-Arifî, a.g.e., s. 24.

⁷² A.e., s. 24.

3-Nahnu'l- İslâm (نحن الاسلام)

Yazmış olduğu makalelerden oluşan bu eserinde yazar, İslâmî şahsiyetin oluşumunun önemine dikkat çekmektedir. İslami kimliği elde etmede İslâm toplumunun kişiye sağladığı avantajlar, batı toplumunun dezavantajları gibi konulara değinen Kiyânî, kitabında Necîb Mahfûz, Râfiî (ö.1937), Ali Ahmet Bâkesîr gibi yazarların eserlerinin İslâmî edebiyattaki önemine değinmiş ve kitabına Ahmet Şevkî'nin (ö.1932) bir şiiriyle son vermiştir. Yaklaşık 150 sayfadan oluşan kitabın ilk baskısı 1978 yılında Beyrut'ta Muessesetu'r-Risâle tarafından basılmıştır.⁷³

4-Tahte Rayeti'l İslâm (تحت راية الاسلام)

Bu eser birçok farklı konuyu ihtiva etmektedir. Bunlardan en önemlisi, yabancı dillerden Arapçaya tercüme hareketini ele aldığı bu eserde yazar ayrıca çocuk edebiyatı, edebiyatın özüne dair bir takım bilgiler, çağdaş felsefi akımlar, modern Arap edebiyatında din adamları gibi konulara değinmiştir. Yazar bu kitapta, modern çağ Müslümanının problemlerini anlatırken farklı bir üslup kullanmış, hayatın içinde karşılaşılan sorunların çözümü için kendisine sığınılan yaşlı bir bilgenin dilinden kaleme almıştır.

203 sayfadan oluşan kitabın ilk baskısı 1979'da Beyrut'ta Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁷⁴

5- 'A'dâu'l-İslâm (اعداء الاسلام)

Bu eserinde yazar, Hristiyanlık, Yahudilik, komünizm gibi, İslam düşüncesinin karşısında olan akımları açıklamış ve bunların hepsinin kendi çıkarları ile çatıştığı için İslâm dinine olan düşmanlıklarından ve insanlar üzerinde etkili olan fikri istilalarından bahsetmiştir. İnsan ruhunun derinliklerine nüfuz edecek kadar etkili bir düşünce istilasına sahip olan bu gruplar, toplumları sömürmek için artık askeri güçten daha fazla bu yolu kullandıklarına dikkat çekmiştir. 87 sayfadan oluşan bu eser 1977 yılında Kahire'de Ensâr Yayınevi tarafından basılmıştır.⁷⁵

6- Mucteme'ul –Merîd (المجتمع المريض)

Yazarın hapisanedeki tecrübelerini, gözlemlerini, mahkûmların duygu ve düşüncelerini, hapisanede ortaya çıkan sanatları ve bu hasta topluma hâkim olan

⁷³ A.e., s. 24-25.

⁷⁴ A.e., s. 25.

⁷⁵ A.e., s. 24.

değerleri kalem aldığı bu eser 280 sayfadan oluşmaktadır ve 1957 yılında Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen sosyal ve psikolojik çalışmalar yarışmasında ödüle layık görüldü.⁷⁶

7- İkbâl eş-Şâiru's-Sâir (اقبال الشاعر الثائر)

Necîb Kiyânî, Muhammed İkbâl'in şiirleri üzerinde çalışmalar yapan edebiyatçıların ilklerindendir. Muhammed İkbâl'in hayatını, şiirlerindeki insani eğilimlerini, günümüz Müslümanlarına geçmişten ilham alarak bugünü nasıl inşa edeceklerine dair öğütlerini, onun felsefi yapısını anlattığı bu eserini İkbâl ve Ebu Ala el-Ma'ri (ö.1057) arasında kıyaslama yaparak sonlandırmıştır. Yazarın bu eseri de Eğitim Bakanlığı tarafından ödüle layık görülmüştür.⁷⁷

8- el-İslâmiyye ve'l Mezâhibu'l Edebiyye (الاسلامية والمذاهب الادبية)

İslâmî edebiyat konusunda yazdığı en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen bu kitabında yazar, din ve sanat arasında bir çatışma olmadığını, İslâmî edebiyatın hedefleri hem milli hem de uluslararası sahadaki konumu, fasih Arapça ile yazmanın gerekliliği gibi konulara değinmiştir. Ayrıca yazar bu kitabında geçmiş dönemlere ait İslâmî edebiyatla ilgili çalışmalara kısa bir bakış atarken, Arap şiirinden ve hikâye sanatından övgüyle söz etmiştir. Daha sonra da Şevki, Hafız (ö.1932), Ahmet Muharrem (ö.1945) gibi bazı İslami edebiyat yazarlarının bu alandaki çalışmalarından ve düşüncelerinden bahsetmiştir.

Yazarın 195 sayfadan oluşan bu kitabının ilk baskısı Beyrut'ta Muessesetu'r-Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁷⁸

9- Şevki fi Rakbi'l-Hâlidîn (شوقي في ركب الخالدين)

Yazar bu eserinde, “Şairlerin Prensi” diye anılan Ahmet Şevkî'nin (1865-1932) hayatını, şiirlerini, tarihten nasıl ilham alarak günümüz meselelerine bakış açısını ve Arap edebiyatındaki konumuna dair bilgiler vermiştir. Bunun yanı sıra sürgün hayatına değinmiştir. 152 sayfadan oluşan bu kitabının ilk baskısı 1963 yılında eş-Şeriketu'l-Arabiyye littibâ'a ve'n-Neşr Yayınevi'nde basılmıştır.⁷⁹

⁷⁶ A.e., s. 25.

⁷⁷ el-Arînî, a.g.e., s. 26.

⁷⁸ A.e., s. 26.

⁷⁹ A.e., s. 26-27.

10- Lemehât min Hayâtî (لمحات من حياتي) (Hayatımdan Kesitler)

Yazar bu kitapta kendi hayatı, tecrübeleri, şahsiyeti ile ilgili konulara yer vermiştir. Kitabın birinci bölümünde, Şerşaba'daki köy hayatından, adetlerinden, geleneklerinden bahseden yazar daha sonra Tanta'daki hayatına geçiş yapmış, buradaki hatıralarından ve burada çeşitli vesilelerle tanıştığı insanlardan bahsetmiştir. Kitabın ikinci kısmında ise, siyasi fikirleri hakkında daha geniş kapsamlı bilgiler vermiş, Kudüs'e ziyareti ve üniversite hayatından bazı kesitler sunan yazar, tutuklanma olayına dair detaylı bilgiler vererek kitabını sonlandırmıştır. 263 sayfadan oluşan bu eseri Muessesetu'r-Risâle Yayınevi tarafından 1994'de basılmıştır.⁸⁰

11- Medhal ile'l-Edebi'l-İslâmî (مدخل الي الادب الاسلامي) (İslâmî Edebiyata Giriş)

Yazar bu eserinde, İslâmî edebiyatın, İslam medeniyetinin rükünlerinden biri olduğunu, İslâmî davetin konuşan lisanı olduğunu ve bu yüzden fikir, duygu ve tasavvur olarak İslâmî kaynaklardan beslendiğini bunun yanı sıra tüm edebi kurallara ve ilkelere bağlılık gerektiğini belirtmiştir. Yabancı unsurların Müslümanları etkisine aldığı bu dönemde sanatsal kurallarına bağlı olarak yazılan İslâmî edebiyatın ümitsizlik ve intihar edebiyatı değil, ümit ve hayat edebiyatı olduğunu ifade eden yazar, İslam toplumlarının tekrar dirilişi için İslâmî edebiyata gereken önemi vermelerini vurgulamaktadır.⁸¹

2.3.4. Tıp ile İlgili Eserleri:

1- Fi Rihâbi't-Tıbbi'n-Nebevî (في رحاب الطب النبوي)

Kiylânî, bu kitabında insan ve toplum sağlığı konusunda nebevi tedavi yöntemlerini zikretmiş, psikolojik hastalıklar, karantina, koruyucu hekimlik, sporun önemi, genetik hastalıklar gibi konulara değinmiştir. Yazar ayrıca İslam'ın haram olarak saydığı bir takım şeylerle tedavi usûllerinden kaçınmanın mümkün olduğunu,

⁸⁰ A.e., s. 27.

⁸¹ Kiylânî, *İslami Edebiyata Giriş*, s. 79.

bunun yerine helâl olan tedavi yöntemlerinin mevcudiyetine dikkat çekmiştir. Bu eser 1985 yılında Beyrut'ta Muessesetu'r-Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁸²

2- es-Savm ve's-Sıhha (الصوم والصحة) (Oruç ve Sağlık)

Yazar bu eserinde insanın vücut sağlığı için oruç tutmanın önemini, orucun faydalarını tıbbi bilgilerle destekleyerek anlatmış, orucun tedavi yöntemlerinden biri olduğunu belirtmiştir. Yazarın 77 sayfadan oluşan bu kitabı 1982 yılında Beyrut'ta Muessesetu'r-Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁸³

3- Mustakbelu'l- 'Âlem fi Sıhhati't Tıfl (مستقبل العالم في صحة الطفل)

- Çocuk Sağlığı Konusunda Dünyanın Geleceği)

Kiylânî bu kitabında çocuk sağlığı kavramını açıklayarak, bunun bedeni hastalıklardan korunma ve tedavi yolları olduğu gibi, aynı zamanda çocukların ruhi, zihni gelişimlerine özen göstermek olduğunu ifade etmiştir. Yazar ayrıca çocukların sosyal hayatlarının da kontrol altında tutulmasına verilmesi gereken öneme değinmiştir. 51 sayfadan oluşan bu kitap 1979 yılında Beyrut Müessesetu'r-Risâle Yayınevi tarafından basılmıştır.⁸⁴

4-Silsile " el-Mektebetu's Sıhhiye" (سلسلة " المكتبة الصحية")

(Sağlık Kütüphanesi)

Her biri yaklaşık otuz sayfalık mektuplardan oluşan bu serinin her birinde sağlıkla ilgili mesajlar vermiştir. Bu mektupların isimleri şöyledir:

- ed-Deva Silah Zu-Haddeyn (الدواء سلاح ذو حدين)
- ed-Difteryâ 'Aduvvu't-Tufûle (الدفتريا عدو الطفولة)
- el-Gizâu ve's-Sıhha (الغذاء والصحة)
- el-Melâriyyâ (الملاريا)
- er-Riyâda ve's-sıhha (الرياضة والصحة)
- et-Tîfûd (التيفود)⁸⁵

⁸² el-Arînî, a.g.e., s. 27.

⁸³ A.e., s. 28.

⁸⁴ A.e., s. 28.

⁸⁵ A.e., s. 28.

2.3.5. Tiyatro ile İlgili Eserleri:

1-Ala Esvâri Dimeşk (علي اسوار دمشق) (Şam kapılarında)

Hapishanede bulunduğu sırada yazdığı bu tiyatro eserinde yazar, Moğolların İslam ülkelerine saldırılarını, Moğolların Şam kapılarına dayanmalarını ve İslâm dünyasının genel durumunu kaleme almıştır. 48 sayfadan oluşan bu eseri Mısır'da el-Medenî Yayınevi tarafından basılmıştır.⁸⁶

2-El-Vechu'l Muzlimu li'l-Kamer (الوجه المظلم للقمر) (Ayın Karanlık Yüzü)

Necîb Kiylânî'nin gerçek bir hayat hikâyesinden esinlenerek kaleme aldığı bu eserde, Amerika'ya eğitim için giden üç gencin ikisi; İslâmî değerlere, kendi vatanlarında yetiştikleri gelenek ve göreneklere bağlı kalırlarken, diğer genç içinde bulunduğu ortamların etkisiyle değerlerinden uzaklaşmıştır. Bir müddet sonra çok ağır bir hastalığa yakalanan bu genci arkadaşları yalnız bırakmayıp onunla ilgilenmişlerdir. Genç hatalarını anlayıp tövbe etmesinin ardından üç arkadaş hep beraber ülkelerine geri dönmüşlerdir. 73sayfadan oluşan bu eser, Mısır'da 1998 yılında İbn Hazm Yayınevi tarafından basılmıştır.⁸⁷

3-Muhâkemetu'l-Esvedi'l-'Ansi (محاكمة الاسود الغنسي) (Esvedi'l Ansî'nin Mahkemesi)

Hicretin onuncu yılında ortaya çıkan yalancı peygamberlik iddiasında bulunan Yemenli kâhin Esved-i Ansî'nin bu iddiasını yayarken dayandığı saçma delilleri, cinlerin ona gelişini, meleklerin ona vahyi getirmesi gibi ilan edişini ve en sonunda her yeri kaplayan tekbir sesleri arasında Feyruz isimli Yemenli bir sahabe tarafından öldürülüşünü anlatır. 79 sayfadan oluşan bu eser, Mısır'da İbn Hazm Yayınevi tarafından 1998 yılında basılmıştır.⁸⁸

⁸⁶ el-Câcî, a.g.e., s. 56.

⁸⁷ Kiylânî, el -Vechu'l-Muzlim li'l-Kamer, Dar İbn Hazm, Beyrut, 1998.

⁸⁸ Kiylânî, Muhâkemetu'l-Esvedi'l-'Ansi, Dar İbn Hazm, Beyrut, 1998.

2.3.6. Şiir Kitapları

Şiir yazmaya lise çağlarında başlayan Necîb Kiyânî yazdığı ilk şiir *en-Nur Beyne Eydina ve Nunkiruhu* (النور بين ايدينا و نكره) ismiyle ilk önce, İhvân-u Müslimîn dergisinde, daha sonra da farklı gazete ve dergilerde yayınlanmıştı.

Bu şiir 1947'de Birleşmiş Milletler'in Filistin'i bölüşme kararları almasıyla ilgiliydi. Onun İslâmî edebiyata adım sayılabilecek bu şiiri ve daha sonra yazdığı şiirlerinde temel konu her türlü istismara ve sömürgeye karşı millî, dini mücadele ruhunu temsil etmektedir.⁸⁹

1-Eğâni'l –Gurabâ (اغاني الغرباء)

Yirmi iki kasideden oluşan bu eserinde yazar, hapisyanede geçen dönemde hissettiği duygu ve düşüncelerini, zulüm ve işkence altındaki insanın içinde bulunduğu durumun tasvirini açık yüreklilikle ifade etmiştir. Doksan üç sayfadan oluşan bu şiir kitabı 1982 yılında Beyrut'ta Daru'l-Kutub Yayınevinde basılmıştır.⁹⁰

2- Âsru's-Şühedâ (عصر الشهداء)

Yazarın yirmi sekiz kasideden oluşan bu şiir kitabındaki en önemli şiirleri şunlardır:

-el-Emelu 'l –Hazîn (الامل الحزين)

-Asru's-Şühedâ (عصر الشهداء)

-ve 'l-Kuds (والقدس)⁹¹

3- Keyfe Elkâke (كيف القاك)

Bu şiir kitabında yazarın yirmi dört kasidesi bulunmaktadır. Ümmü'l – Habâis (ام الخباثت), Yekûl Şeyhi (يقول شيخي), Ümmetu'r- Rasûl (امة الرسول), ve'r-Rus Kadimuun (و الروس قادمون), Mersiyye el-Karni'r- Rabia Aşera el-Hicrî (مرثية القرن الرابع عشر الهجري) başlıklı şiirleri bu kitabında yer alan önemli şiirlerindendir.⁹²

2.3.7. Necip Kiyânî'nin Diğer Dillere Tercüme Edilmiş Eserleri

Türkiye'deki İslami edebiyatın en önemli temsilcilerden ve bu alandaki çalışmalarıyla bilinen Ali Nar, Riyad'da bizzat kendisiyle tanışma imkânı bulduğu

⁸⁹ el-Arîfî, a.g.e., s. 21.

⁹⁰ A.e., s. 22.

⁹¹ A.e., s. 22.

⁹² Necîb Kiyânî, *Keyfe Elkâke*, Muessetu'r-Risâle, Beyrut, 1987, s. 6.

Necîb Kiylânî'nin; *İslâmî Edebiyata Giriş, Kara Gölge, Cakartalı Kız, Kuzey Kahramanları, Yahudi'nin Kanlı Çöreği, İlâhi Nur, Sevginin Bedeli* isimli eserlerini Türkçe'ye tercüme etmiştir.

Kiylânî'nin Türkçe'ye tercüme edilmiş diğer eserleri ve tercüme eden yazarların isimleri şunlardır:

- Hira'dan Doğan Güneş*, Mehmet Nuri Çalışkan (Beka Yayınları, 1993)
- Uykusuz Geceler*, Selahattin Hacıoğlu (Elif Yayınları, 2003)
- Gece ve Demir Parmaklıklar*, Hüseyin Murat Arisal (Uysal Kitabevi)
- Türkistan Geceleri*, Necat Çavuş (Beka Yayınları, 1993)
- Hürriyet Çığlığı*, Ahmet İyibildiren (Uysal Kitabevi, 1996)
- Hürriyet Uğruna*, Muhammed H. Feyzi (Beka Yayınları, 2000)
- Ömer Kudüs'te*, Abdullah Arslan ve Mehmet Ulu tarafından (Beka Yayınları, 1992)
- Şafak Akıncıları*, Muhammed Tasa (Esra Yayınları, 1994)
- Acıyı Kalbime Gömdüm*, Hasan Akay (Beka Yayınları, 1993)

Bunun yanı sıra Necîb Kiylânî'nin *et-Tarîku't-Tavîl (الطريق الطويل)* adlı romanı İtalyanca ve Rusça'ya çevrilmiştir. Yazarın ayrıca, bazı eserleri Fransızca, İngilizce, Farsça ve Çince'ye de tercüme edilmiştir.⁹³

2.3.8. Necîb Kiylânî'nin Kazandığı Ödüller:

Necîb Kiylânî'nin kazandığı pek çok ödülün en önemli olanlarından bazıları şunlardır:

- 1-1957 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından *et-Tarîku't-Tavîl (الطريق الطويل)* adlı romanı için verilen ödül
- 2- 1958 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'ndan *fi'z-Zalâm (في الظلام)* adlı romanı için kazandığı ödül
- 3-1958 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'ndan *İkbâl es-Şâir es-Sâir (اقبال الشائير)* adlı eseri için verdiği ödül

⁹³ Durmuş, a.g.e, s. 67; Beyca, a.g.e.,s. 102- 103; Büşra Göktaş, **1990-2008 Yılları Arası Arapça'dan Türkçe'ye Yapılan Edebi Eser Çevirileri Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

- 4- 1958 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'ndan *Şevkî fî Rakbî'l Hâlidîn* (شوقي في ركب الخالدين) adlı kitabı için aldığı ödül
- 5- 1958 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'ndan *el-Muctemeu 'l-Merîd* (المجتمع المريض) adlı kitabı için aldığı ödül
- 6- Hikâye Kulübü'nün (نادي القصة), 1959 yılında *Mev'iduna Gaden* (موعدنا غدا) adlı hikâye koleksiyonu için bizzat Taha Hüseyin'den aldığı altın madalya
- 7- 1960 yılında, Sanat ve Edebiyat Topluluğu tarafından *el-Yevmu 'l-Mevûd* (اليوم الموعود) adlı romanı için verilen ödül
- 8- Milli Eğitim Bakanlığı'ndan *Dumûu 'l-Emîr* (دموع الأمير) hikâye koleksiyonu için verdiği ödül
- 9- Arap Dili Kurumu tarafından 1972 yılında *Kâtilu Hamza* (قاتل حمزة) adlı romanı için verilen ödül
- 10- 1978 yılında İkbâl eş-Şair es-Sâir (اقبال الشاعر الثائر) adlı eserine Pakistan devlet başkanı Ziyau'l Hak tarafından bizzat verilen altın madalya ödülü.⁹⁴

⁹⁴ el-Arînî, a.g.e., s. 29.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DUMÛ'U'L-EMÎR (EMİRİN GÖZYAŞLARI) ADLI ESERİN TAHLİLİ

Tarihin edebiyat için tükenmek bilmeyen bir kaynak olduğunun bilincinde olan Necîb Kîlânî, kaleme aldığı eserlerinde bu zengin kaynaktan istifade ederken geçmişte yaşanan tecrübelerin günümüz sorunlarına bir çözüm getirmesi amacını gütmüştür. Yazar, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ödüle layık görülen *Dumû'u'l - Emîr* adlı hikâye koleksiyonunda bu hedefine uygun olarak İslâm tarihinde yer alan önemli şahsiyetlerin mücadele ruhunu temsil edecek olaylardan kesitler sunmuştur. Kahramanların başlarından geçen olayları, bu olaylar karşısında tutundukları tavırları, düşüncelerini ve olayların sonuçlarını aktarırken okuyucunun bizzat içinde yaşadığı dönemdeki olaylarla kıyas yapmasını ve gereken öğüdü almasını hedeflemektedir. Çünkü tarih tekerrürden ibarettir. Tarihte vuku bulan olayları iyi değerlendirebilen kimse için bu olaylar yol gösterici bir rehber niteliği taşımaktadır.

Bu sebepten dolayı yazarımız, on iki kısa hikâyeden oluşan bu koleksiyonda, kahramanların ve yaşadıkları olayların seçiminde, günümüz meseleleri ile benzer hadiseler olmasına dikkat etmiştir.

Genel olarak cihad kavramı altında geçen olaylar, cihadın değişik türlerini okuyucuya aktarmaktadır. Mücadele etme, gayret sarf etme, savaşma manalarına gelen “cihad” kelimesinin ihtiva ettiği manalardan özellikle manevi cihad üzerinde durmuş ve bunu dört kısımda incelemiştir: nefis ile cihad, hevâ ile cihad, şeytan ile cihad, dünya ile cihad. Kîylânî günümüz Müslümanlarının özellikle “nefisle cihad” konusunda gaflette olduklarını vurgulamıştır. İnsanın kendisiyle ya da toplum sorunları karşısında tek çözümün nefisle cihad yani nefsin istekleriyle mücadele olduğunu belirten yazar hikâyelerinde söz konusu olan kahramanların olaylarında bu mücadelelerine oldukça fazla yer vermiştir.

Örneğin; *Ebû Hayseme* isimli kıssada, Ebû Hayseme sahip olduğu çeşitli nimetlere bakıyor, eğer ölürse bu nimetleri kaybedeceğini düşünüyor ve bu yüzden ölümü istemiyor. Bu ölüm korkusu, onu Allah Resûlü ve sahabelerle birlikte zorluk ordusuyla beraber olmayı ve Tebük seferine katılmasını engelliyor. Fakat sahip olduğu güçlü imanı sayesinde, nefsiyle yaptığı mücadele sonucunda yaptığı hatanın

farkına varıyor. Kendini Allah Resûlü ile birlikte cihada çıkmaktan alıkoyan bütün bu nimetleri terkedip, zorluk ordusuna katılıyor. Ebû Hayseme'nin bu mücadelesi nefsinin zayıflığı karşısında iman gücünün elde ettiği zaferin en güzel örneğidir.

3.1. Hikâye Tahlillerinde Kullanılan Yöntem

İnsana ve hayata dair bir takım olayları dar bir hacime sıkıştırılmış ve en etkili bir şekilde ifade etmeye çalışan hikâyeleri tahlil etmek bir bakıma “hayatı ve insanı” incelemek demektir. Çünkü hikâye tahlillerinin amacı, hikâyelerde anlatılan insanların yaşadıkları zaman, mekân, çevre, duygu ve düşünceleri ortaya koymaktır. İnsan hayatının temelini teşkil eden bu unsurlar hikayesinde özünü oluştururlar. Yazarın geniş bir kültüre sahip olmasının yanısıra, uslûbundaki derinlik ve incelik, hikâyedeki olayların ve şahısların etkili bir şekilde anlatımında önemli rol oynar. Hikâyeyi tahlil eden kişi de, yazarın bu bakış açısıyla hayata ve insanlara bakar.¹ İslam Tarihini kaynak olarak farklı dönemlerde yaşamış olan İslam kahramanlarının hayatlarından bazı kesitlerin anlatıldığı “Dumû‘û'l Emîr” adlı kısa hikâye koleksiyonundaki olaylar ve şahıslarda okuyucuyu kendi dünyasına çekebilecek bir kültür birikimi ve etkileyici bir üslupla yazılmıştır.

Necib Kiylânî'nin “Dumû‘u'l-Emîr” adlı eserinde bulunan hikâyelerin tahlilinde kullandığımız yöntem şu şekildedir:

3.1.1. Hikâyenin adı ve özeti

3.1.2. Tema: Hikâyede anlatılan konu ekseninde verilmek istenen mesaj.

3.1.3. Karakterizasyon

Hikâyeci veya romancının, anlatıyı sürükleyecek kişiyi gerçeğe uygun olarak çizmesine ve ona ‘beşeri’ bir yapı kazandırarak canlandırmasına karakterizasyon denir. Yazar, bu işlemi gerçekleştirirken canlandırmak istediği kişiyi, ait olduğu cinsin özelliklerini dikkate alarak çizerek, ona bedensel ve ruhsal bir yapı kazandırır. Karakter çizmede genel olarak “açıklama” yöntemi ve “dramatizasyon” yöntemi olmak üzere iki yola başvurulur. Buna göre, karakteri çizilecek kişiye ait bilgileri anlatıcının kendisinin vermesine “açıklama” yöntemi denir. Kişinin söz ve

¹ Mehmet Kaplan, **Hikâye Tahlilleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s. 13.

davranışlarıyla kendi kendini ortaya koymasına ise “dramatik” yöntem denir. Bazen yazarın her iki yöntemi de kullandığı görülür.²

3.1.4. Şahıs Kadrosu

3.1.5. Mekân

3.1.6. Zaman

3.1.7. Anlatım Teknikleri

a) Diyalog Tekniği ve Özellikleri

Hikâyenin akışı içinde karakterlerin birbirleriyle yaptıkları konuşmalara diyalog denir. Bu teknikte karakterlerin birbiriyle konuşmalarına yer verilir. Okur, hikâye kişileri arasındaki çatışmaları veya karakterlerin birbirleri hakkındaki düşüncelerini bu teknik yardımı ile algılar.

b) Tasvir Tekniği: Temel niteliği ile bir şeyi anlatma ve somutlaştırma demektir.

c) Montaj Tekniği: Yazarın, genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim veya bireysel bir söz veya yazıyı kalıp halinde eserinin terkibine belirli bir amaçla koyduğu ve kullandığı tekniktir.³

d) İç Monolog Tekniği: Okuyucuyu kahramanın iç dünyasıyla karşı karşıya getiren bir yöntemdir. Bu tekniğin uygulanmasıyla anlatıcının varlığı ortadan kalkar ve muhtemel yorumlar ve açıklamalar okuyucuya bırakılır.⁴

e) Mektup Tekniği: Yaygın bir anlatım aracıdır. Bu tekniğin kullanılmasıyla anlatım daha da anlamlı bir boyut kazanır ve okuyucunun ilgisini daha fazla cezbeder.⁵

f) Geriye Dönüş Tekniği: Şimdiki zamandan geçmişe yönelmeye ‘geriye dönüş tekniği’ denir.

g) Özetleme Tekniği: Daha çok eski klasik eserlerde görülen bu teknikte, varlığı kuvvetle hissedilen anlatıcının olayları, kişileri veya hakkında bilgi vermek istediği herhangi bir şeyi özetleyerek anlatması esastır.

3.1.8. Dil ve Üslup

3.1.9. Bakış Açısı ve Anlatıcı Türleri

² Mehmet Tekin, **Roman Sanatı- Romanın Unsurları 1**, Ötüken, İstanbul, 2016, s. 88-89.

³ A.e., s. 264-265.

⁴ A.e., s. 290.

⁵ A.e., s. 245.

a) Hâkim Bakış Açılı Üçüncü Tekil (O) Anlatıcı (İlahi = Tanrısal bakış açısı): Temel karakteri itibarıyla her şeyi bilme esasına dayanır. Yazara geniş imkânlar sunan bu bakış açısında anlatıcı figürü, adeta ‘Tanrı gibi’ her şeyi bilir, görür, sezer, geçmişten ve gelecekte haber verir. Anlatıcı, hâkim bakış açısında her şeyin üstünde ve her şeye hâkimdir. Olayın tamamen dışındaki anlatıcıdır. Üçüncü kişi ağzı kullanılır.⁶

b) Kahraman Bakış Açılı Birinci Tekil (Ben) Anlatıcı: Olayın odağındaki anlatıcıdır. Vaka şahıs kadrosu ve mekâna ait bilgiler kahramanlardan biri tarafından nakledilir. Bu bakış açısında kahraman anlatıcının kültür seviyesi, mizacı, dikkati, içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik şartları etkilidir. Birinci kişi ağzı kullanılır.⁷

c) Gözlemci Bakış Açılı (Ben veya O) Anlatıcı: Bu bakış açısında anlatıcı, vaka içinde yer alan şahıs kadrosunu kamera tarafsızlığıyla izler, onların geçmişi ve ruh halleri hakkında bilgi vermeden yaptıklarını gözler önüne serer.⁸

3.1.10. Vaka Tipi

a) Tek zincirli vaka: Vaka tek bir zincir halinde nakledilir.

b) Çok zincirli vaka: İki veya daha fazla vaka zinciri halinde nakledilir.

c) İç içe girmiş vaka zinciri: Bir başka vaka içine yerleştirilerek sunulur. Bu durumda ilk vaka ikinciye çerçeve vazifesini görür. Buna iç içe girmiş vaka zinciri denir.⁹

3.1.11. Hikâye Çeşitleri (Vaka Tertibi)

a) Olay (Klasik Vak’a) Hikâyesi: Bir olayı ele alarak, serim, düğüm ve çözüm plânıyla anlatıp bir sonuca bağlayan öykülerdir. Kahramanlar ve çevrenin tasvirine yer verilerek bir fikir verilmeye çalışılır ve okuyucuda merak ve heyecan uyandırılır. Olay, zamana göre mantıklı bir sıralama ile verilir ve düğüm bölümünde oluşan merak, çözüm bölümünde giderilir. Bu tür, Fransız yazar Guy de Maupassant (Guy dö Mopasan) (ö.1893) tarafından yaygınlaştırıldığı için “Mopasan Tarzı Hikâye” de denir. Bu tür öykülerde olaylar zinciri kişi, zaman ve yer ögesine bağlıdır.

⁶ A.e., s. 57.

⁷ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ, Ankara, 2005, s. 93.

⁸ A.e., s. 105.

⁹ A.e., s. 73-74.

b) Durum (Kesit) Hikâyesi: Bir olayı değil günlük yaşamın her hangi bir kesitini ele alıp anlatan öykülerdir. Belli bir sonucu olmayan bu hikâyelerde serim, düğüm ve çözüm planına uyulmaz. Merak ve heyecandan çok duygu ve hayallere yer verilir. Olayların ve durumların akışı okuyucunun hayal gücüne bırakılır. Yazar, bu öykülerde okuyucuyu sarsan, çarpan, heyecana getiren bir anlatım sergilemez. Onun yerine günlük hayattan bir kesit sunar veya bir insanlık durumunu anlatır. Bu öykülerde kişisel ve sosyal düşünceler, duygu ve hayaller ön plana çıkar. Bu tarzın dünya edebiyatında ilk temsilcisi Rus yazar Anton Çehov olduğu için “Çehov Tarzı Hikâye” de denir.¹⁰

3.2. Emirî Güzâşları

3.2.1. Özet

Emevîler döneminde Abdülmelik bin Mervân'ın hilafeti zamanında (m. 685-705) Medine valisi olarak görev yapan Hişâm bin İsmail el-Mahzûmî, halifeye kayıtsız şartsız bağlıydı. Ehl-i beyt mensupları dâhil Ümeyyeoğulları'nın karşısında olan herkesle mücadele etmekten asla geri durmamış, eline geçirdiklerine her türlü kötülüğü ve işkenceyi yapmıştı. Siyasi çatışmaların oldukça yoğun olduğu bu dönemde Hişâm, gerek Ehl-i beyt ve Abdullah bin Zübeyr ile gerek Hâricîlerle yapılan mücadelede daima halifenin yanında yer almıştı. Kerbela'da şehit edilen Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidîn de Hişâm'ın her türlü eziyet ve düşmanlığına maruz kalmış olmasına rağmen Ümeyyeoğulları'na karşı olan mücadelesinden vazgeçmiyordu. Bu esnada halifeliği esnasında Haccac bin Yusuf komutanlığında gönderdiği bir orduyla Abdullah bin Zübeyr'in hâkimiyeti altında olan Arabistan ve Irak'ı ele geçiren Abdülmelik bin Mervân, İbn Zübeyr'i de ortadan kaldırmış, saltanatı için büyük bir tehlike arz eden muhalif bir gruptan böylece kurtulmuştu. Ayrıca Mühelleb bin Ebû Sufre vasıtasıyla Hâricî isyanlarını bastırmıştı. Emevî devletini güçlendiren bu saldırılardan sonra vefat eden Abdülmelik bin Mervân'ın yerine oğlu Velîd bin Abdülmelik halife olarak geçti.

¹⁰ http://www.xn--edebiyatgretmeni-twb.net/edebiyat/hikaye_ozellikleri_cesitleri2.htm Çevrim İçi 13.03.2019.

Hişâm bin el-Mahzûmî'nin emirlik makamı için tehlike arz eden günler bundan sonra başladı. Çünkü Velîd bin Abdûlmelik babasının Ehl-i beyte karşı, özellikle Zeynelâbidîn'e karşı uyguladığı siyaseti değiştireceği haberini almıştı. Bu durum, kendisini valilikten azledilmeye kadar götürecek bir sebepti. Çünkü kendisi Abdûlmelik bin Mervân zamanında Ehl-i Beyt'e oldukça fazla zarar vermişti.

Mevkisinin sarsılacağı endişesi onu yaptıklarını düşünmeye sevk etti. Bir zalim olduğunu düşünmeye başlamıştı. Hatta bir gece gördüğü dehşetli bir rüyanın etkisiyle uyanmış ve bu rüyanın tesirinden bir müddet kurtulamamıştı. Gördüğü rüyanın ne olduğunu soran eşine rüyasında korkunç şeyler gördüğünü, bu gördüğü şeylerin onun korkularını ve hüznünü daha da arttırdığını söylemişti.

Bu rüyanın etkisiyle, artık görevden azledileceğini düşünüyor ve emirlik sarayına gitmeyi hiç istemiyordu. Eşi, halifenin onu daha görevinden azletmediği için gitmesi gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Hişâm saraya gitmek üzere yola çıktı ama daha yoldayken bile insanların bakışlarının, davranışlarının değiştiğini fark etti. Artık ondan korkmuyorlardı. Karmaşık duygular içinde saraya gelen Hişâm kâtibini çağırarak ona sadakaları hak sahiplerine verip vermediğini sorunca kâtip vermediğini çünkü halifenin bir mektup gönderdiğini ve her şeyin durdurulması gerektiğini bildirdiğini söyledi. Aynı zamanda yeni bir emre kadar bekleyip hiçbir şey yapmamalarını emrettiğini söyledi. Bu Hişâm'ın valiliğinin sonu demekti. Duyduklarına inanmak istemeyen Hişâm, mektubu elinde tutan acem köleye kızarak ondan mektubu istedi ve mektupta yazılanları kendisi bir kere daha okudu.

Bu sırada dışarda bir tellal şehir halkına Hişâm'ın görevden azledildiğini, yerine ise Ömer bin Abdûlazîz'in vali olarak tayin edildiğini bildiriyordu. Aynı zamanda halifenin kısasa kısas yapılması için Hişâm'ın, Mervân'ın evinin önünde durarak eziyet ettiği herkesin ondan hakkını almasını emrettiğini halka duyuruyordu. Halife kötü söze kötü sözle, lanete lanetle, tokada tokatla karşılık verilmesine karar vermiş ve bu şekilde uygulanmasını söylemişti. Hişâm görevden azledilmesinin yanı sıra halka açık bir meydanda böyle bir muameleye tabi tutulmanın kendisi için ne derece aşağılayıcı bir durum olduğunu düşünerek nerdeyse aklını kaybedecekti ki, aniden bir karar verdi. Evine gidip hanımına durumunu haber verdi ve hemen kaçmaları gerektiğini söyledi. Hazırlanıp dışarı çıktıklarında askerler onları yakaladı. Ertesi sabah Hişâm, Mervân'ın evinin önünde öylece duruyor, halkın arasından

binlerce kişi gelip kimi ona tokat atıyor kimi lanet ediyor kimi kırbacıyla vuruyordu. O ise korkuyla Zeynelâbidîn ve Ehl-i Beyt'in diğeri mensuplarını bekliyordu. Çünkü onlara yaptığı eziyet ve kötölük çok fazlaydı.

Gece yarısı Zeynelâbidîn ve Ehl-i Beyt'ten bazı kimseler yanına geldiler. Hişâm ölümünün geldiğini düşünürken Zeynelâbidîn ona selam vererek elini tuttu. Bunun üzerine Hişâm ağlamaya başladı. Zeynelâbidîn ona herhangi bir şeye ihtiyacı olup olmadığını sordu. Eğer bir kimseye borcu varsa ödeyeceklerini söyledi. Bunun üzerine Emir'in sıcak gözyaşları yanaklarından döküldü. Bu dökülen gözyaşlarının teşekkür ve minnetten mi yoksa pişmanlık ve tövbeden mi yoksa utanç duygusundan dolayı mı olduğunu kimse bilmiyordu. Onun yanından uzaklaşırken Zeynelâbidîn “*O azledildi, hiçbir gücü yok, bizler zayıflara eziyet etmeyiz*” diyordu. Onun bu sözleri üzerine kimse ona eziyet etmedi. Bir müddet sonra komutanın onun artık serbest olduğunu duyan Hişâm, eşiyle birlikte uzak diyarlara doğru yol aldı.

3.2.2. Tema: Emir'in gözyaşları adlı bu hikâyede tema; yapılan zulümlerin bu dünyada ve ahirette mutlaka karşılığının görüleceği gerçeğidir. Hilafetin gücüne kapılıp makam sevdası yüzünden zulme ortak olanlar, bir şekilde dünyada da acı ve hüznü tadacaklardır. Hikâyede bu acı son, okura Emir'in gördüğü rüyayla ve yaşadığı bir takım olaylarla bağlantılı olarak iç dünyasındaki duygularla açık bir şekilde ifade edilmektedir.

3.2.3. Karakterizasyon: Hikâyede karakterlerle ilgili verilen bilgiler için dramatik yöntem kullanılmıştır.

3.2.4. Şahıs Kadrosu: Hikâyedeki ana karakterler, Medine valisi Hişâm bin İsmail el-Mahzûmî, Hişâm'ın karısı ve rüyasına giren Habeşli köledir. Emirlik binasındaki görevliler, sokaklardaki insanlar, Zeynel Abidin ve beraberindeki Ehl-i Beyt mensupları dekoratif unsur konumundadırlar.

Hişâm bin İsmail el Mahzûmî: Abdülmelik bin Mervan'ın hilafeti döneminde Emevi devletinin güvenliğini sarsan bütün hareketlere karşı bizzat kılıcıyla savaşan Hişâm, halifenin yaptığı tüm zulümlerde ortak olmuştur. Halifenin vefatıyla yerine geçen oğlu Velîd bin Abdülmelik'in siyaset değişikliği yapması sonucu, makamından olan ve yaptığı tüm zulümlere karşı kendisine kısasa kısas yapılan

Hişâm, yaptığı zulümlerden pişman olan ve gözyaşlarıyla bunu ifade eden bir emir olarak tarihteki yerini almıştır.

Hişâm'ın Karısı: Eşini seven, daima yanında yer alan, fikirleriyle onu destekleyen bir eştir.

Acem köle: Rüyasının tamamında yer alan acem köle, bir elinde siyah bir kadeh, diğer elinde siyah sıvı dolu bir kap ile Hişâm'ın yanına gelmiş ve titrek bir gülümsemeyle onun önüne bu içecekleri bırakmıştı. Daha sonra zorla bu kadehlerdeki yapışkan kötü kokulu içecekleri içirmeye çalışan bu acem köleyi uyandıktan sonra Emirlik sarayında da görmüştü.

Diğerleri, aslında olayların sebeplerinin merkezini teşkil eden Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynel Abidin hikâyesinin son kısmında Hişâm'ın şehrin meydanında halka kısasa kısas yapılmasına izin verildiğinde ortaya çıkar. Burada Resulullah'ın (sas) torunu olduğunu gösterir ve kendisine ve Ehl-i Beyt'e onca zararı vermiş olan Hişâm'a karşı merhamet tavrını kullanarak affeder, kendi haline bırakır.

Hikâyede adı geçen hizmetçiler, askerler, sokaklardaki insanlar dekoratif unsur konumundadırlar.

3.2.5. Mekân: Medine'de geçen olaylar Hişâm'ın sarayında, emirlik sarayında ve Medine caddelerinde gerçekleşmektedir.

“Hişâm bin İsmail el-Mahzûmî o gece uyuyamadı. Yaşadığı saray lüks ve ihtişamlıydı. Sarayın çevresine güzel kokular yayılırdı. Odalar şehrin meşhur valisinin şanına uygun bir şekilde gösterişli mobilyalarla döşenmişti. Hizmetçiler ve köleler emrine amade idiler. emirin tek bir sözüyle, istediğini yerine getirmek için bütün hizmetçiler birbirleriyle yarıştırdı.”¹¹

“İnsanlar yolda yürüyorlardı. Sanki emir onlardan birisiymiş gibi, daha önceden olduğu gibi kimse korku ya da saygıdan dolayı ya da ondan utanarak başka bir yola kaçışmıyordu hatta herkes meraklı bakışlarla onu süzüyordu.”¹²

3.2.6. Zaman: Hikâyede, Emeviler döneminde 685-705 yılları arasında halifelik yapan Abdülmelik bin Mervân döneminde Medine valiliği yapan Hişâm bin

¹¹ Necib Kiyânî, **Dumûu'l -Emîr (Emirin Gözyaşları)**, Muessesetu'r-Risâle, Kahire, 1994, s. 10.

¹² **A.e.**, s. 34.

İsmail el Mahzûmî'nin bu hilafetin son döneminde karşı karşıya kaldığı olaylar anlatılmaktadır. Bu yıllardan önce vuku bulan olaylardan bahsedilerek bu son dönemde yaşanan olaylarla bağlantı kurulmuş, bu sona ulaşmanın sebepleri hikâyede zikredilmiştir.

Karısı onun bu sert konuşma şekline şaşırdı ve kendi kendine şöyle dedi 'Sanırım yorgun, tüm gün sürekli çalışıyor, davalarla meşgul, yasayı ihlal edenleri cezalandırıyor.' Ümeyye oğullarına karşı olan siyasi rakiplerini kastederek, 'Özellikle Ehl-i Beyt, Hüseyin bin Ali'nin Yezid'in kılıcıyla şehit edildiği günden beri her zaman sorun olmuşlardır.'¹³

3.2.7. Anlatım Teknikleri:

Tasvir tekniği: Hikâyede olayların anlatımında, ortama ait bilgiler verilirken ya da karakterlerin ruh halleri anlatılırken bu tekniğe yer verilmiştir.

"...siyah kadehi görürken dehşete kapıldım, kadeh elimdeyken şeffaf billura dönüşüyordu, çamurla kirlenmiş, elimin yumruğu ile bir yumruk atarak söndürmeyi dilediğim bir sarık gibi etrafı aydınlatıyordu. İçindeki siyah sıvı kirden arınmış saf bir maddeye dönüştü..."¹⁴

Diyalog tekniği: Hikâyede yer verilen bu teknik, olayların iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

"...Bir anda askerler onun etrafını sardı. Askerlerin komutanı sert bir sesle bağırdı:
–Nereye gidiyorsun?
–Dilediğim yere giderim.
–Boş laf bunlar Hişâm bin İsmail el-Mahzûmî! Halife yarın kısas yapılacağı emrini verdi.
–Ama...
–İtiraz yok. Halifenin emirlerine itaat etmek gerekir. Artık sarayına geri dön!"¹⁵

İç monolog tekniği: Hikâyede Hişâm'ın ve eşinin kendi iç dünyalarında kendi kendilerine yaptıkları konuşmalarda bu teknikle aktararak, bu şahısların iç dünyalarının daha iyi anlaşılması sağlanmıştır.

"...acaba burada sonlanır mı? Şehit Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidîn nerede? Ehl-i beyt ve bağlıları nerede? Elbetteki onu öldürecekler, çünkü onlara işkence ve kederi tattırmıştı."
"Hanımı onun bu sert konuşma şekline şaşırdı ve kendi kendine dedi ki: "Sanırım yorgun. Gün boyu çalışıyor, davalarla meşgul. Kanunlara karşı gelenlere ceza uyguluyor."

¹³ A.e., s. 12.

¹⁴ A.e., s. 28.

¹⁵ A.e., s. 41.

3.2.8. Dil ve Üslup: Yazar, Hişâm bin İsmail el-Mahzûmî'nin hilafete bağlılık uğruna yaptığı zulümlerin, halifenin değişmesiyle kendisine kısasa kısas olarak geri dönmesi karşısında yaşadıklarını ve pişmanlıklarını ve düştüğü kötü durumu anlatan hikâyesinde akıcı, duru ve fasih bir dil kullanmıştır. Ayrıca yazar dili etkili kullanarak hikâyede geçen olayların okuyucunun zihninde canlandırabilmesini sağlamıştır. Hikâyede yer verdiği benzetmeler hikâyenin üslubunu anlaşılır bir hale getirmiştir.

“...odayı aydınlatan lambalar sanki ona bakmak için gizliden gözetleyen gözler gibiydi. Kalbinin derinliklerine, vicdanında gizlediklerine sızar gibiydi...”¹⁶

3.2.9. Anlatıcı tipi: Yazar hikâyede, ilahi portreye sahip beşeri konumda olan anlatıcı tipini seçmiştir.

3.2.10. Bakış Açısı: Yazar hikâyede hâkim bakış açısını kullanmıştır. Anlatıcı hikâyede geçen tüm olaylara, kahramanların duygu ve düşüncelerine hâkimdir. Yazar özellikle hikâyenin başkahramanı olan Hişâm bin İsmail el-Mahzûmî'nin aklından geçen düşünceleri, kendi iç hesaplaşmalarını, rüyasında gördüklerini okuyucuya aktararak, genel olarak zulme ortak olan tüm zalimlerin içine düşeceği pişmanlığı güzel bir şekilde ifade etmiştir.

“Sen Ehlibeyte mi, kabrinin olduğu bir yerde peygamberin ailesine mi eziyet ediyorsun ey Hişâm bin İsmail el-Mahzûmî? Sen zalimsin... Zalim... Zalim... Allah'ın huzurunda durduğun zaman Ümeyye oğullarına itaatin sana bir fayda vermeyecek.”¹⁷

3.2.11. Vaka Tipi ve Tertibi: Hikâyede tek zincirli olay örgüsü mevcuttur. Tüm olaylar Hişâm bin İsmail el-Mahzûmî'nin etrafında cereyan etmektedir. Klasik vaka unsurlarının tümünü barındıran hikâyede Maupassant tarzı kullanılmıştır.

¹⁶ A.e., s. 10.

¹⁷ A.e., s. 15.

3.3. Büyük Kalp

3.3.1. Özet: Abdullah bin Mübârek önderliğinde Medine'ye doğru yol alan topluluk hac vazifesini eda edecekleri ve Peygamber Efendimizi ziyaret edecekleri için coşkulu bir şekilde ilerlemekteydiler. Abdullah bin Mübârek, yorgun olmalarına rağmen büyük bir coşkuyla yollarına devam eden kafilenin ve binek hayvanların bir müddet dinlenmeleri için mola vermeleri gerektiğini vekiline söyledi. Vekîli onun sözünü tasdik ederek kafikeyi durdurdu. Kafiledaki yolcular üzerlerindeki yolculuk tozunu elbiselerinden silmelerken, Abdullah bin Mübârek hemen kibleye yöneldi. Huzur içinde namaz kıldı ve dua etmeye başladı. Onun bu halini görenler, onun ilim, zühd ve cihad alanındaki üstünlüklerinden, aynı zamanda da dünya ve ticaret işlerindeki ustalığı hakkında konuşmaya başladılar. O sırada kafileden birisi onlara yemeyi düşündükleri kuşun boğularak öldüğünü ve artık yemelerinin mümkün olmadığını söyledi. Beyaz sakallı adam da bunu pek önemsemeyince o da ölü kuşu barakaların yakınında bir çöplüğe bıraktıktan sonra Abdullah bin Mübârek onu fark etti. Yanına giderek ona barakaların olduğu yere gidip ehliyle tanışmayı teklif etti. Bunun üzerine beraberce barakalara doğru yürürken bir kızın ölü kuşu çöplükten aldığını ve hızla barakasına doğru gittiğini gördü. Kızın peşinden gitti ve kıza ölü bir kuşu neden kaçırdığını sordu. Kız ağlamaklı bir sesle kardeşiyle birlikte iki gündür aç olduklarını ve bu yüzden bu kuşu yiyeceklerini söyledi. Abdullah bin Mübârek'in ölü kuş etinin haram olduğunu söylediğinde, kız da onları buna iten hayat hikâyesini anlatmaya başladı. Babalarının zalimce öldürüldüğünü, kimsesiz olduklarını, hayatta üzerlerindeki elbiseden başka bir şeyleri olmadığını, biraz sadakayla, sokakta buldukları kırıntılarla ve ölü kuşların etleriyle beslendiklerini anlattı. Bunun üzerine bu kimsesiz küçük kızın ve kardeşinin acıklı haline ve bu vesileyle hatırladığı başka mazlumların da içinde bulundukları zor durumları için kendinden utanıp gözyaşları sel olurcasına ağladı. Bir müddet sonra sakinleşince vekîlini çağırdı ve ona yanlarında ne kadar para olduğunu sordu. Vekîli ona bin dinar olduğunu söyleyince, yirmi dinarı ayırmasını ve geri kalanını kıza vermesini söyledi. Abdullah bin Mübârek bu parayı kıza verdi ve bununla her türlü ihtiyacını alabileceğini söyledi. Kız şaşırıp ve kendisiyle alay edildiğini zannetti ama bunun gerçek olduğunu anlayınca belli belirsiz bir şeyler söyleye söyleye barakasının yolunu tuttu. Şeyh

bundan sonra kafilere dönerek oradakilere, ellerinde kalanla ancak memleketlerine geri dönebileceklerini, yapmaya niyetlendikleri hac vazifesini gelecek seneye yapacakları sözüyle geri dönmelerini emretti. Kafilere geri dönüş yolculuğu boyunca Abdullah bin Mübârek'in bu büyük kalpliliğini konuştular.

3.3.2. Tema: Hikâyede tema Abdullah bin Mübârek'in ihtiyaç sahipleri hususundaki hassasiyeti ve Allah'ın rızasını kazanmada yapılacak ibadetlerin sadece bedenle yapılanlarla sınırlı olmadığını, mazlumların hakkını gözetmek, onların ihtiyaçlarını gidermekle de yapılabildiğini vurguluyor.

3.3.4. Karakterizasyon: Hikâyede karakterlerle ilgili verilen bilgiler için açıklama yöntemi ve dramatik yöntem kullanılmıştır.

3.3.5. Şahıs Kadrosu: Hikâyedeki asıl role sahip olan, Abdullah bin Mübârek ve günlerdir açlıktan perişan olan kızdır. Dekoratif unsur konumundaki şahıslar ise kafilelerde bulunan mola esnasında Abdullah bin Mübârek hakkında konuşan yolcular, kuşun öldüğünü haber veren ve Abdullah bin Mübârek ile birlikte küçük kızın yanına giden diğer bir yolcudur.

3.3.6. Mekân: Hikâyede ana mekân Horasan'dan Mekke'ye giderken konaklamak için durulan çöldeki bir yerleşim yeridir. Barakaya benzeyen evler, birkaç ağaç ve yanında koyun ve ineklerin olduğu bir yerdir.

3.3.7. Zaman: Hadis ve fıkıh uzmanı Tebe-i tabiinden olan Abdullah bin Mübârek'in yaşadığı dönemde (m. 736-797) hac mevsimi esnasında gerçekleşmiştir.

3.3.8. Anlatım teknikleri: Hikâyede kullanılan anlatım tekniklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Diyalog tekniği: Hikâyenin anlatımında karşılıklı diyaloglara yer verilmiştir.

“Bu sözlerinle neyi kastediyorsun?”

“Bunun anlamı şu ki, biz bu ölü kuşu yiyeceğiz!”¹⁸

Tasvir tekniği: Olaylar, mekânlar veya kişilerin durumları anlatılırken bu teknik kullanılmıştır.

¹⁸ Kiylânî, “Büyük Kalp” **Dumû‘u’l -Emîr**, s. 50.

“Abdullah bin Mübarek önüne baktı ve daha çok barakaya benzeyen evleri gördü, yakınında birkaç ağaç ve yanında bazı koyun ve inekler vardı.”¹⁹

İç monolog tekniği: Abdullah bin Mübârek’in, kızın ve kardeşinin açlık ve sefalet içinde olduklarını gördüğünde hissettiği duyguları anlatılırken bu teknik kullanılmıştır.

“İnsanların onu vasfettiği zühdü neredeydi, ona atfedilen cesaret neydi? Bu kızın uzun gecelerini azap içinde ve uykusuz geçirdiğini görüyor musun?”²⁰

3.3.9. Dil ve Üslup: Hikâyede, hac yolculuğundaki kafilenin sevinci, yorgunluğu, Abdullah bin Mübârek’e hayranlığı, açlığa maruz kalan kızın yaşadığı sefillik ve bunlar karşısında Abdullah bin Mübârek’in duygu ve düşünceleri açık ve anlaşılabilir bir dille ve sürükleyici bir üslupla anlatılmıştır.

3.3.10. Anlatıcı tipi: Bu hikâyede yazar, ilahi karakterli üçüncü tekil şahıs anlatıcı tipi seçmiştir. Anlatıcı hikâyenin tüm seyrine, şahısların duygu ve düşüncelerine hâkimdir.

3.3.11. Bakış Açısı: Hikâyede hâkim bakış açısı kullanan yazar, kahramanları, duygu ve düşüncelerini, ruh hallerini, içinde oldukları mekânı açık bir şekilde anlatmıştır. Kızın çaresizlik içinde kardeşiyle beraber ölü kuşun etini yemeyi göze alması, Abdullah bin Mübârek’in ihtiyaç sahipleri hususundaki fedakâr davranışı, heyecan içerisinde hac yolculuğunu yapan kafilenin bu olay karşısındaki şaşkınlıkları, şeyhin davranışından dolayı ona daha da hayran olmaları gibi olaylar hâkim bakış açısıyla usta bir şekilde ifade edilmiştir.

3.3.12. Vaka Tipi ve Tertibi: Hikâyede tek zincirli olay örgüsü mevcuttur. Hac yolculuğu esnasında verilen bir mola anında karşılaşılan olaylar aktarılmaktadır. Hikâyede Maupassant tarzı vaka tertibi kullanılmıştır.

3.4. İmam-ı Âzam

3.4.1. Özet: Abbâsî devletinin ilk yıllarında, Arap ve Arap olmayanların bir arada yaşadığı, fikhî ve siyasî mezheplerin çeşitlilik arz ettiği ve ticaretin de çok

¹⁹ A.e., s. 46.

²⁰ A.e., s. 51.

hareketli olduğu Kûfe'ye yabancı bir misafir gelir. Bu yabancı Amr bin el-Âs'ın Mısır'ı fethetmesinden sonra orayı vatan sayan Arapların torunlarındanır. Kûfe'ye geliş amacı, İmam-ı Âzam Ebû Hanife'yi ziyaret etmektir. Bunun için mescide doğru ilerlerken, mescidin karşısında bulunan evin kapısından kahkaha sesleri duymuştur. Daha sonra Ebû Hanife ve Kûfe kadısı Abdurrahman bin Ebû Leyla'nın arasında büyük bir ihtilafa sebep olacak bir olayın bizzat şahidi olmuştur.

Bu olay, bir kişinin deli bir kadını kızdırması sonucu kadının ona, “*Sen zina yapan iki kişinin oğlusun*”²¹ demesiyle başlamıştır. Adam durumu, o dönemde Kûfe kadısı olan İbn Ebî Leylâ'ya şikâyet etmiş, o da bu kadının aleyhine hüküm vererek, kadına mescitte ayaktayken had cezası uygulatmıştır. Anne ve babanın her ikisine de iftira attığı için kadına iki kere had uygulanmıştır. Ebû Hanife kadına verilen bu had cezasını duyduğunda İbn Ebî Leylâ'nın verdiği hükümde altı yerde hata ettiğini açıklamıştır.

1. Mescitte had vurdurmuştur. Hâlbuki mescitte had cezası gerçekleştirilemez.
2. Kadına ayakta had vurdurmuştur. Hâlbuki kadınlara oturdukları yerde had vurulur.
3. Babası için bir had, annesi için bir had vurdurmuştur. Hâlbuki bir adam kalabalık bir cemaate iftira atsa ona sadece bir had vurulur. İftiraya maruz kalanların sayısınca had vurulmaz.
4. İki had vurmayı bir arada toplamıştır. Oysa iki had birden uygulanmaz.
5. Deliye had cezası yoktur.
6. Annesi ve babası için de had vurdurmuştur. Hâlbuki onlar iftira edilen yerde bulunmadıkları gibi, mahkemeye gelip şikâyetinde bulunmamışlardır.

İbn Ebî Leyla, bu eleştirileri duyduğunda Halife'ye gidip Ebû Hanife'yi şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Ebu Hanife'nin fetva vermesi Halife tarafından yasaklanmıştır. Ebû Hanife'ye bu haberi oğlu Hammâd vermiştir. Bunun üzerine Ebû Hanife fetva vermeyi bırakmıştır. Bu durum Kûfe'de yayıldığı gibi Basra ve Medine gibi diğer şehirlere de ulaşmış ve bütün ders halkalarında bu konular konuşulur hale gelmiştir.

²¹ Kiylânî, “İmam-ı Azam”, **Dumû‘u’l -Emîr**, s. 58.

Mısır'dan gelen misafir bu olaylar sırasında İmam Ebû Hanife'nin evinde kalıyordu. Onun, evine gelen misafirlere karşı cömertliğini, birçok öğrenciye maddi olarak destek verdiğini görmüştü. Onunla birlikte onun dükkânına gittiğinde de doğruluk ve dürüstlükten ayrılmayan, güvenilir, kanaatkâr bir tacir olduğuna şahit olmuş, onun dünya ve ahiret arasındaki dengeyi sağlama başarısına hayran kalmış ve orada bulunduğu süre içerisinde ona olan saygısı daha da artmıştı.

İmanıyla, ahlakıyla örnek bir şahsiyetin fetva vermesinin engellenmesi onu çok üzdüğü için Kûfe'den ayrılmaya karar veren misafir, bu kararını İmam'a bildirmiş, içine sindiremediği bu haksızlığı imamla paylaştığında ise, İmam ona, “*Kızma! Allah sabredenlerle beraberdir*”²² diye karşılık vermişti.

Bu olaydan sonra oğlu Hammâd, İmamın yanına gelerek Halife'nin elçisinin onunla görüşmek istediğini haber verdi. Elçi, fikhî bir konuda ona danışmak için gelmişti. İmam Ebû Hanife fetva vermesinin yasaklandığını söyleyerek konu hakkındaki fikhî görüşünü bildirmedi. Kısa bir süre sonra elçi, Halife'nin el yazısı ve imzasını taşıyan küçük bir kağıtla geldi. Kâğıtta kendisine bundan sonra fetva vermesine izin verildiği ifadesi ve kibar bir özür beyanı yazılıydı.

Ertesi gün İmam Ebû Hanife mescide geldiğinde İbn Ebî Leylâ ile selamlaştılar. Kinden, nefretten uzak bir şekilde kardeşlik duyguları içinde birbirlerine gülümsediler.

Mısırlı misafir bu müthiş manzaraya büyük bir hayranlıkla şahit olduktan sonra İmam'dan yolculuk için izin istedi ve beraberce mescidin kapısından çıkarlarken Umm Umran'ın kahkahalarını, hayvan ve kuş sesi taklit eden çığlıklarını duyuyorlardı. İmam, “*Allah sana şifa versin Umm Umran*” dedi. Misafir de, “*Allah bütün ümmete şifa versin. Senin örnekliğinle ümmeti kinden, sıkıntıdan ve sahtelikten arındırsın*”²³ diyerek duasına karşılık verdi.

3.4.2. Tema: İmam-ı Âzam adlı hikâyedeki tema, Ebû Hanife'nin ilimdeki üstünlüğünün yanı sıra dürüstlüğü ve ahlakıyla ticarete elde ettiği büyük başarıdır. Bütün bu faziletleri üzerinde taşıyan İmam-ı Âzam lakaplı Ebû Hanife hakkı söyleme ve adaletli olma hususunda hiçbir otoriteden korkmadığını hayatı boyunca

²² A.e., s. 66.

²³ A.e., s. 69.

her fırsatta göstermiştir. Zaman zaman fetva vermekten engellense bile, hak gördüğü doğrulardan asla taviz vermemiştir.

3.4.3. Karakterizasyon: Hikâyede karakterlerle ilgili hem açıklama hem de dramatik yöntem kullanılmıştır.

3.4.5. Şahıs Kadrosu: Hikâyedeki ana karakterler, Mısır'dan gelen misafir ve İmam Ebû Hanife'dir. Kûfeli adam, Hammâd, Umm Umran, İbn Ebî Leyla ise dekoratif unsur konumundadırlar.

Mısırlı Misafir: İmam Ebû Hanife'yi görmek, onunla bizzat tanışmak için Kûfe'ye gelen ilmi ve âlimleri seven bir kişidir.

İmam Ebû Hanife: İlim sahibi, ibadete düşkün, dürüst, güvenilir bir tüccar ve daima hakkı söylemekten can pahasına da olsa asla vazgeçmeyen, mücadeleci örnek bir şahsiyettir.

Diğerleri: Umm Umran, akli yerinde olmayan, bu yüzden istediğini söyleyen, istediği gibi davranan Kûfeli bir kadındır. Hammâd, Ebû Hanife'nin oğludur. İbn Ebî Leyla, Kûfe'nin kadısıdır ve ilim sahibi bir şahsiyettir.

3.4.6. Mekân: Olaylar Kûfe'de geçmektedir. Kûfe caddeleri, mescidin önündeki cadde, mescit, Ebû Hanife'nin evi hikâyenin geçtiği mekânlardır.

“Bir oraya bir buraya bakarak (Kûfe) caddelerinde dolaşıyordu. İnsanlara, evlere ve hayvanlara sevgi ile bakıyordu.”²⁴

3.4.7. Zaman: Hikâyede olaylar, Ebû Hanife'nin Halife el-Mansûr'un hilafetine denk gelen yıllarda Abbâsîler döneminde geçmektedir.

“O zamanlar Abbâsî devleti ilk yıllarında, muhalifleri ve düşmanları ortadan kaldırmaya çalışıyor, farklı bölgelere ve kan nehirlerinin kıyılarına hâkimiyetini kurmaya devam ediyordu.”²⁵

3.4.8. Anlatım teknikleri:

Diyalog tekniği: Hikâyede geçen diyaloglardan birisi İmam Ebû Hanife ve Mısır'dan gelen misafir arasında geçen şu konuşmadır:

“İmam dedi ki, ‘Sözlerin en hayırlısı – ey kardeşim - Allah rızası için söylediğin sözlerdir. İlmi dünya için öğrenen, bereketinden mahrum kalır ve kalbine yerleşmez.

²⁴ A.e., s. 56.

²⁵ A.e., s. 56.

Allah için öğrenirse, o ilmin bereketini görür, kalbine yerleşir ve başkaları da ondan faydalanır.”²⁶

3.4.9. Vaka Tipi ve Tertibi: Hikâyede tek zincirli vaka tipi kullanılmıştır. Hikâyenin tamamı Kufe’de Ebu Hanife’nin ve İbn Ebi Leylâ’nın fıkıh ilminde otorite olarak kabul edildikleri bir zaman dilimi içerisinde geçmektedir.

3.5. Ebû Ma’za

3.5.1. Özet: Karanlık, sessiz zindanın bir köşesinde, beyaz sakallı, heybetli bir şeyh, Allah’ın duasını kabul edeceğini ümit ederek huşu içinde dua ediyordu. Çünkü mazlumun duası ile Allah arasında bir engel olmadığını biliyordu. Cezayir’in Fransız işgalinden kurtulması için bir grup direnişçi ile mücadele veren Ebû Ma’za adlı bu şeyh yakalandıktan ve bir yığın sorgudan, işkenceden geçtikten sonra zindana atılmıştı. Bu sorgu ve işkenceler her gün düzenli bir şekilde sürüyordu. Bir sabah yine sorgulama için hücrelerinden alınırken, onu almaya gelen gardiyana içten bir şekilde “*Hayırlı sabahlar kardeşim*”²⁷ diye selam verdi. Çünkü gardiyan da bir Cezayirliydi ve sadece bu zalimlerin elinde bir oyuncaktı. Gardiyan onun bu selamı karşısında yumuşayıp, gizlice ona cesur olmasını ve davasına sadık kalmasını, mücadelesinden Cezayirlilerin çok etkilendiklerini ve mücahitlerin direnişe devam ettiklerini söyledi. Başka askerler yanlarına geldiğinde ise, Ebû Ma’za’yı itip kakmaya ve azarlamaya devam etti.

Ebû Ma’za o gün askeri mahkemeye çıkarıldı. Ona neden Fransa’ya karşı savaştığı soruldu. Ölümle ya da ömür boyu zindan hapsi ile tehdit edildi. O bunların hiçbirinden korkmadığını cesurca yüzlerine söyledi. Bunun üzerine onu sadece tavana yakın küçük bir penceresi olan tek kişilik hücre hapsine attılar. Onu açlığa, susuzluğa ve yalnızlığa mahkûm ettiler.

Ertesi gün, tekrar duruşma vardı ve verdiği ifadelerden Ebû Ma’za’nın davasından asla vazgeçmeyeceği anlaşıncı hakkında ölüm cezası verilmesi kararlaştırıldı. Fakat bunun Ebû Ma’za’yı halkın gözünde yücelteceği ve kahraman yapacağı düşüncesiyle hakkında ömür boyu hapis kararı verildi.

²⁶ A.e., s. 66.

²⁷ Kiyâlânî, “Ebu Ma’za”, *Dumû‘u’l Emîr*, s. 74.

3.5.2. Tema: 1830 yılında Fransızların Cezayir'i işgal etmesini Cezayir halkı hiçbir zaman kabullenmedi. Bu dönemden sonra yani 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın başlarına kadar Fransız işgaline karşı Cezayirlilerin dönem dönem değişik önderlerle direnişleri olmuştur. Bu hikâyede Ebû Ma'za lakaplı Muhammed bin Abdullah'ın Fransız işgaline karşı direniş mücadelesi anlatılmaktadır.

3.5.3. Karakterizasyon: Hikâyede karakterlerle ilgili verilen bilgiler için dramatik yöntem kullanılmıştır.

3.5.4. Şahıs Kadrosu: Ebû Ma'za adlı Cezayirli şeyh, Fransız işgaline karşı olan direnişte önder konumunda olduğu için hikâyenin ana karakteridir. Hapishanedeki gardiyan, askeri mahkemede onu sorgulayan, onun hakkında hüküm veren müfettişler, hâkimler, askeri Yargıtay üyeleri de dekoratif unsur konumundadırlar.

3.5.5. Mekân: Hikâyedeki ana mekân, Ebû Ma'za'nın kaldığı zindandır. Cansız duvarlar, kasvetli zindan demirleri, küstah askerler hep onun önünde engeldi ve onu hürriyetten mahrum bırakıyorlardı. Hikâyenin sorgulama bölümleriyse mahkemede geçmektedir.

*"Ebû Ma'za askeri mahkemenin önünde garip bir sükûnet içinde durdu."*²⁸

3.5.6. Zaman: 1830'da Fransızlar tarafından işgal edilen Cezayir'de dönem dönem değişik önderler liderliğinde bu işgale karşı direniş hareketleri olmuştur. Bunlardan birisi de 1845-1847 yılları arasında, Ebû Ma'za lakaplı direniş önderlerinden Muhammed bin Abdullah'ın liderliğinde yapılmış mücadeleyi anlatan hikâyenin zamanı bu döneme denk gelmektedir.

3.5.7. Anlatım teknikleri: Hikâyede kullanılan anlatım teknikleri aşağıda verilmektedir.

Tasvir tekniği: Yazar hikâyede bu tekniği ustaca kullanmış ve şahısların içinde bulunduğu durumlar, olayların geçtiği mekânlar okuyucunun gözünde belirgin hale gelmiştir.

*"Zindan mezar gibi sessiz, karanlığı şeytanın vesveseleri gibi baskın ve bulanık, sessizliğe meydan okur gibi ara sıra duyulan ayakkabıların zemine sert bir şekilde basma sesleri ve bitişik koğuştan gelen boğuk inleme sesi..."*²⁹

²⁸ A.e., s. 75.

Diyalog tekniği: Hikâyede özellikle mahkemedeki soruşturmalardaki karşılıklı konuşmalar diyalog tekniği ile anlatılmıştır. Bu da mahkeme üyelerinin baskıları ve Ebû Ma'za'nın bunlara karşı verdiği mücadeleyi anlatmada etkili olmuştur.

- Seni özgür bırakırsak, ne yapacaksın?
- Allah yolunda mücadeleye geri dönerim.
- Ya seni öldürürsek?
- Allah yolunda şehit olurum.
- Ya seni hapsedersen?
- O zamanda vaktimi Allah'a ibadet ederek, zulme karşı adaletin galip gelmesi için dua ederek geçiririm.³⁰

İç Monolog Tekniği: Yazar, Ebû Ma'za'nın kendi iç dünyasında geçirdiği düşünceleri bu teknikle aktarmıştır.

“Ebû Ma'za her şeye rağmen yaşamını düşünüyordu; başardı mı yoksa başarmadı mı? Yaşam planını düşünüyordu; doğru mu yaptı yoksa hata mı yaptı? Allah'ı razı mı etti, yoksa kızdırdı mı?”³¹

3.5.8. Dil ve Üslup: Ebû Ma'za'nın işgaline karşı mücadelesini anlatan bu hikâyede akıcı, duru ve fasih bir ifade kullanılmıştır.

3.5.9. Anlatıcı tipi ve Bakış Açısı: Hikâyede hâkim bakış açılı üçüncü tekil anlatıcı tipi kullanılmıştır.

Hapishanede hayat sıkıcı bir şekilde geçiyordu. Bir saat sonra gelecekler, geçmiş günlerde yaptıkları gibi yine onu sorguya çeceklerdi, Şeyh ne yaparlarsa yapsınlar ağzını sıkı tutacak, sakalından koparsalar, başına tüfek dayasalar, ayakkabıları ile kafasını ezseler ya da kırbaçla bedenine vursalar da asla tek kelime konuşmayacaktı.³²

3.5.10. Vaka Tipi ve Tertibi: Hikâye tek zincirli vaka şeklinde anlatılmıştır. Olay (klasik vaka) hikâyesidir. Maupassant tarzı vaka tertibi kullanılmıştır.

3.6. Adam Yapan

3.6.1. Özet: Sa'd bin Ebû Vakkas, güçlü, gösterişli bir yapıya sahip, on yedi yaşlarında bir gençti. Gençliğinin baharında olan bu Mekkeli gencin şu anda çok mutlu, neşeli olması gerekirken, akli, mahiyetini anlayamadığı düşünceler ve

²⁹ A.e., s. 71.

³⁰ A.e., s. 77-78.

³¹ A.e., s. 79.

³² A.e., s. 72.

endişelerle meşguldü. Gece boyunca düşünmekten başı ağrımış, ama ne kafasındaki sorulara bir cevap bulabilmişti ne de biraz olsun rahatlayabilmişti. Bir müddet sonra uykuya daldı, fakat az bir zaman sonra gördüğü rüyanın etkisiyle aniden uykusundan uyandı. Rüyasında, karanlık bir girdaptaydı. Karanlıklar içinde, sıkıntılı bir halde iken, karanlığı batıran bir ay etrafını göz alıcı bir aydınlığa bürüyordu.

Sa'd bu esnada sıkıntılarının yok olduğunu ve tüm benliğinin bu ayın ışığında temizlendiğini hissetmişti. Hareket eden ayın peşinden hayran bir şekilde koştuğunu gören Sa'd, yolda onu geçen bir topluluk görmüş ve onlara ne zaman oraya vardıklarını sormuştu. Bu topluluğun içinde Zeyd, Ali ve Ebû Bekir vardı. Onlar da ona oraya ulaştıkları saati söylediler.

Sa'd o anda, büyük bir mutlulukla uykusundan uyandı. Gerçek hayata dönen Sa'd tekrar zihnini kaplayan sıkıntılı ve endişeli düşünceleriyle belki tavafta bir rahatlık bulurum diyerek Kâbe'ye gitti ve orada Ebû Bekir (r.a.) ile karşılaştı. Ona gördüğü rüyayı anlattı. Sa'd'ın kendisine anlattığı rüyasını gülümseyerek dinleyen Ebu Bekir gördüğü bu rüyanın bir müjde olduğunu söyledi. Bu rüyanın, Sa'd'ın karanlıklardan nura çıkacağına, delaletten hidayete ereceğine, putlara ibadeti terk edip, İslam'ı kabul edeceğine dair bir müjde olduğunu söyledi.

Sa'd bu sözlerin manasını anlayamadığı için Ebû Bekir'e İslam'ın ne olduğunu, nasıl bir din olduğunu sordu. O da bunun Muhammed'ul- Emîn'e inen bir din olduğunu, Zeyd, Ali ve kendisinin ondan önce bu parlak aya ulaştıklarını ve bu rüyaya göre de dördüncü kişinin o olacağını söyledi. Arkasından da, onun İslam dini hakkındaki sorularını cevaplamaya başladı. Ama Sa'd'ın içindeki bu açlığı bu cevaplar gidermiyordu. Bunun üzerine Ebû Bekir, Sa'd'ı Resûlullah'a götürdü ve Sa'd orada İslam dinini kabul ettikten sonra Peygamber Efendimiz ona nasıl namaz kılacağını öğretti. Sa'd artık o sıkıntılı, endişeli, karamsar ruh halinden kurtulmuş bir şekilde, mutluluk içerisinde evine döndü. Bir sabah evde annesi Sa'd'ı namaz kılarken gördü. Ne yaptığını anlamak için etrafında döndü, yüzüne endişeyle baktı, kolundan tuttu ve ona ne yaptığını sordu. Ama Sa'd namazını bitirinceye kadar annesine cevap vermedi. Oğluna cin çarptığını ya da oğlunun aklını kaçırdığını düşünerek endişelenmeye başladı.

Sa'd namazı bitirdikten sonra annesinin endişesini gidermek için, bunun bir hayır olduğunu, endişelenecek bir durum olmadığını söyledi. Bu sözler annesini

sakinleştirmeyince, ona İslam dinini kabul ettiğini bildirdi ve bu dine dair bildiği şeylerden bahsetti. Fakat annesi Sa'd'ın atalarının dinini terk edip Muhammed'in dinine girmesini hoş karşılamadı, bu durumun ailesini kavminin kadınları karşısında küçük düşüreceğini söyledi. Kendisinin bu dini asla kabul etmeyeceğini, Sa'd bu yeni dinden çıkıncaya kadar onu evlatlıktan reddettiğini söyledi. Oğlu tekrar atalarının dinine girinceye kadar, güneşin ortasında aç, susuz bir şekilde kalacağını da ekledi.

Annesinin bu durumu Sa'd'ı çok sarstı. Ama yeni girdiği bu din sayesinde elde ettiği manevi güç, annesinin bu durumuna çok üzülmeye rağmen, imanından vazgeçip annesinin isteklerine boyun eğmesini engelledi. Annesine merhametle, sevgiyle yaklaşan Sad, annesinin bin canı olsa, hepsini sırayla bu uğurda feda etse, yine de İslam dininden vazgeçmeyeceğini söylüyordu. Bunun haricinde, annesi olduğu için bütün isteklerine boyun eğeceğini, ona itaat edeceğini söylüyordu. Çünkü Allah'ın emirleri her şeyden ve herkesten üstündü. Sonunda annesi bu çırpınının boşa olduğunu ve bu yeni dinin henüz on yedi yaşındaki oğlunu büyük bir adam olgunluğuna getirdiğini anladı.

3.6.2. Tema: “Adam Yapan” adlı hikâyede hâkim olan tema, iman nimetinin kişiye kazandırdığı iç huzuru, ferahlık, mutluluk gibi duyguların yanı sıra sahibini olgunlaştırması, kararlı ve güçlü olmasını sağlamasıdır.

3.6.3. Karakterizasyon: Hikâyede karakterlerle ilgili bilgiler için açıklama yöntemi kullanılmıştır.

3.6.4. Şahıs Kadrosu: Hikâyede olayın seyrinde rol alan şahıslar, Sa'd bin Ebû Vakkas, Ebû Bekir (r.a.) ve Sa'd'ın annesidir. Zeyd ve Ali ise hikâyede dekoratif unsur konumundadırlar.

3.6.5. Mekân: Hikâyedeki mekânlar, Sa'd'ın evi, Kâbe'nin bulunduğu yer, Peygamberin evi, Sa'd'ın evinin civarında açık bir alandır.

“Tekrar düşünmeye başladı, sıkıntısı ve kederi onu yenmek üzere iken, endişe ve azapla tekrar yenik düşmek üzereyken hızlıca Kâbe'ye gitti. Belki tavafta ruhuna bir deva bulur umudu ile...”³³

³³ Kiylânî, “Adam Yapan”, **Dumû‘u'l Emîr**, s. 87.

3.6.6. Zaman: Hikâye, İslamiyet'in ilk yayılmaya başladığı dönemlerde geçmektedir. İlk Müslümanlardan olan Sa'd bin Ebû Vakkas'ın İslam dinini kabul edişi esnasında, kendi iç dünyasındaki düşünceleri, annesiyle olan çatışmaları anlatılmıştır.

“Şimdi ise Peygamber Efendimiz'in (sas), Ebû Bekir, Zeyd ve Ali'nin yanında duruyordu. Mekke ve Arapların en şerefli adamlarının yanında idi...”

3.6.7. Anlatım Teknikleri: Hikâyede kullanılan anlatım teknikleri şunlardır:

Tasvir tekniği: Bu teknik sayesinde yazar, Sa'd bin Ebû Vakkas'ın içinde bulunduğu ruh halini ve olayları etkili bir şekilde ifade etmiştir.

“Mutluluğa sığmayan bir şekilde evine ve dünyaya döndü. Yolda gözlerinde önünde kibirle yüksekte bakan Mekke adamlarının resmi canlanıyordu...”

Diyalog tekniği:

“–İslam dini mi? Ebû Bekir, senden çok garip sözler duyuyorum. İslam nedir? Bu din nedir?

–Yeni bir dindir Sa'd. Muhammed'ul -Emîn'e inen dindir. Zeyd, Ali ve ben o aydınlık aya senden önce ulaştık. Rüya da gördüğün üzere sen de dördüncü kişisin.”³⁴

3.6.8. Dil ve Üslup: Hikâyede yazar Sa'd bin Ebû Vakkas'ın İslam dinini kabul ederken geçirdiği ruhi aşamaları ve Müslüman olduktan sonra annesiyle olan mücadelesini açık akıcı bir dille anlatmıştır. Sa'd'ın geçirdiği psikolojik evreleri ve mücadelesini anlatırken yazarın tasvir tekniğini çokça kullanmış olması da okuyucunun konuyu daha iyi hissetmesine vesile olmaktadır.

3.6.9. Anlatım Tipi ve Bakış Açısı: Hikâyede hâkim bakış açılı üçüncü tekil anlatıcı tipi hâkimdir. Anlatıcı hikâyenin içinde yer alan şahısların bulundukları ortamı, davranışlarını, duygularını ve düşüncelerini hâkim bakış açısı ve anlatım tipiyle ifade etmiştir.

3.6.10. Vaka tipi: Olay klasik vaka hikâyesidir. Sa'd bin Ebû Vakkas'ın kendi iç dünyasında yaşadığı tereddütleri, İslam'ı kabul etme sahneleri ve bunun sonrasında annesiyle olan mücadelesi ve bu mücadelenin sonucu klasik vaka Maupassant tarzı ile anlatılmıştır.

³⁴ A.e., s. 88.

3.7. Yıkık Taht

3.7.1. Özet: Sa'dan üzüntülü, perişan olmuş bir şekilde eve girer ve annesine babasının öldürüldüğü haberini verir. Annesi bu haber üzerine dengesini kaybeder ve baygınlık geçirir. Kendine geldikten sonra annesine durumu anlatan Sa'dan gözyaşları içindedir. Büyük bir ilme sahip, kanaatkâr, alçakgönüllü, haramlardan sakınan babasının neden öldürüldüğünü halen anlamamıştır.

Hizmetçiler dâhil tüm ev halkı gözyaşları içinde evin efendisinin yasını tutarlarken, Sa'dan halen babasının neden öldürüldüğünü düşünüyordu. Kimseyle bir kavgası olmayan şeyh babası herkesle iyi geçinirdi. Fakat mescitteki hutbelerini ülke güvenliği için tehlikeli bulan kimseler, onun bu derslerini abartarak Sultan'a götürmüşler ve Sultan'ı ona karşı doldurmuşlardı. O günlerde en ufak bir direniş hareketine bile tedbirle yaklaşan Sultan onun öldürülmesini emretmişti.

Günler geçse de Sa'dan bu durumu kabullenemiyor, gece gündüz babasının hayali gözünün önünden gitmiyordu. Sürekli intikam duygularını dile getiren Sa'dan artık aklını kaybedecek derecede kendinden vazgeçmişti. Annesinin nasihat dolu sözlerini ise asla dinlemiyordu. Bir gün eve gelen askerler onu zindana götürdüler, karanlığa mahkûm ettiler.

Çok zaman geçmemiştir ki annesinin gözyaşlarının sicim gibi aktığı bir günde Sa'dan'ın ölüm haberi geldi. Annesi ve evin tüm hizmetçileri üzüntü ve hüzne boğuldular.

Birkaç yıl sonra ise Sultan'ın tahtı yıkılmış ve ülkesinden çok uzaklara gitmek zorunda kalmıştı.

3.7.2. Tema: Hikâyedeki tema, haksız yere öldürülen bir İslam âliminin arkasından oğlunun yaşadığı üzüntüler sonucu aklını kaybetmesi, zindana atılması ve sonunda zindanda vefat etmesidir.

3.7.3. Karakterizasyon: Hikâyede çizilen karakterler için dramatik yöntem kullanılmıştır.

3.7.4. Şahıs kadrosu: Hikâyede ana karakter olarak karşımıza, Şeyh İbrahim, Abdülhamit Han, Şeyhin oğlu Sa'dan çıkmaktadır. Sa'dan'ın annesi, evin hizmetçileri, Cariye Leylâ ise hikâyede dekoratif unsur konumundadırlar.

3.7.5. Mekân: Hikâyede olaylar Abdülhamit'in sarayında, Şeyhin evinde ve zindanda geçmektedir.

*“Ertesi gün Şeyh İbrahim, Sultan'ın askerleri tarafından önemsiz bir konu görüşülmek için saraya getirildi. Şeyh, Sultan'ın huzuruna alındı. Şeyh, Sultan'ın ihtişamla çevrelendiğini gördü.”*³⁵

*“Zifiri karanlık bir gecede, annesinin evin kapısında duyduğu garip hareketler gitgide netleşiyordu. Ağır ayakkabı seslerini duyduktan birkaç dakika sonra Sa'dan'ı ele geçirmişlerdi.”*³⁶

3.7.6. Zaman: Hikâyede olaylar 113. İslam halifesi Abdülhamit Han döneminde 20. yüzyılın başında geçmektedir.

*“Sa'dan, Osmanlı hilafetinin başkenti İstanbul'un caddelerinde etrafında olup bitenlere aldırmadan yürüyordu.”*³⁷

*“Kan dolu ve kargaşa içinde geçen birkaç yılın ardından, Osmanlı saltanatı yıkılmış ve Abdülhamit hilafet kürsüsünden çok uzaklara gönderilmişti.”*³⁸

3.7.8. Anlatım Teknikleri: Hikâyede kullanılan anlatım teknikleri şunlardır;
Diyalog tekniği:

Hikâyede kullanılan diyalog tekniği sayesinde olaylar daha iyi aktarılabilmektedir.

“– Onu öldürdüler... Onu öldürdüler...”

*– Şehitler böyle mi uğurlanır yavrum? Ağlamanın ve bu üzüntünün faydası var mı ey Sa'dan?”*³⁹

Tasvir tekniği:

Sa'dan evine donuk bir şekilde vardı. Kapıya yürüdü ve hiçbir şeyle ilgilenmeden içeri girdi, odasının kapısına ulaştığında güçlü bir tekme attı, evdeki herkesin kalbine korku düşüren bir gürültü yankılandı. Odasının içinde şaşkın bir şekilde durdu, sonra yorgun bedenini yakında duran koltuğa bıraktı.⁴⁰

³⁵ Kiyânî, “Yıkık Taht”, *Dumû‘u’l Emîr*, s. 101.

³⁶ *A.e.*, s. 104.

³⁷ *A.e.*, s. 95.

³⁸ *A.e.*, s. 105.

³⁹ *A.e.*, s. 97.

⁴⁰ *A.e.*, s. 95.

3.7.9. Dil ve Üslup: Hikâyede yazar, anlaşılır, açık bir dil kullanmıştır. Hikâyede yer verdiği duru üslup, tasvirler ve diyaloglarla konunun anlaşılmasını sağlamıştır.

3.7.10. Anlatıcı Tipi: Hikâyede anlatıcı tipi ilahi beşeri konumdadır. Anlatıcı hikâyede tüm kahramanların duygu, düşünce ve ruh hallerine hâkim durumdadır.

3.7.11. Bakış Açısı: Hâkim bakış açısı kullanılan hikâyede yazar kahramanlara ait tüm detayları bilmektedir.

Uzun süren ağlamanın sonunda kapanmaya ramak kalan gözlerinde umut ve yaşama olan özlem vardı. Leyla da kederli kadının yanına oturdu. Anne gökyüzüne doğru baktı, yeryüzü ona dar geliyordu. Vefat eden eşi için Allah’a yakardı, aynı zamanda yaşayan ölü oğlu için.⁴¹

3.7.12. Vaka Tipi ve Tertibi: Tek zincirli olay örgüsünün bulunduğu bu hikâyede klasik vaka unsurlarının tümünü bulunduran Maupassant tarzı kullanılmıştır.

3.8. İbn Sebîl

3.8.1. Özet: Hicri 99’da (m.717) Emevilerin yedinci halifesi Süleyman’ın vefatından sonra, yine onun vasiyetiyle halife olarak ilan edilen Ömer bin Abdulaziz, kendisine verilen bu görevi istemeyerek de olsa üstlenir. İslam tarihinde adaletiyle meşhur olan Hz. Ömer’in torununun oğlu olan Ömer bin Abdulaziz, adaleti ile meşhur olduğu için İkinci Ömer diye anılır.

Hilafete getirilmeden önce yaptığı Medine valiliğinde en önemli özelliği âlimlerle istişare yaparak kararlar vermesiydi. Kendi hiçbir isteği olmadan getirildiği halifelik görevini de, dönemin meşhur âlimlerini kendisine danışman seçerek yürütmeye çalıştı. Bu sebepten dolayı onun hilafeti döneminde âlimler revaçtaydı. Zaman zaman çeşitli illerde bulunan âlimlerinde tavsiyelerini almaktaydı.

Bu durum, o zamana kadar gözde olan şairlerin konumunu sarsmıştı. Dönemin meşhur şairlerinden Cerîr, yeni halife olan Ömer bin Abdulaziz’in huzuruna çıkma, ona övgü dolu şiirler söyleyip, karşılığında yüklüce para alma ve bu şekilde evine geri dönme planlarını yapıyordu. Böylelikle içinde bulunduğu mali

⁴¹ A.e., s. 105.

krizi atlatabilmek, ailesinin alışık olduğu lüks hayatı devam ettirebilmek istiyordu. Çünkü bir önceki halife, Süleyman bin Abdulmelik'in hastalığından dolayı şairlere gereken hibeyi yapmamış olması, bu ünlü şairin maddi sıkıntı içine girmesine yol açmıştı.

Düşüncelerini hanımıyla paylaştı ve yolculuğa çıkacağını söyledi. Hanımı ise, hilafete neredeyse zorla gelen bu Halife'den çok fazla şey umut etmemesini, onun Allah rızasını hedefleyen bir Halife olduğunu ve şairlerden çok âlimlere değer verdiğini söyledi. Cerîr hanımına kızdı ve bütün Araplar için şiirin ve şairlerin çok önemli olduğunu, ayrıca şiirin devlet dili olduğunu ve siyasi savaşlarda keskin bir kılıç olduğunu söyledi. Cerîr yolculuk esnasında, eşinin Ömer bin Abdulaziz hakkında söylediklerini düşündü, onun daha Hicaz valiliği esnasındaki icraatlarını hatırladı. Ömer bin Abdulaziz yedi yıl süren Hicaz valiliği sırasında daima adaletle hükmetmiş, asla tehditlerden korkmayarak mazlumun yanında yer almış, zorba ve zalimlere karşı savaşmıştı. Kurduğu şura meclisiyle, âlimlere danışarak kararlarını almıştı.

Adaletiyle meşhur olan bu Halife'nin yanından, ihtiyacı olan parayı alıp almayacağı endişesiyle yolculuğuna devam ederken yolda rastladığı kişiler, yeni Halife'nin hanımının mücevherlerini devlet hazinesine hibe ettiğinden, sadece Müslümanlara değil, gayrimüslimlere de olan adaletinden, onun doğruluğundan, zühdünden bahsediyorlardı. Cerîr bütün bu söylentilere rağmen, Ömer bin Abdulaziz'in şairlere karşı duyarsız olmayacağını, onların haklarını vereceğini düşünerek halifenin evine geldi. Halife'nin gösterişten uzak, sade evinin kapısında bir nöbetçi gördü. Ona Halife'yle görüşmek istediğini söyledi. Nöbetçinin Halife'nin şairlerle görüşmek istemediğini söylemesi üzerine, bu durumu kabul etmedi, şiirin ve şairin gerekliliğini anlatmaya çalıştı ama nöbetçi onu yine de içeri almadı.

Hayal kırıklığı içinde, kapıda kalan Cerîr, umudunu kaybetmedi ve bir ay boyunca halifenin kapısına gitti geldi. Bir gün Halife'yle görüşmeye gelmiş olan bir fakih aracılığıyla Halife'nin huzuruna çıkmayı başarabildi. Halife Ömer bin Abdulaziz, Cerîr'in abartı, yalan olmadan sadece doğruyu ifade eden bir şiir okumasını istedi. Bu Cerîr için oldukça zordu. Çünkü şiir demek, mübalağa, abartı ve güzel hayal demektir. Kelimelerini dikkatle seçerek Halife'yi öven mısralar dizmeye çalıştı. Ama Halife için bu sözler önemsizdi. Söylediği sözleri eleştirerek onun "İbn

Sebîl”, yani yolda kalmışlardan mı olduğunu sordu. Eğer yolda kalmış ise ona ülkesine varması için binek ve yol masrafını vermeyi teklif etti. Hiçbir şekilde ölçülü de olsa övgü dolu ifadelerin gönlünü almadığı, etkilemediği bu adaletli Halife’nin huzurunda daha fazla söylenecek bir söz kalmadığını anlayan Cerîr “İbn Sebîl” olduğunu kabul etti. Halife de ona yol için gerekli yardımın yapılacağını söyledi ve Cerîr Halife’nin huzurundan çıktı. Dışarda onu bekleyen diğer şairler Halife’yle arasında geçen konuşmayı sordular. Gayeleri Halife’nin şairlere ne derece önem verdiğini ve neler hibe ettiğini öğrenmekti. Cerîr Halife’nin yoksulların ihtiyaçlarını karşıladığını, fakat şairlere hiçbir şey vermediğini, bu Halife’den onlara bir fayda olmadığını ve gelecek halifeyi beklemelerini söyledi. Şairlerin el üstünde tutulduğu devlet yönetiminde hatırı sayılır yerlerinin olduğu dünya sanki birden yok oluvermişti.

3.8.2. Tema: Hikâyedeki tema, m. 717-720 yılları arasında Emevilerin sekizinci halifesi olarak görev yapan İkinci Ömer lakaplı Ömer bin Abdulaziz’in adaleti, doğruluğu, mazlunun yanında, zalime karşı olması ve âlimlere şairlerden daha fazla önem vermesinin anlatılmasıdır. Dönemin meşhur şairlerinden olan Cerîr bin Atiyye el-Hatafâ, özellikle hiciv ve metih şiirleriyle ün kazanmıştı. Ömer bin Abdulaziz’in hilafetinden önce saray şairlerinden olan Cerîr şairliğiyle önemli bir servet edinmişti.

3.8.3. Karakterizasyon: Hikâyede karakter çiziminde açıklama yöntemi ve dramatik yöntem kullanılmıştır.

3.8.4. Şahıs Kadrosu: Hikâyede ana karakter olarak karşımıza Ömer bin Abdulaziz ve dönemin meşhur şairlerinden Cerîr bin Atiyye el-Hatafâ çıkmaktadır. Dekoratif unsur konumundaki şahıslar ise, Cerîr’in eşi, yolda rastladığı imamlar, kapıdaki nöbetçi, halifenin kapısında karşılaştığı fakih ve yine halifenin evinin kapısında, halifeyle görüşebilmek için bekleyen diğer şairlerdir.

Ömer bin Abdulaziz: İslam’ın on ikinci, Emevi devletinin ise sekizinci halifesi olan Ömer bin Abdülaziz Râşit halifelerin beşincisi sayılmaktadır. Yedi yıl süren Hicaz valiliği ve iki yıl beş ay süren Emevi halifeliği görevi esnasında adaleti hâkim kılmasından dolayı dedesi Hz. Ömer’e ithafen İkinci Ömer adı verilmiştir. Hilafet sorumluluğunun bilincini en yüksek seviyede yaşayan Ömer bin Abdulaziz’in döneminde yeryüzü adalet, doğruluk, kardeşlik, emân ve genişlik görmüştür.

Cerîr: Dönemin hiciv şairlerinden olan Cerîr, özellikle hilafet saraylarında dönemin halifelerini metheden şiirleriyle de meşhur olmuş, “şiirin efendisi” lakabını elde etmiş, yetenekli bir şairdir.

3.8.4. Mekân: Hikâyenin başında olaylar Cerîr’in evinde geçmektedir. Daha sonra seyahati boyunca geçtiği yollar ve en sonunda Halife Ömer bin Abdulaziz’in mütevazı evidir.

3.8.5. Zaman: Ömer bin Abdulaziz’in hilafet yıllarına denk gelen m. 717-720 yılları arasında geçen bir olaydır.

3.8.6. Anlatım Teknikleri: Hikâyede kullanılan anlatım tekniklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Diyalog tekniği:

Hikâyede diyalogların kullanılması anlatıma akıcılık ve anlaşılabilirlik kazandırmıştır.

Karısı ona şefkatle dedi ki:

- Şiire gerçekten karşı çıktığını sanmıyorum ama ona ait olduğu değeri vermiyor.
- Ne kastediyorsun?
- Şunu kastediyorum; şiir parayı getiren bir eldi. Maddi bir değeri vardı. Fakat Ömer bin Abdulaziz, Allah’ın adamlarından, ne yaparsa sadece Allah rızası için yapıyor. Bundan dolayı artık şairlerin devleti yıkıldı, onun enkazı üzerine âlimlerin devleti kurulacak.⁴²

Tasvir tekniği:

Bu teknik hikâyede özellikle mekân tasvirlerinde kullanılmıştır.

“Cerîr Halife’nin evine ulaştı. Fakat Halife’nin şanına yaraşır bir şekilde, etrafa korku saçan, Halife’nin evinin çevresini kaplayan donanımlı atlar, nöbetçiler, güvenlik görevlileri yoktu.”⁴³

İç Monolog Tekniği:

Yazar hikâyede Cerîr’in düşüncelerini aktarırken bu tekniği kullanmıştır.

“Karşısında övgü dolu sözleri satın almak istemeyen bir adam duruyordu. Ölçülü olarak söylemiş olduğu övgü dolu sözler onun gönlünü almıyor, şiirde sadece gerçekleri duymak istiyordu.”⁴⁴

3.8.7. Dil ve Üslup: Hikâyede anlaşılır ve sade bir dil kullanılmıştır.

⁴² Kiyâlî, “İbn Sebîl”, **Dumû‘u’l-Emîr**, s. 108.

⁴³ **A.e.**, s. 111.

⁴⁴ **A.e.**, s. 116

3.8.8. Anlatıcı Tipi: Yazar anlatıcı tipi olarak ilahi karakterli üçüncü tekil şahsı seçmiştir. Anlatıcı vakanın tüm gidişatına, şahısların, duygu ve düşüncelerine hâkimdir.

3.8.9. Bakış Açısı: Yazar hikâyede hâkim bakış açısı kullanmıştır. Buna göre yazar, hikâyedeki kahramanların duygu ve düşüncelerini, ruh hallerini ve bulundukları ortamları açık bir şekilde aktarmıştır.

3.8.10. Vaka Tipi ve Tertibi: Hikâyede tek zincirli vaka tipi kullanılmıştır. Cerîr'in ümit dolu uyanışı ve eşiyle konuşmalarıyla başlayan hikâye, yolculuk esnasındaki duygu ve düşünceleri, Halife'nin kapısındaki bekleyişler ve Halife'nin huzurundaki konuşmayla varılan hazin sonla nihayete ermiştir. Bu türe klasik vaka hikâyesi veya Maupassant tarzı hikâye de denmektedir.

3.9. Ebû Hayseme

3.9.1. Özet: Hicretin dokuzuncu yılında, Resûlullah (s.a.v) ashâbına, Rumlara karşı savaş için sefer hazırlığı yapmalarını emretti. Şiddetli bir sıcak, kurak geçen bir mevsim ve hurmaların hasat zamanı olması dolayısıyla bu emir ashâbın çoğunluğuna ağır geldi. Ama konu hakkında ayetler inince münafıklar hariç, sahabeler bu emre anında itaat ettiler. Bir grup daha vardı ki, iman ehlinde olan, onlar da hurma hasadının olacağı, böylesine kavurucu sıcakların olduğu kurak bir mevsimde uzun bir sefere çıkmak, ardından da savaşmak nefislerine zor geldiği için, şeytanın verdiği vesveselerle rehavete kapıldılar. Resûlullah (s.a.v) ve ashabıyla Rum ordusuna karşı yola çıkan orduya katılmadılar. Bu kişilerden birisi de Ebû Hayseme idi. Ebû Hayseme sahip olduğu güzel evini, yeşil bahçelerini ve ailesini bırakmak zor geldiği için, nefesine yenik düşüp cihaddan geri kalmıştı. Ama kalbindeki iman onu rahatsız ediyordu. Gündüz hiçbir şeyden zevk almıyor, geceleri uykusuz geçiriyordu. Ne o güzel evi, ne de o hoş kokulu bahçeleri, ne de ailesi onun içindeki sıkıntıyı giderebiliyordu. Resûlullah (s.a.v) ve ashabının kızgın güneşin altında aç ve susuzluktan yorgun düşmüş bedenleri gözünün önüne geldikçe sıkıntıları artıyordu.

Ruhunu daraltan sıkıntılarla uyuduğu bir gece uykusunda kötü rüyalar görmüştü. Sabahleyin kendini Medine civarındaki tepeleri aşırıp çöle attı. Bu esnada çocukluk arkadaşı ile karşılaştı. Arkadaşı ona yolda Muhammed ve ordusunun çok zor durumda olduklarını gördüğünü, bütün su kaynaklarının tükendiğini, bu yüzden

susuzluktan develerini kesip karnındaki suyu, hatta idrarını içtiklerini, bir bineğe üç kişi binmek zorunda kaldıklarını anlattı. Bu duyduklarından sonra, gözyaşları içinde evine dönen Ebû Hayseme, eşinin yaptığı nefis yemeklere, soğuk suya bakmadı bile. Allah Resûlü ve sahabeleri ile beraber cihad yolunda olmanın bütün bu lezzetlerden daha güzel olduğunu düşünüyordu. Çünkü onlar cennet nimetlerine doğru yol alıyorlardı. Bu düşünceler içindeyken hoş bahçesine bakarak *“Vallahi, çölün sıcaklığı, kuraklığı, Allah yolunda cihad, müminler için daha güzeldir” dedi kendi kendine. Daha sonra eşine, “Bu yemekleri benden uzaklaştırın, bu soğuk suyu benden uzak tutun, benim sadece Allah Resûlüne ve sevgili arkadaşlarıma ihtiyacım var, bunlara değil” dedi.*⁴⁵ Anı bir kararla evden hızla çıktı. Allah Resûlüne ve ashabına kavuşacağı sevinciyle atını rüzgârla yarıştıracasına hızla çöllere doğru sürdü. Bu kararı alıp yollara düşen Ebu Hayseme’nin ruhundaki sıkıntılar son bulmuş, kalbi huzura kavuşmuştu. Tebuk bölgesine geldiğinde, iki dağın arasında çadırlar kurmuş, tekbir sesleriyle etrafı inleyen Ceyşu’l Usra’yı (Zorluk Ordusu) gördü. Arkadaşları onu sevinç gözyaşlarıyla karşıladılar. Allah Resûlü başta olmak üzere, herkes onu aralarında gördüğüne çok sevinmişti. Çünkü Ebû Hayseme daha önceki savaşlarda hep yanlarındaydı. Allah Resûlü’nün otuz bin kişilik ordusuyla, dönemin en güçlü ordusu olan Rum ordusuna karşı savaştığı en büyük askeri hareket olan Tebuk Seferi, bir muharebe ile sonuçlanmadı. Anlaşılan o ki, ya Medine’ye ulaşan haberler bazı müşrik topluluklarının bir temennisiydi ya da Bizans Ordusu Müslümanlara karşı bir ordu teşekkül etmek istedi, ama bu girişimleri sonuçlanmamıştı.

Savaşla sonuçlanmayan Tebuk Seferi, Müslümanların bölge halkını İslam’a davet etmeleri için bir vesile oldu. Allah Resûlü, konakladıkları bölgede yirmi gün daha kalacaklarını bildirdi. Bu süre, Müslümanlar için bölge insanlarıyla irtibata geçmek için bir fırsattı. İslam’a davet edilen kabilelerden bazıları İslam’ı kabul ettiler, bazıları da Müslümanlara cizye vereceklerini ve kendi dinlerinde kalmak istediklerini bildirdiler. Anlaşma yapılan topluluklar arasında bölgenin büyük topluluklarından Âmile, Lahm ve Cüzâm kabileleri vardı. Bölgede sadece İslâm hâkimiyetinin olmasını isteyen Allah Resûlü, bu bölgenin ticaret merkezlerinden

⁴⁵ Kiylânî, “Ebu Hayseme”, **Dumû‘u’l-Emîr**, s. 125.

olan Dûmetu'l-Cendel emirinin üzerine Hâlid bin Velîd komutasında dört yüz kişilik bir ordu gönderdi. Emir Ükeydir bin Abdûmelik İslam'a ve Müslümanlara düşmanlıkla dolu bir şahsiyetti. Hâlid bin Velîd komutasındaki birlik onu esir alıp Resûlullah'a (s.av.) götürdüler. Kendisine Müslüman olması teklif edildi. Ama o kabul etmeyince Müslümanların hâkimiyetini tanınması ve cizye vermesi karşılığında serbest bırakıldı. Böylelikle Arap yarımadasındaki Hristiyan hazineleri, Resûlullah'a (s.a.v) barış yapmak için getiriliyordu. Artık zorluk ordusu, zaferle Medine'ye dönerken, tekbir sesleri göğe yükseliyordu. Allah'ın cihad emrine itaat etmiş olmanın ve çıkılan seferin Müslümanlara maddi manevi kazançlar getirmesi sevinciyle dönüyorlardı. Medine'de bulunan Müslümanlar da Allah Resûlü'nün (s.a.v) Medine'ye hicret ettiği ilk günde söyledikleri ilahiyle yakınlarını karşılıyorlardı.

3.9.2. Tema: Ebû Hayseme adlı hikâyede, Allah Resûlü'nün (s.a.v) cihad çağrısına icabet etmede Müslümanların ve münafıkların tutumları anlatılmaktadır. İman ehli ve nifak ehlini ayırt eden bu olayda Ebû Hayseme'nin nefsi bir takım sebeplerle cihaddan geri kalma hatasından kısa sürede dönmesi ve İslam ordusuna katılması onun gerçek iman sahiplerinden olduğunu teyit etmiştir.

3.9.3. Karakterizasyon: Hikâyede karakterlerle ilgili verilen bilgiler için açıklama yöntemi ve dramatik yöntem kullanılmıştır.

3.9.4. Şahıs Kadrosu: Hikâyedeki ana karakterler Ebû Hayseme ve Allah Resûlü'dür. Ebu Hayseme'nin iki eşi, yolda karşılaştığı çocukluk arkadaşı, İslam ordusunda bulunanlar dekoratif unsur konumundadır.

3.9.5. Mekân: Medine'de Ebû Hayseme'nin evi, Medine çevresindeki tepeler, Medine-Tebük arasındaki çöller ve Tebük hikâyesinin geçtiği mekânlardır.

*"Sabah olduğunda ise Medine'yi saran tepelere doğru harekete geçti, Medine'yi ardında bıraktı, çölün havasında bir miktar iç huzur ve vicdan rahatlığı bulma ümidiyle yola koyuldu."*⁴⁶

3.9.6. Zaman: Hikâyede hicretin dokuzuncu yılında, sıcak ve kurak bir Eylül ayında geçen olaylar anlatılmaktadır.

"Muhammed'in davetinin yeryüzüne yayılmaya başlamasının üzerinden sadece birkaç yıl geçmişti. Buna rağmen, bugün Medine'de Arap Yarımadasının

⁴⁶ A.e., s. 123.

kuzeyinde Müslümanlara saldırı yapmak üzere harekete geçmiş Rum ordusuna karşı otuz bin kişilik bir ordu hazırlanmıştı.”⁴⁷

3.9.7. Anlatım Teknikleri:

-Tasvir Tekniği:

Hikâyedeki ana karakter Ebû Hayseme'nin evi, eşleri, içinde bulunduğu ruh hali, duygu ve düşünceleri, Medine ve Tebük arasındaki uzun yolda çekilen sıkıntılar anlatılırken bu teknik kullanılmıştır.

*“Bugün kavurucu bir sıcak var. Güneş neredeyse yüzleri yakacak kadar şiddetli, etraftaki kaya parçaları sıcaklığın şiddetinden sanki birer ateş topuna dönüşüyor.”*⁴⁸

-İç Monolog Tekniği:

Hikâyede kullanılan tekniklerden birisidir.

*“Ey Ebû Hayseme! Medine'nin en güzel evlerinden birisinde yaşıyorsun, çevresini saran güzel kokulu bitkileri olan harika bir bahçen var. Bütün bu güzellikler seni hoşnut etmeli ve kalbini rahatlatmalı.”*⁴⁹

-Diyalog tekniği:

- Ebû Hayseme, sana Muhammed'in haberi gelmedi mi?
- Allah aşkına, Müslümanların ordusu hakkında ne biliyorsun?
- Zorluk ordusunu mu kastediyorsun?
- Zorluk ordusu mu? Ne zorluğundan bahsediyorsun? Onlar Müslümanların en güçlülerinden oluşan otuz bin kişilik bir ordu!
- Doğru, fakat yollarda dehşet verici zorluklar yaşıyorlar.⁵⁰

3.9.8. Dil ve Üslup: Yazar, Ebû Hayseme'nin cihada katılmama sebeplerini, iç dünyasında geçirdiği mücadeleleri ve sonunda imanının galip gelip İslam ordusuna katılımını akıcı ve etkili bir dille anlatmış, aynı zamanda sanatkâr bir üslup kullanmıştır.

*“Hüzün kalbine dokundu, uykusunu kaçırdı, sakin ve huzurlu vicdanını rahatsız bir hale getirdi.”*⁵¹

⁴⁷ A.e., s. 118.

⁴⁸ A.e., s. 118.

⁴⁹ A.e., s. 119.

⁵⁰ A.e., s. 123-124.

3.9.10. Anlatıcı Tipi: Hikâyede anlatıcı vakanın tümüne ve kahramanların duygu ve düşüncelerine hâkimdir. Yani ilahi karakterli üçüncü tekil şahıs anlatıcı tipi kullanılmıştır.

3.9.11. Bakış Açısı: Hikâyede, hâkim bakış açısı kurallarına uygun olarak ifade edilen vaka, şahıs kadrosu, mekân ve zamana dair tüm bilgiler anlatıcı tarafından bildirilmektedir. Anlatıcı kahramanların duygu ve düşüncelerine kadar her türlü detayı bildirmektedir.

3.9.12. Vaka Tipi ve Tertibi: Hikâyedeki olaylar Medine, Medine-Tebuk arası yollarda ve Tebuk'ta yaşanmıştır. Tek zincirli vaka tipine sahip olan bu hikâyede klasik vaka ya da diğer adıyla Maupassant tarzı hikâye tertibi kullanılmıştır.

3.10. Âlimlerin Sultanı

3.10.1. Özet: İzz bin Abdusselâm, Şam Sultanı Melik Salih İsmail'in (ö.644/1246), Mısır hükümdarı Necmeddin Eyyûb'a (ö.648/1249) karşı haçlılarla barış yaparak bazı kaleleri onlara bıraktığını ve ihtiyacı olan silahları satın almaları için de Şam'a girmelerine izin verdiğini duymuştu. Şam'ın en büyük fıkıh âlimlerinden olan bu zat, düşünceli ve üzgün bir şekilde şehrin sokaklarında dolaşmaktaydı. Yöneticilerin yanlış uygulamaları karşısında asla susmayan ve onlara hakkı söyleyen İzz bin Abdusselâm, Melik Salih İsmail'i bu konuda uyarmaya karar verdi. Ne pahasına olursa olsun, ona hakkı söyleyecekti. Çünkü direnişçi bir sultanın Müslümanların kalelerini kendi elleriyle haçlılara teslim etmesini ve yine Mısır Sultanı Salih Necmeddin Eyyûb'a ve Müslümanlara karşı savaşılan olan haçlı ordusuna silah satılmasına izin vermesini asla kabul edemiyordu. Durumu önce kendi ailesine açtı, kararını onlara bildirdi. Oğullarından birisi, Sultan'a karşı bir gücünün olmadığını söylese de, yöneticilerin Kur'an ve Sünnet'e aykırı uygulamaları karşısında doğruyu söylemekten ve onlarla karşı karşıya gelmekten asla çekinmeyen Şeyh, bu konuda hakkı söylemekte kararlı olduğunu ailesine bildirdi.

Nihayetinde Şeyh İzz bin Abdusselâm Şam'da mescidin minberine çıkıp, Melik Salih Abdussamed İmamuddîn İsmail'e dua etmeyi bıraktığını söyleyen fetvayı verdi. Onun korkusuzca bu fetvayı verdiğini gören halk hayranlık dolu

⁵¹ A.e., s. 119.

bakışlarla onu izlerken, verdiği bu fetvadın haberdar olan Sultan, onun ev hapsine alınmasını emretti. Ayrıca hutbe vermesini ve eğitim faaliyetlerini de yasakladı.

Şeyh, Sultan'a karşı verdiği bu fetva karşısında ölüm cezası değil de hapis cezası verilmesi, fetva makamından azledilmesi ve ders vermesinin yasaklanmasına çok üzüldü. Bu üzüntüsünü oğluna, “*Görüyor musun oğlum, baban Allah yolunda şehit olmayı hak etmiyor...*”⁵² diyerek dile getirdi. Bu olaydan sonra, İzz bin Abdusselâm, Şam'da Allah'ın istediği gibi yaşama imkânı olmadığından Mısır'a hicret etmek üzere yola çıktı. Sultan onun kendisinden özür dilemesi ve itaatkâr olması şartıyla tekrar eski makamının verileceği haberini vermesi için arkasından bir birlik gönderdi. Gelen elçinin teklifini reddeden İzz bin Abdusselâm'ı, Sultan'ın birlikleri tekrar çadırına hapsettiler. O da çadır hapsinde günlerini Kur'an-ı Kerîm okuyarak, Allah'a dua ederek geçirdi.

Artık ölüme çok yaklaştığı bir anda Mısır hükümdarı Necmeddin Eyyûb'e ait Mısırlı ordu tarafından kurtarıldı. Çadırında gözyaşları içerisinde Allah'a yakaran, dualar eden Şeyh'in omzuna bir şefkat eli uzandı ve ona “*Ey büyük Şeyh, ey Âlimler Sultanı... Mısır'a uzanan yol artık açık, dilediğin gibi gidebilirsin*” dedi.⁵³

Şeyh, zorba ve hainlerin nerede olduğunu sorunca, asker onların devletinin yıkıldığını ve onlardan tek bir kişi bile kalmadığını söyleyince Şeyh, “*Elbette, onlar gittiler... Hak sözü kaldı... Çünkü hak olan ölümsüzdür*”⁵⁴ diye cevap verdi.

3.10.2. Tema: Hikâyede, h.577- 660 (m.1181-1262) yılları arasında yaşayan Fıkıh, Fıkıh Usulü, Tefsir, Kelâm gibi İslâmî ilimlerde müçtehit seviyesinde olan İbn Abdusselâm'ın hakkı söylemek konusundaki mücadelesi anlatılmaktadır. İbn Abdusselâm idaresi altında bulunduğu hiçbir yöneticiden korkmadan, Kur'an ve Sünnet'e uygun olan fetvaları vermek konusunda sebat göstermesi, yöneticiler zaman zaman ona kızsda da takdir edilmesini ve İbn Abdusselâm'ın sultanlar üzerinde bir otoritesi olmasını sağlamıştır.

3.10.3. Karakterizasyon: Hikâyede anlatılan karakterlerle ilgili bilgiler dramatik yöntem kullanılarak verilmiştir.

⁵² Kiyâlânî, “Âlimlerin Sultanı”, *Dumû‘u'l-Emîr*, s. 134.

⁵³ A.e., s. 137.

⁵⁴ A.e., s. 137.

3.10.4. Şahıs Kadrosu: Hikâyede ana karakterler olarak karşımıza İzz bin Abdusselâm, oğlu Abdullatif ve Sultan Salih İsmail çıkmaktadır. Mescitte yer alan halk, İbn Abdusselâm'ı tutuklayan askerler ve onu çadır hapsinden kurtulduğunu söyleyen Mısırlı asker de hikâyede dekoratif unsur konumundadırlar.

İzz bin Abdusselâm: Yaşadığı dönemde yöneticilerin sünnete aykırı uygulamaları olduğunda, onlara karşı gelerek gerçekleri söylemekten asla çekinmeyen ve İslâmî ilimlerde fetva verme yetkisine sahip mücadeleci bir âlimdir.

Sultan Salih İsmail: Eyyûbilerin Dimaşk kolu hükümdarlarından olan Melik Salih İsmail otoritesini korumak uğruna dini değerlerden taviz verebilen, hatta gerektiğinde Müslümanlara karşı, haçlılarla ittifak kurabilen bir sultandır.

Abdullatif: İzz bin Abdusselâm'ın büyük oğlu, hakkı savunma mücadelesinden daima babasının yanında yer almıştır.

3.10.5. Mekân: Hikâyede olayların geçtiği mekânlar, Şam sokakları, İzz bin Abdusselâm'ın evi, Şam'ın en büyük camii olan Ümeyye Camii ve Kudüs civarındır. İbn Abdusselâm'ın aynı zamanda imam hatipliğini yaptığı, fetvalarını verdiği mekân olan Şam'ın en büyük camisi olan Ümeyye Camii'ndeki olaylara vurgu yapılmıştır.

*“Şam'ın her yerine Şeyh İzz bin Abdusselâm'ın fetvası yayıldı. Şeyh, özellikle Şam'daki büyük mescidin minberine çıkıp aleni bir şekilde fetvayı halka duyurduğu zaman Sultan'ın tahtı sarsıldı.”*⁵⁵

3.10.6. Zaman: İbn Abdusselâm'ın h.637 (m.1239) yılında Emeviyye Camii imam hatipliğine getirildikten sonraki dönemde geçen olaylardır. Bu dönemde, Eyyûbilerin Dimaşk kolu hükümdarlarından Melik Salih İsmail ile kardeşinin oğlu olan Mısır Eyyubi Sultanı Melik Necmeddin Eyyûb arasındaki siyasi çekişmeler olmuş, Melik Salih İsmail, Melik Necmeddin Eyyûb'e karşı Haçlılardan yardım istemiş, bazı kaleleri onlara bırakmış ve Dimaşk'a girerek silah satın almalarına izin vermiştir. Bunun üzerine, İbn Abdusselâm'ın Emeviyye Camii'nde Cuma günü hutbesinde, Müslümanlara karşı silah satışının haram olduğunu açıklaması ve Sultan için dua etmemesi üzerine gelişen olaylar zinciri, hikâyenin bize hangi zaman dilimi içinde geçtiği hakkında malumat vermektedir.

⁵⁵ A.e., s. 133.

3.10.7. Anlatım Teknikleri: Hikâyede kullanılan anlatım tekniklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Diyalog Tekniği:

Hikâyenin anlatımında bu tekniğin kullanılmasıyla, özellikle İbn Abdusselâm'ın fikirleri, azmi, mücadeleci ruhu ve kararlılığı çok daha iyi aktarılmıştır.

–Özür dilemen ve elini öpmen karşılığında Sultan seni affedecek ve görevine iade edecek, ne dersin?

İmam soğuk bir şekilde gülümsedi ve hiç tereddüt etmeden şöyle karşılık verdi:

–Ey miskin! Değil Sultan'ın elini öpmek, o hainin elimi öpmesine bile rıza göstermem. Ey kavmim! Biz ayrı dünyaların insanlarıyız. Sizi istilâ eden şeyden beni kurtaran Allah'a hamdolsun.⁵⁶

- İç monolog tekniği: “Âlimlerin Sultanı” diye anılan İbn Abdusselâm'ın içinden geçirdiği düşüncelerin bu teknikle okuyucuya aktarılması, İmam'ın içinde bulunduğu durumun anlatılmasında etkili olmuştur.

“Şam Sultanı Salih İsmail'in Haçlıların silah ve teçhizat satın almaları için şehre girmelerine müsaade edecek kadar kin ve delalet içinde olması hiç akla gelir miydi?”⁵⁷

3.10.8. Dil ve Üslup: Yazar, hikâyede sade ve anlaşılır bir dil kullanmış, zor ve karışık ifadelerden uzak durmuştur.

3.10.9. Anlatıcı Tipi: Hikâyede anlatıcı tipi, ilahi üçüncü tekil kişi anlatıcı konumundadır. Vakanın bütününe ve kahramanların duygu, düşünce ve ruh hallerine hâkimdir.

3.10.10. Bakış Açısı: Hikâyeye, hâkim bakış açısı genel kurallarına uygun olarak yazılmıştır. Anlatıcı, kahramanların olaylar karşısındaki hissiyatlarını en ince detayına kadar bilmektedir.

“İmam İzz bin Abdusselâm küçük hapisanesinde idi. Öylece yerinde duruyor, şükür ve minnettarlık ifade eden gözyaşlarıyla semaya bakıyordu...”

3.10.11. Vaka Tipi ve Tertibi: İbn Abdusselâm'ın Sultan'ın Haçlılarla işbirliği içinde olduğunu ve onlara silah almaları için Şam'a girmelerine izin verdiğini duymasıyla başlayan hikâyede, İbn Abdusselâm'ın bu konuda Sultan'a

⁵⁶ A.e., s. 136.

⁵⁷ A.e., s. 131.

başkaldırması, bu işin haram olduğu fetvasını vermesiyle devam eden olaylar zinciri en son İbn Abdusselâm'ın zaferiyle sonuçlanmıştır. Hikâyede tek zincirli olay örgüsü vardır. Klasik vakanın tüm unsurlarını barındıran bu hikâyede Maupassant tarzı kullanılmıştır.

3.11. Ah Hüseyin!

3.11.1. Özet: Karanlık ve ıssız, sıcağın yüzleri yakarcasına hissedildiği çöl yollarında Hüseyin bin Ali ve beraberinde kadınlar, çocuklar ve akrabalarından oluşan bir topluluk Kûfe'ye doğru ilerliyorlardı. Emevi halifesi Muaviye'nin vefatından sonra yerine geçen oğlu Yezid'in hilafetini kabul etmek istemeyen Kûfelilerin yazdığı mektuplar üzerine zaten kendisi de Yezid'in meşruiyetini kabul etmediği için yola çıkan Hz. Hüseyin'e, yolculuğu esnasında karşılaştığı herkes, Kûfelilere güvenmemesi ve geri dönmesi tavsiyesinde bulundu. Bunlardan biri olan ünlü şair Ferezdak, "*Kûfelilerin kalpleri seninle, kılıçları ise Ümeyye oğullarıyla beraberdir*" diyerek onu ikaz etti.⁵⁸ Hz. Hüseyin Ferezdak'ın bu sözleriyle durumun ciddiyetini anlamış olmasına rağmen yoluna devam etmekte kararlıydı. Kûfe'ye doğru ilerlerken Yezid'e bağlı askeri birlikler onların etrafını kuşattı. Kûfe valisi Ubeydullah bin Ziyâd'ın gönderdiği mektupta yazılan emir gereğince Hz. Hüseyin ve beraberindekiler, su kaynağından uzakta ıssız bir yerde konaklamaya mecbur bırakıldılar. Burası Bağdat'ın yüz kilometre güneydoğusunda bulunan Kerbelâ denilen yeri.

Bu esnada, Hz. Hüseyin Kûfe'ye elçi olarak gönderdiği Müslim bin Akîl'in ve onu himaye eden Kûfe'nin önemli kişilerinden olan Hanî'nin öldürüldüğü haberini almıştı. Aynı zamanda Müslim bin Akîl'le işbirliği içinde olan herkes öldürülmüştü. Bütün bunları duyan Hz. Hüseyin artık bir sona yaklaştıklarını anlamış, "*Ben cennetin kokusunu alıyorum*"⁵⁹ demişti.

Kerbelâ'da Ömer bin Sa'd komutasındaki başka bir askeri birlik tarafından karşılanan Hz. Hüseyin, burada tekrar Yezid'e biat etmeye davet edildi. Hz. Hüseyin bunu kabul etmeyince h.61'de Muharrem ayının onuncu gününde iki taraf arasında savaş başladı.

⁵⁸ Kiylânî, "Ah Hüseyin!", *Dumû'u'l-Emîr*, s. 140.

⁵⁹ A.e., s. 144.

Ehlibeyt çadırlarında çocuklar açlık ve susuzluktan ağlıyorlardı. Kadınlar ise ne yapacaklarını bilmez bir şekilde bir köşeye sinmişlerdi. Hz. Hüseyin'in kız kardeşi Zeynep'in sesi yükseliyordu göğsü, *“Ah dedeciğim! Ey Muhammed!”*⁶⁰

Çarpışmanın başlamasından bir saat sonra Hz. Hüseyin etrafına baktığında, beraberindekilerin vücutlarının kılıçlarla parçalanmış halde kumlar üzerinde yığılmış olduğunu gördü. Hakkın kaybetmesine, masum çocukların öldürülmesine, imanları uğruna bedel ödeyen yakınları için ağlarken sıcacık gözyaşları yanaklarından süzülüyordu. Bu haldeyken bir yandan da müthiş bir susuzluk hissediyordu. Suyu doğru yaklaştırmaya çalışırken Şemr bin Zulcevşen isimli bir asker onu engelledi. Bir müddet tereddütten sonra kılıcıyla Hz. Hüseyin'in boynunu ve kollarını kopardı. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'nın toprağını ıslatan kanını görünce korkudan çığlıklar atarak oradan uzaklaştı. Birkaç saat sonra, Hz. Hüseyin'in başı uzun bir mızrağın ucuna takılmış Kûfe sokaklarında gezdiriliyordu. Beni Haşim'in kampındaysa, acıyla feryat eden Zeynep'in sesi ortalığı kaplıyordu, *“Ah Hüseyin! Ah Kerbelâ! Ah Muhammed!..”*

3.11.2. Tema: Hikâyede tema; Allah'ın, elçisi Hz. Muhammed (s.a.v) ile gönderdiği hak dinin esaslarına uygun olarak yaşatılması için Hz. Hüseyin ve ona tabi olanların canlarını feda edinceye kadar verdikleri mücadeledir. Hakkın yeryüzünde hâkim olması için büyük bir kıyam ortaya koymuşlardır.

3.11.3. Karakterizasyon: Hikâyede karakterlerle ilgili verilen bilgiler için dramatik yöntem kullanılmıştır.

Şahıs Kadrosu: Hikâyede olayın seyrinde rol alan şahıslar, Hz. Hüseyin, Yezid bin Muaviye, Şemr bin Zulcevşen, Hz. Zeynep'tir. Ünlü şair Ferezdak, Yezid bin Muaviye'nin askerleri, Hz. Hüseyin'in beraberindeki yakınları yolda karşılaştığı kimseler hikâyede dekoratif unsur konumundadırlar.

3.11.4. Mekân: Hikâyede, olayların geçtiği mekânları Kûfe, Mekke ve Kûfe arası çöller ve Kerbelâ olarak sıralayabiliriz.

*“Çöl ıssız ve karanlık idi. Sıcak, yüzleri yakıyor, kum tanelerini yanan birer kar tanesine dönüştürüyordu.”*⁶¹

⁶⁰ A.e., s. 148.

⁶¹ A.e., s. 139.

*“Çatışma şiddetlendi, Beni Haşim kampından tekbirler yükseliyor ve Zeynep’in ‘Ey dedeciğim! Ey Muhammed!’ diyen çığlıkları duyuluyordu. Hz. Hüseyin’in bağlılarının kanları Kerbelâ’nın toprağına akıyordu.”*⁶²

3.11.5. Zaman: Hikâyede olaylar, h.60 (m.680) yılında Emevîlerin ilk halifesi Muaviye’nin vefat etmesiyle hilafet görevini üstlenen Yezid’in döneminde geçmektedir. Aralarındaki hilafet mücadelesi yüzünden, Hz. Hüseyin ile başlayan çatışmalar h.61 yılında Muharrem ayının onuncu günü Hz. Hüseyin’in şehadetiyle son bulmuştur.

*“Yezid saltanat tahtına oturmuştu. Bu konuda yeterli olmamasına, karakteri ve yönetim kabiliyeti buna uygun olmamasına rağmen, hak etmediği halde miras yoluyla hilafet onun üzerine kalmıştı.”*⁶³

3.11.6.Anlatım Teknikleri: Hikâyede kullanılan anlatım teknikleri şunlardır:

-Diyalog tekniği:

Hikâyede olayların anlatımında zaman zaman bu teknik kullanılmıştır.

–Ey Hüseyin!

–Evet.

–Bak... Bizi her taraftan kuşatıyorlar. Çocuklar ağlıyor. Yezid’in saldığı bu kurtlarda hiç acıma yok. Su içmemize bile müsaade etmiyorlar.

Hüseyin arkadaşının yüzüne bakarak şöyle dedi:

–Bu ancak bizim imanımızı arttırır. Çünkü onlar zalimler. Ve bu zalim kurtlar biz müminlerin sonunu belirlememeli. En azından biz hala yaşıyoruz...⁶⁴

-Tasvir Tekniği:

Hikâyede kullanılan tekniklerden birisi de tasvir tekniğidir.

*“Karanlık ve ıssız sığın yüzleri yakarcasına hissedildiği çöl yollarında Hüseyin bin Ali ve beraberindeki kadınlar, çocuklar ve akrabalarından oluşan topluluk ile beraber Kûfe’ye doğru ilerliyorlardı.”*⁶⁵

-İç monolog tekniği:

*“Hüseyin bin Ali kendi içinde düşünerek dedi ki, ‘Ben hak üzere değil miyim?’”*⁶⁶

⁶² A.e., s. 145.

⁶³ A.e., s. 140.

⁶⁴ A.e., s. 142.

⁶⁵ A.e., s. 139.

3.11.7. Dil ve Üslup: Bu hikâyede yazar, okurun anlayacağı sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Hikâyede zaman zaman yer verilen diyaloglar ve tasvirler olayların anlaşılmasında etkili olmuştur.

3.11.8. Anlatıcı Tipi: Hikâyede anlatıcı tipi, ilahi portreli beşeri konumundadır. Anlatıcı olayların tümüne, kahramanların duygu, düşünce ve ruh hallerine hâkimdir.

*“Ferez dak’ın yüzü elem ve hüznle doldu, ne söyleyeceğini bilmez bir şekilde başını öne eğdi. Allah Resul’ünün kızının oğlu Hüseyin’e ne demeliydi? Ona acı gerçeği söylemeli miydi?”*⁶⁷

3.11.9. Vaka Tipi ve Tertibi: Hikâyede tek zincirli olay örgüsü mevcuttur. Klasik vaka unsurlarının tümünü barındıran hikâyede Maupassant tarzı vaka tertibi kullanılmıştır.

3.12. Şam Kapılarında

3.12.1. Özet: H.700 yılı başlarında Moğolların Şam’a geleceği haberi ulaştığında İbn Teymiyye geçmişte yaşadıklarını düşünmeye başladı. Şehirleri köyleri yakarak yıkarak geçen Moğollar her yerde kan akıtmışlardı. Ölenlerin kafalarından yüksek piramitler yapan bu zalimler ordusundan diğer milyonlarca insan gibi yaşayabilmek için ailesiyle birlikte yurtlarından kaçarlarken, daha küçük bir çocuk olmasına rağmen annesine, *“Neden toprağımızı, evimizi bırakıp kaçıyoruz anneciğim?”*⁶⁸ diyerek bu durumu sorguluyordu. Fakat aldığı cevap korku endişe ve hüzünden başka bir şey olmamıştı. Aradan yaklaşık otuz yıl geçmiş, Moğollar yine Şam’a saldırıyorlardı. İnsanlar bu seferde Mısır ve diğer güvenli bölgelere, müstahkem kalelere doğru kaçmaya koyuldular. Halk eşyasını, giyeceğini, buğdayını, ununu, malını mülkünü yok pahasına satarak sefer hazırlıklarına başladı. Binek hayvanı kirası çok artmıştı. Hayvanların ücreti çok yükseklerle fırlamıştı. Bunu gören İbn Teymiyye Cami-i Kebir’deki vaazlarında halkı cihada davet etmeye başladı. Moğollardan kaçanları şiddetle eleştirdi. Müslümanları kendi canlarını ve

⁶⁶ A.e., s. 141.

⁶⁷ A.e., s. 139.

⁶⁸ Kiylânî, “Şam Kapılarında”, *Dumû‘u’l- Emîr*, s. 150.

Ülkelerini korumak için infakta bulunmaya teşvik etti. Bu sefer Moğollarla cihad etmek farzdır diye fetva verdi.

Bu arada Moğolların ilerledikleri haberleri pe pee geliyordu. Mısır Sultanı'nın yola çıktığı haberi verilerek halka moral verilmeye çalışıldı. Fakat bir anda Sultan'ın hareket kararından vazgeçtiği haberi geldi. Bunun zerine İbn Teymiyye Mısır Sultan'ına söyle bir mektup yazdı. *“Eğer am'ı koruma diye bir dnceniz yoksa açıkça söyleyin de biz kendi baımızın çaresine bakalım. Birini baımıza idareci seçelim de tehlike anında am'a hizmet edip orayı korusun. Normal durumlarda da oradan o faydalansın...”*⁶⁹

İbn Teymiyye'nin bu mektubu zerine Sultan tekrar am'a gelmeye razı oldu. Mısır ordusu cihad için harekete geçti. Moğolların yaklaştıkları ve Sultan'ın geri döndüğü haberi ulaştı. 702 yılının Recep ayında güvenilir kaynaklardan, bu sefer Moğolların kesinlikle Suriye'yi istilâ etmeye karar verdikleri ve bu kararlarında azimli oldukları haberi geldi. Bu haberden dolayı halkta bir huzursuzluk meydana geldi. Mısır Sultanı'nın ve Mısır ordusunun gelmesi geciktikçe halkın huzursuzluğu arttı. Sonunda aban ayının onsekizinci günü Mısır ordusunun büyük bir bölümü geldi. Arkasından diğer bir bölümü ulaştı. Bunun zerine halkta bir sükûnet meydana geldi. Fakat diğer bölgelerden kaçıp gelen sığınmacıların gelişi baladı. Kuzey tarafın şehirlerinden pek çok insan kendi şehirlerini bırakarak am'a geliyorlardı. Değişik türden sözler dolaşmaya baladı. am'da büyük bir şaşkınlık vardı. Sultanın geldiğinden haberleri olmamıştı. Mısır ve Suriye ordularının savaacaklarına kesin şekilde inanılmıyordu. Moğolların, sürekli olarak geldi gelecek haberleri ulaıyordu. Halk diğer şehirlerden kaçarak am'a sığınmaya devam ediyordu. Bütün ehir sığınmacılarla dolmuştu. İbn Teymiyye, ordunun bulunduğu yere gitmek için hareket edince yol bulması imkânsız oldu. Onun niçin gittiğini bilmeyen bazı insanlar; bizim kamamızı siz engelliyorsunuz ama kendiniz am'dan kaçmayı tercih ediyorsunuz diyerek hakaret ettiler. Fakat İbn Teymiyye sessizce yoluna devam etti.

29 aban Cuma gecesı Ramazan hilâli görüldü. Şehirde bir heyecan vardı. Ramazanın ikinci günü khup ovasında bir tarafta Suriye ve Mısır orduları diğer tarafta Moğol askerleri savaş düzenine girdiler. İbn Teymiyye, savaşta g ka-

⁶⁹ A.e., s. 157.

zansınlar diye mücahidlerin orucu bozmaları gerektiğine fetva verdi. Her kıtanın ve her bir bölüğün yanına teker teker bizzat giderek elinde bulundurduğu yenecek şeyi onlar görececek şekilde yiyor ve şu hadisi okuyordu:

*“Peygamber Efendimiz(sas) buyurmuştur ki: Yarın siz düşmanla karşılaşmak üzeresiniz. Oruç tutmama durumunda daha çok bedenî güç kazanacaksınız.”*⁷⁰

Savaş başladığında Sultan’ın kendisi bizzat ordunun ortasında duruyordu. Abbasî Halifesi Ebu Rebî Süleyman, Sultan’ın yanındaydı. Şiddetli bir savaşın sonunda Müslümanlar galip geldi. Geceleyin Moğollar kaçışarak dağlara, tepelere ve bölgedeki yüksek yerlere sığındılar. Müslümanlar gece boyu nöbet tuttular, oklarına hedef yaparak kaçmalarına engel oldular. Pek çok Moğol öldürüldü. Sabahleyin, kaçanları Müslümanlar elleri kolları bağlı yakalayıp getirdiler, boyunlarını vurdular. Kaçanlardan çoğu uçurumlardan ve tehlikeli yerlerden düşerek, birçoğu da Fırat nehrinde boğularak öldüler. 4 Ramazan Pazartesi günü İbn Teymiyye Şam’a girdi. Halk büyük bir heyecan ve coşkuyla onu karşıladı, tebrik etti ve dualar yaptılar.

Hicrî 702 yılında, Ramazan ayının beşinci günü devlet ileri gelenleri, Halife ve saltanat ordusuyla birlikte galip ve muzaffer olarak Şam’a girdi.

3.12.2. Tema: Hikâyede tema, h.661-728 yılları arasında yaşayan Hanbeli âlimlerinden sayılan İbn Teymiyye’nin sahip olduğu cihad ruhuyla içinde bulunduğu toplumu ve yöneticileri nasıl yönlendirdiği, neleri başardığı anlatılmaktadır. Tevhid inancını tam anlamıyla benimsemiş olan İbn Teymiyye Allah’tan başka hiç bir gücün üstün olmadığına olan kesin inancını, Tatarlara karşı olan mücadelesindeki cesareti, azim ve gayreti ile tüm insanlığa ispatlamıştır.

*“La ilahe illallah! Allah vaadinde sadıktır, kuluna yardım eder ve ordularını yüceltir...”*⁷¹

3.12.3. Karakterizasyon: Hikâyede karakterlerle ilgili bilgiler için dramatik yöntem kullanılmıştır.

3.12.4. Şahıs Kadrosu: Hikâyenin seyrinde rol alan şahıslar; İbn Teymiyye, İbn Teymiyye’nin kardeşi Şerafettin, Mısırlı elçidir.

⁷⁰ A.e., s. 160.

⁷¹ A.e., s. 161.

Mısır Sultanı Nâsır, İbn Teymiyye'nin çevresinde bulunan şahıslar, arkadaşları, mescitte hutbelerini dinleyen halk, sokakta karşılaştığı kimseler hikâyedeki dekoratif unsurlardır.

İbn Teymiyye: Eskiden beri ilmî ve fikrî faaliyetlerde bulunmakla meşhur olan bir ailenin evlâdı olarak Harran'da dünyaya gelen İbn Teymiyye'nin babası Şihabuddîn Abdulhalîm (v. 682/1284) feraiz, hesap, heyet âlimiydi. Engin kültürü dolayısıyla Hanbelîlerin kendisine Şeyhulislâm dedikleri İbn Teymiyye, bütün ömrünü Moğollara, İsmailîlere, taklitçi ve bidatçılara, kelâm, tasavvuf ve felsefe erbabına karşı mücadele ile geçirmiştir. Akaid, tefsir, fıkıh ve fırkalar mevzuunda 500 kadar eser yazmıştır ki, bunlardan 70 kadarı günümüze ulaşmıştır. Bu hikâyede Moğollarla olan mücadelesi ve bu uğurdaki kararlılığı, cesareti, olayları ve kişileri yönetmedeki kabiliyeti anlatılmaktadır.

Şerafettin: Abisi, İbn Teymiyye'nin yanında yer alan Şerafettin onunla birlikte Moğollara karşı savaşmıştır.

Mısır elçisi: Mısır Sultanı Nâsır tarafından gönderilen bu elçi yaptığı işten memnun olmayarak İbn Teymiyye'ye Sultan'ın onlara yardım etmekten vazgeçtiği haberini vermiştir.

Diğerleri: İbn Teymiyye'nin çevresinde bulunan mescitte sokakta ya da etrafında bulunan Şam halkı, şeyhin diyalog konuşmalarına ortak olan ve onun bu yoldaki mücadelesini anlatmada yardımcı olan dekoratif unsurlardır.

3.12.5. Mekân: Şam'ın Moğol istilasına karşı savunmasını anlatan hikâyede olaylar, İmam İbn Teymiyye'nin evinde, şehrin büyük mescidinde, Şam sokaklarında ve Şam civarındaki savaş meydanlarında geçmektedir.

“Sorun, Şam'ın dışında halkalar halinde pusu kuran şu vahşi insanlar, kanımızı emmeye hazır iğrenç yılanlar gibi bekliyorlar...”⁷²

“Tüm hazırlığımızı yapacağız. Bekçiler şehri koruyacak ve hep uyanık kalacaklar, ben ise caddelere, çarşılarla ve mescitlere gideceğim ve yurdumuzu, akidemizi korumak için insanları cihada çağıracağım.”⁷³

3.12.6. Zaman: Hikâyede olaylar h.700 ve 702 yılları arasında Moğolların Şam'a saldırı düzenlemeleri üzerine İmam İbn Teymiyye'nin halkı Moğol işgaline

⁷² A.e., s. 152.

⁷³ A.e., s. 154.

karşı direnişe çağırdığı dönemde geçmektedir. İmam İbn Teymiyye o dönemde Moğollara karşı savunma için Şam'da kalıp Mescid-i Kebir'de halkı, vatanlarını ve akidelerini savunmak için hep beraber mücadeleye çağıran tek âlimdir.

3.12.7. Anlatım Teknikleri:

-Geriye dönüş tekniği:

Yazar, İbn Teymiyye'nin Moğol saldırısını haber alınca otuz yıl öncesini hatırlamasıyla hikâyeye başlar.

İmâm İbn Teymiyye yaklaşık otuz yıl önce olan bir olayı hatırlamıştı. Küçük bir çocuk idi. Moğollar o yıllarda doğuda her yeri yıkan, yerle bir eden bir fırtına gibi saldırıyorlardı. Şehirleri ve köyleri ateşe veriyorlar, ölenlerin kafataslarından yüksek piramitler yapıyorlardı.⁷⁴

-Diyalog tekniği:

Hikâyede bu tekniğin çokça kullanılması olayların anlaşılmasını sağlamıştır.

Elçi bir an için sustu ve sonra şöyle dedi:

–Umutlarımız yıkıldı ey İmam! Mısır ordusu Kahire'ye geri döndü. Sultan Nasruddin barışı tercih etti ve Şam'ı kendi kaderine terk etti.”

İmam İbn Teymiyye'nin yüzünü hüznü kapladı ve dedi ki:

–Barışı mı tercih etti? Saçmalık bu. Moğollar sadece bizi yemeyecekler, bugün bizi yarın Mısır'ı. Bizlere asla acımayacaklar...⁷⁵

-Tasvir tekniği

Hikâyede bazı anlatımlar tasvir tekniği kullanılarak daha net anlaşılır hale getirilmiştir.

“Şeyhin yüzü asıktı, bakışları öfkeliydi, elleri hareket halinde, kimseden korkmadan öfkesini açık bir şekilde belli edencesine parmaklarını sallıyordu. Herkes hüznüyle yankılanan bir sessizlik, acı veren bir ağrı gibi derin ve korkutucu bir sessizliğe burundu...”⁷⁶

3.12.8. Dil ve Üslup: Hikâyede okuyucunun anlayabileceği bir şekilde akıcı ve sade bir üslup kullanılmıştır. Bunun yanı sıra yazar, kişilerin veya olayların

⁷⁴ A.e., s. 150.

⁷⁵ A.e., s. 156.

⁷⁶ A.e., s. 150.

anlatımında zaman zaman sembolik ifadeler kullanmış. Bu kullanımlar anlatımı güçlendirmiştir.

Örneğin Müslümanları katleden, yurtlarını yakıp yıkan Moğolları “kan emmeye hazır iğrenç yılanlara” bazı cümlelerde de “vahşi kurtlara” benzetmiştir.

“Sorun şu ki; Şam’ın dışında halkalar halinde bize pusu kuran bu vahşi insanlar kanımızı emmeye hazır iğrenç yılanlar gibi bekliyorlar.”

“Otuz yıl sonra, kurbanını yemek için ağzının suyu akan kurtlar gibi Moğollar tekrar geliyorlar.”⁷⁷

3.12.9. Anlatıcı Tipi: Hikâyede kullanılan anlatıcı tipi ilahi portreye sahip beşeri konumdadır.

3.12.10. Bakış Açısı: Hikâyede hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Anlatıcı, kahramanların duygu ve düşüncelerine, ruh hallerine, olayların seyrine hâkimdir.

Anlatıcı, Moğollara karşı zafer kazanan Müslümanların savaşının bitmediğini, cehaletle, hainlerle, zalimlerle savaşın her zaman süreceğini hikâyenin sonunda şu diyalogla ifade etmiştir:

–İstediğin oldu ey İbn Teymiyye...

–Hayır, asıl savaş henüz bitmedi.

–Aman Allah’ım, ne demek istiyorsun? Bana öyle geliyor ki başını belaya sokan ve acının arkasından koşan sizsiniz.

–Asıl cehalet gerçeklere göz yummaktır.

–Açıkla bize ya imam!

–Bize ihanet edenleri, Moğollara destek olanları unuttun mu? Onlar dağıldılar ve hala Arapların arasında dolaşıyorlar.

–Haklısın.

–Öyleyse savaş tekrar başlıyor. Hem de tüm çeşitleri ile...⁷⁸

3.12.11. Vaka Tipi ve Tertibi: Hikâyede klasik vaka tertibi kullanılmıştır. Olaylar serim, düğüm, çözüm planıyla anlatılmıştır. Buna Maupassant tarzı hikâye de denir. Bunun yanı sıra hikâyenin başlangıcında yazar, kahramanın geçmişi hatırlama sahnelerini verip geçmişten bazı kesitlerde aktardığı için iç içe girmiş vaka zinciri kullanılmış diyebiliriz.

⁷⁷ A.e., s. 151.

⁷⁸ A.e., s. 162.

3.13. Sürgündeki Adam

3.13.1. Özet

Şam’da herkesin hakkında konuştuğu bir zat vardı. Uzun boylu, zayıf, esmer tenli, mütevâzi ama cesaretli olan bu zat, Resulullah’ın en yakın arkadaşlarından Ebû Zer adlı sahabeydi.

Hiz. Osman’ın hilafetinin hüküm sürdüğü bu dönemde, halkın zenginlik ve refah seviyesi artmıştı. Ebû Zer, Hiz. Osman dâhil olmak üzere tüm yöneticileri, zenginleri lüks ve israftan sakındırıyor, ihtiyaç fazlası malları Allah yolunda infak etmek gerektiğini söylüyordu. Yöneticilerin ve zenginlerin mallarının aslında kendi malları olmadığını, fakirlerin bu mallarda hakları olduğunu vaktinin çoğunu geçirdiği mescitte bulunan halka sürekli anlatıyordu. Yapmış olduğu bu hutbelerle fakirlerin gönlünde yer edinen Ebû Zer hakkında, mescitte bulunanlar onun kendilerine Hiz. Osman’dan ve Muaviye’den daha yakın olduğunu söylüyorlardı. Fakat onun yöneticilere ve zenginelere karşı olan bu sert tavrına devam etmesini özellikle Muaviye’nin müsaade etmeyeceğini de konuşuyorlardı.

Mescitte yaptığı hararetli hutbesinden sonra evine dönen Ebû Zer kızının hastalığının daha da arttığını gördü. Küçük kız ağlayarak babasına artık öleceğini hissettiğini, anne ve babasından ayrılmanın hüznünü taşıdığını söyledi. Annesi de kızının bu acıklı haline ağlıyordu. O esnada kapı çaldı. Gelen Muaviye’nin adamlarından birisiydi ve Ebû Zer’i Muaviye’nin makamına çağırdığı haberini getirmişti.

Kızının, “*Babacığım, emirin çağrısına icabet ederek kızını ölüme mi terk ediyorsun ?*” diye ağlaması üzerine “*Belki Emir’in hüküm konusunda istişareye ihtiyacı vardır kızım*”⁷⁹ dedi ve elçiyle beraber Muaviye’nin huzuruna çıkmak için yola koyuldu.

Muaviye, Ebû Zer için üzerinde çeşit çeşit yemeklerin olduğu bir sofraya hazırlatmıştı. Sofraya bakınca, bir lokma ekmeğe muhtaç fakirleri hatırlayan Ebû Zer, Emir’in sofraya davet teklifini reddetti. Bunun üzerine Muaviye Ebû Zer’e, Allah’ın nimetlerinden faydalanmanın caiz olduğunu anlatmaya çalışsa da Ebû Zer, Rasulullah dönemindeki mütevâziliğin, sadeliğin, azla yetinmenin yerini lüks ve israfın aldığını, bunun da zenginleri Allah yolunda infak etmekten alıkoyduğunu

⁷⁹ Kiyânî, “Sürgündeki Adam”, **Dumû‘u’l Emîr**, s. 169.

söyledi. Muaviye'ye Tevbe Sûresi'nin 34. ayetini okudu, "*Altın ve gümüşü biriktirip onu Allah yolunda harcamayan kimselere can yakıcı bir azabı müjdele!*"⁸⁰ Muaviye bu ayetin Ehli Kitap için indiğini söyleyince itiraz edip bu ayetin Müslümanlar için indiğini, bu ayet gereğince insanları zühde çağırmaya devam edeceğini, altın ve mal düşkünlerini de cehennem azabı ile uyarmaya devam edeceğini söyledi.

Muaviye'nin ona bu yaptıklarından vazgeçmesini söylemesi, aksi takdirde bunun ikisi arasında bir ayrılık noktası olacağını ve bundan sonra dikkatli olmasını söyleyerek onu tehdit etmesi karşısında Ebû Zer bundan korkmadığını şu ayeti okuyarak ifade etti, "*De ki, Allah'ın bize yazdığından başkası başımıza gelmez. O, bizim Mevla'mızdır. Müminler Allah'a güvenip, dayansınlar!*" (Tevbe, 51)⁸¹

Muaviye, Ebû Zer'in bu kararlığını görünce Hz. Osman'a mektup yazarak Ebû Zer'in Şam'dan sürgün edilmesini tekrar Medine'ye gönderilmesini talep etti.

Bu arada evine dönen Ebû Zer'e, hanımı gözyaşları içinde kızlarının öldüğü haberini verdi. Kızının öldüğünü duyan Ebû Zer de gözyaşlarına boğulurken bir yandan da "*İnna lillah ve inna ileyhi raciun*"⁸² ayetini okuyor, hanımıyla birlikte gözyaşları içinde Allah'a dua ediyorlardı.

Uzun bir zaman geçmeden Hz. Osman, Muaviye'ye yazdığı mektupta Ebû Zer'i Medine'ye geri göndermesini söyledi. Beraberinde hazırlanan kabileyle yola çıkan Ebû Zer'in yolda giderken Allah Resulü ile yaptığı su konuşma zihninden geçiyordu. "*Ey Ebû Zer! Sen iyi bir adamsın. Benden sonra başına musibet gelecektir*" diyen Allah Resulü'ne Ebû Zer "*Allah yolunda mı?*" diye sorunca Rasulullah' da "*Evet*" diye karşılık vermişti. Ebû Zer 'de "*O takdirde Allah'ın emri hoş gelir*" demişti...⁸³

Yolculuk esnasında Allah Resulü ile olan bu hoş hatıraları hatırlayan Ebû Zer'in kalbine bir ferahlık geliyor, fakirlik ve açgözlülüktен kaynaklanan insanlığın bu temel sorununa karşı yapmış olduğu mücadelesinde ona güç veriyordu.

⁸⁰ A.e., s. 177.

⁸¹ A.e., s. 178.

⁸² Bakara Sûresi, 156.

⁸³ A.e., s. 181-182.

3.13.2. Tema

Bu hikâyede Ebû Zer'in Hz. Osman'ın hilafeti döneminde yöneticilerin ve zenginlerin lüks ve israfa dalarak, Hz. Peygamber'in yaşadığı sade hayattan uzaklaşmaları karşısında verdiği mücadele anlatılmaktadır. Ebû Zer zenginlerin mallarında fakirlerin hakkı olduğunu savunuyor, zenginlere sadece ihtiyaçları kadarını harcayıp, kalan mallarını asla biriktirmemelerini ve Allah yolunda infak etmelerini söylüyordu ve buna delil olarak da Tevbe suresinin 34 ve 35. ayetlerini delil getiriyordu. Yöneticilerle arasını açan bu tutumu yüzünden Ebû Zer birkaç defa bulunduğu yerden bir başka şehre sürgün edilmiştir.

3.13.3. Karakterizasyon

Hikâyede çizilen karakterler için dramatik yöntem kullanılmıştır.

3.13.4. Şahıs kadrosu:

Hikâyenin kahramanları Ebû Zer ve Muaviye'dir. Hz. Osman, Ebû Zer'in hanımı ve kızı, mescitte bulunan kimseler, Muaviye'nin elçisi ve yardımcıları dekoratif unsur konumundadırlar.

Ebû Zer: Peygamber dönemindeki takvalı ve züht dolu hayatın aynı şekilde yaşanması gerektiğini savunan Ebû Zer, Hz. Osman döneminde zenginliğin ortaya çıkardığı lüks ve israf dolu hayatın değişmesi için mücadele vermiştir.

Muaviye: Hz. Osman'ın hilafeti döneminde Şam valisi olarak görev yapmaktadır. Ebû Zer'in zühd anlayışının aksine Müslümanların mallarının kendisine ait olduğunu zekâtlarını verdikleri takdirde mal biriktirmenin kişinin imanına bir zarar vermeyeceğini düşünmektedir. Rasulullah'ın ashabından olduğu için Ebû Zer'in halkı ayaklandıran bu hutbelerine rağmen ona yumuşak bir şekilde yaklaşip anlaşabileceklerini düşünen Muaviye, Ebû Zer'in kararlılığını görünce onu Şam'dan sürgün etmesi için Hz. Osman'a mektup göndermiştir.

3.13.5. Mekân:

Hikâyede olaylar Muaviye'nin valilik görevini icra ettiği Şam'da geçmektedir. Yaşanan olayların bir kısmı Şam'ın en büyük camisi olan büyük mescitte ve Şam sokaklarında, Muaviye'nin sarayında, bir kısmı Ebû Zer'in evinde geçmektedir.

...vaktinin çoğunu mescitte Allah'a ibadet ederek geçirirdi. Her gün çevresine çok sayıda insan oturur, o da onlara ısrarla şöyle derdi, "Ey fakirler! Peygamberimiz

bana zor da olsa hakkı söylememi öğretti. Ey fakirler! Zenginlerin mallarında sizin hakkınız vardır. Evet, bu sizin hakkınızdır, onlardan gelen bir lütuf değildir. Ey fakirler! Halifenin mallarında ve emiriniz Muaviye'nin mallarında sizin hakkınız vardır. Devletin malı sizin malınızdır.⁸⁴

3.13.6. Zaman:

Hikâyede geçen olaylar, h.30 -35 (m.650-655) yılları arasında Hz. Osman'ın hilafeti ve Muaviye'nin Şam valisi olduğu dönemde meydana gelmiştir. Bu dönem İslâm tarihçileri arasında Hz. Osman'ın hilafetinin “ikinci altı yıllık dönemi” ya da “karışıklık dönemi” diye nitelendirilmiştir. Hz. Osman'ın sükûnet dönemi diye adlandırılan ilk altı yıllık dönemi ise h.24-29 (m.644-649) yılları arasına denk gelmektedir.

“Şimdi ise Şam emiri Muaviye ona başvurarak Ebû Zer'i geldiği yere geri göndermesini istiyordu. Halife Hz. Osman onu tekrardan çağırarak mıydı?”⁸⁵

3.13.7. Anlatım Teknikleri:

Hikâyede kullanılan anlatım teknikleri aşağıda verilmiştir.

Tasvir Tekniği:Yazar bu tekniği çokça kullanarak anlatımını güçlendirmiştir.

Ebû Zer yiyecek ve içeceklerin dolu olduğu bir sofraya serildiğini gördü. Nefis yemekler, ızgara kokuları, iştah açıcı bu manzaralar açlığını hissettiriyor, yemek yeme isteğini artırıyordu. Hayatı boyunca görmediği kadar ihtişamlı bir sofraya idi. etrafını üzgün gözlerle inceledi. Çeşitli renklerde gösterişli, pahalı koltuklar, hafifçe esen rüzgârda bile narince sallanan ipek perdeler, üzerinde çeşit çeşit yemeklerin olduğu uzunca sofralar...⁸⁶

Diyalog Tekniği:

Yazar hikâyede karşılıklı diyaloglara yer vererek, konunun iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

- Ben yedim elhamdülillah, su anda aç ya da susuz değilim.
- Bu yemekler senin için hazırlandı ey Ebû Zer, müminlerin emirinin yemek davetini geri çevirmek ve yemeğe küsmek yakışık almaz.
- Söylediğinde haklı olabilirsin fakat şu anda bir lokma ekmeğe muhtaç binlerce insan var ve ben bu yemeği yersem, kendimi onların hakkını çalmış gibi hissediyorum.⁸⁷

⁸⁴ A.e., s. 164.

⁸⁵ A.e., s. 180.

⁸⁶ A.e., s. 173.

⁸⁷ A.e., s. 174.

Montaj tekniği:

Yazar, Ebû Zer'in fikirlerini ifade ederken delil olarak kullandığı ayetleri hikâyeye montaj tekniğiyle getirmiş, böylelikle Ebû Zer'in savunduğu fikirlerin temeli daha iyi anlaşılmıştır.

“Allahu Teâla'nın ayetini okudu, “Altın ve gümüşü biriktirip onu Allah yolunda harcamayan kimselere can yakıcı bir azabı müjdele!”⁸⁸(Tevbe:51)

Geriye dönüş tekniği: Yazar hikâyede bu teknik sayesinde Ebû Zer'in geçmişte Allah Resulü ile yaşadığı bir hatıraya geri dönüşünü sağlayarak, bu hatıradan nasıl güç aldığını ve bu moralle mücadelesine devam ettiğini anlatmaktadır.

Zihninde Allah Resulüyle yapmış olduğu şu konuşma canlanıyordu:

- Ey Ebû Zer, sen salih bir adamsın ve benden sonra başına imtihanlar gelecek...
- Allah yolunda mı ey Allah'ın Resulü?
- Evet, Allah yolunda...
- O halde Allah'ın emri hoş gelir...⁸⁹

3.13.8. Dil ve Üslup:

Ebû Zer'in Hz. Peygamber dönemindeki zühd ve takvânın, Hz. Osman döneminde lüks ve debdebeli bir hayata yerini bırakması karşısında gösterdiği mücadeleyi konu alan bu hikâyede yazar, akıcı, duru ve fasih bir ifade tarzı kullanmıştır.

Yazarın hikâyede zaman zaman tasvirlerle, karşılıklı diyaloglara yer vermesi de konunun daha etkili bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır.

3.13.9. Anlatıcı Tipi:

Hikâyede kullanılan anlatıcı tipi ilahi portreye sahip beşeri konumdur.

3.13.10. Bakış Açısı:

Hikâyede hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Anlatıcı, olaylara, kahramanların duygu ve düşüncelerine hâkim bir konumdur. Yazarın hikâyede kahramanların iç dünyalarındaki düşüncelerine kadar yer vermesi, olayların sebeplerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Muaviye, Ebû Zer'in fikir ve ilkelerinin saltanatını şiddetle sarsacağını, toplumu sapma ve kargaşaya sürükleyeceğini anlamıştı. Bundan dolayı Muaviye Ebû Zer'i şiddet kullanarak engellemeye karar verdi. Bu yolla belki bu konuyu emirlere

⁸⁸ A.e., s. 177.

⁸⁹ A.e., s. 181-182.

bırakır, toplumda kargaşa meydana getirmekten, insanları tahrik etmekten vazgeçer diye düşündü.⁹⁰

3.13.11. Vaka Tipi ve Tertibi:

Hikâyede tüm olaylar Ebû Zer'in toplumdaki adaletsiz dağılıma karşı olan mücadelesi etrafında gerçekleşmektedir. Tek zincirli olay örgüsü kullanılmıştır.

Klasik vaka unsurlarının tümünü barındıran hikâyede Maupassant tarzı vaka tertibi kullanılmıştır.

⁹⁰ A.e., s. 171.

SONUÇ

Tezimizin başında açıklamaya gayret ettiğimiz modern döneme ait İslâmî edebiyatın öncü isimlerinden olarak kabul edilen Necip Kiyânî, bitmek bilmeyen bir okuma arzusu sonucu elde ettiği geniş bir kültür donanımı ve güçlü bir İslâm şuuru sayesinde İslâmî edebiyat alanına önemli eserler kazandırmıştır. Asıl mesleği tıp doktorluğu olan yazar, roman, hikâye, şiir, tiyatro, edebî tenkit ve tıp alanlarında yetmişe yakın eser ortaya koymuştur. Bu eserlerden birçoğu çeşitli bakanlıklardan ya da dernekler tarafından ödüle layık görülmüştür. Müslüman bir edip olarak doğru bildiği, önemli gördüğü değerleri, eserlerinde savunmaya gayret eden Kiyânî, mücadeleci kişiliğiyle, içinde bulunduğu toplumda bizzat şahid olduğu haksızlıklara, zulme ve adaletsizliklere karşı hayatı boyunca kalemiyle mücadelesini sürdürmüştür. Müslüman toplumlarının sorunlarının çözüm yolunun da tarihin önemli olayları ve mücadeleci şahsiyetlerin önderliğinde bulunulabileceğine işaret etmiştir. Kiyânî sadece İslâmî edebiyatın bir temsilcisi değil, Arap edebiyatının da önemli isimlerinden kabul edilmektedir.

Bu çalışmamızda İslâmî edebiyatın öncülerinden kabul edilen Necib Kiyânî'nin şahsi hayatını inceledikten sonra ayrıntılı bir şekilde onun edebi kişiliğini, eserlerini ve başarılarını anlatmaya çalıştık. Son olarak Necib Kiyânî'nin İslâmî edebiyat alanında ortaya koymuş olduğu eserlerinden biri olan, ödüllü kısa hikâye koleksiyonu "*Emir'in Gözyaşları*" adlı eseri sizlere sunarak onun İslam tarihi hakkındaki derin bilgisiyle beraber, edebi üslûbunu sizlere göstermeyi amaçladık. Tezle ilgili kaynaklara ulaşmaya çalışırken Arapça olarak yazılmış kaynakların oldukça fazla olmasının aksine, Türkçe kaynakların yeterli derecede olmaması, özellikle İslâmî edebiyat, temsilcileri ve bu sahada ortaya koymuş oldukları eserler hakkında daha fazla çalışma yapılması gerektiği düşüncesini doğurdu. Ayrıca bu konuda Arapça olarak yazılmış birçok eserin Türkçe'ye kazandırılması da bu sahadaki ihtiyacı karşılaması açısından isabetli olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abak, Şaban: “Diriliş Akımı mı İkinci Yeni mi?”, **Yedi İklim Dergisi**, sayı 126, İstanbul, 2000.
- Abduddâim, Sâbir: **el-Edebu’l-İslâmî beyne’n-Nazariyye ve’t-Tatbîk**, Kahire, Dâru’ş-Şurûk, 2002.
- Aksakal, Cihangir B.: “Seyyid Kutub ve Müslüman Kardeşler”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, sayı 3, 2015.
- Aktaş, Şerif: **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Akçağ, Ankara, 2005.
- Ali Subh, Ali: “Arap Edebiyatı ve İslâm Edebiyatı”, **İslâmî Edebiyat**, sayı 53, 2003.
- el-‘Arinî, Abdullah b. Sâlih: **el-İtticâhu’l-İslâmî fî a’-mâl Necîb el-Kiylânî’l-Kıyasiyye**, Dâr Kunûz, Riyad, 2005.
- ‘Aşûr, Ebû Zeyd Vasfî: **Fi Zilâl Seyyid Kutub Lemhaat min Hayatihi ve A’-mâlihi ve Minhecihi’t-Tefsiriyye**, Menufiye, 2009.
- Aydın, Mehmet S.: “Muhammed Kutub”, İstanbul, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, EK-2. cilt, 2016.
- Ayyıldız, Erol: “Mustafa Sadık er-Râfî’nin Hayatı, Edebî Cephesi ve Eserleri”, **Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı II, Bursa,

- 1989.
- “Mustafa Sâdık er-Râfî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 31. cilt, İstanbul, 2006.
- el-‘Azm, Yusuf: **Çağdaş İslâmî Düşüncenin Lideri Şehîd Seyyid Kutub: Hayatı, Okulu ve Eserleri**, Beyrut, 1980.
- Beraygaş, Muhammed Hasan: **Fi’l-Edebi’l-İslâmiyyi’l-Muâsir: Dirâse ve Tatbîk**, Mektebetu’l-Haremeyn, Riyad, 1982.
- Beyca, Fatma Betül: **“Necîb el-Kilânî Hayatı, Eserleri ve 20. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri”**, İstanbul, 2008.
- Birişik, Abdulhamit: **“Nedvi, Ebu’l-Hasan”**, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 32. cilt, İstanbul, 2006.
- Botman, Selma: **“Egyptian Communists and the Free Officers: 1950-1954”**, **Middle Eastern Studies**, Vol. 22, No:3, 1986.
- el-Câcî, Hansa: **“Şahsiyyât Rivâyât Dr. Necîb el-Kilânî; Dirâse ve Tatbîk”**, Yüksek Lisans Tezi, Peşâver Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyatı, 2007.
- Canbey, Mustafa: **“Tavizsiz Bir Duruşun Sahibi: Ali Nar Hoca”**, **Tohum Dergisi**, 160. sayı, İstanbul, 2018.
- Cerrâr, Me’mûn Ferîz: **Fi’l-Edebi’l-İslâmî**, Daru’l-Me’mun, Umman

- (Ürdün), 2005.
- Civelek, Yakup: “Modern Arap Edebiyatında İslâmî Edebiyatın Yeri ve Öncüleri”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı 3, 2000.
- Dikici, Recep: “Mehmet Âkif Ersoy’dan Arap Latifeleri”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, sayı 38, 2015.
- Durmuş, İsmail: “Kılânî Necîb”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, EK-2. cilt, İstanbul, 2016.
- Ebû Rabi, İbrahim: “**The Intellectual Origins of Islamic Resurgence in The Modern Arab World**”, State University of New York, 1996.
- Erdem, Gökhan: “Bağılantısızlıktan Bağımsızlığa: Nasır Döneminde Mısır-SSCB İlişkileri”, **Medeniyet Araştırmaları Dergisi**, 2018.
- Grunebaum, G. E.: **Modern Islam: The Search for Cultural Identity**, Lahore, 1969.
- Görgün, Hilal: “Seyyid Kutub”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, cilt XXXVII, 2009.
- Halîl, İmâmuddîn: **Eşhedu En Lâ İlâhe İllâ Ente (Sîretun Zatiyye)**, Dâr İbn Kesîr, 1.bsk, Beyrut, 2018.
- Halîl, Mahmud: “Kiylânî”, Munazziru’l-Edebi’l-İslâmî, 2001.

Hassan, Mahmud:

“Bangladesh Islamic Literature:

Definition, Nature and Scope”, Centre for

University Requirement Courses International

Islamic University, Chittagong, 2016.

‘Imâra, Muhammed:

“Muhammed el-Gazzâlî”, **TDV İslâm**

Ansiklopedisi, 30. cilt, İstanbul, 2005.

Kabaklı, Ahmet:

Sultanu’ş-Şuârâ Necip Fâzıl, İstanbul 1995.

Karakoç, Sezai:

Edebiyat Yazıları I – Medeniyetin Rüyası

Rüyanın Medeniyeti Şiir - İstanbul, 1997.

Ka’ûd, Hilmi:

er-Rivâyetu’l-İslâmiyyetu’l-Muasıra:

Dirase ve Tatbîk, Dâru’l-ilm ve’l-İmân,

Kahire, 2019.

Kavas, İbrahim:

“Necip Fâzıl’ın Şiirlerindeki Değişmelerin

İncelenmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal**

Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,

1985.

Keskin, Yaşar:

“Mustafa Miyasoğlu Hayatı-Eserleri-Sanatı”,

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2015.

Kiylânî, Necîb:

Cakartalı Kız, (trc. Ali Nar), Elif Yayınları,

İstanbul, 2002.

Dumu’û’l-Emîr (Emirin Gözyaşları),

Muessesetu’r-Risâle, Kahire, 1994.

Edebu'l-Etfâl fî Da'veti'l-İslâm,

Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1991.

Hâratu'l-Yehûd, Daru'l-Beşîr li's-Sekafe

ve'l-'Ulûm, Tanta, 2002.

el-İslâm ve'l-Mezâhibu'l-Edebîyye, Beyrut,

1987.

İslâmî Edebiyata Giriş, trc. Ali Nar,

İstanbul, 1988.

Lemhât min Hayatî, Muessesetu'l-Risâle,

Kahire, 1995.

Muhakemetu'l-Esvedî'l-'Ansî, Dâr İbn

Hazm, Beyrut, 1998.

Tecrubeti'z- Zâtiyye fî'l- Kıssati'l-

İslâmiyye, Dâr İbn Hazm, Beyrut, 1991.

Kara Gölge, (trc. Ali Nar), Elif Yayınları,

İstanbul, 2002.

Kuzey Kahramanları, (trc. Ali Nar), Elif

Yayınları, İstanbul, 2002.

Fi'z-Zalâm, Muessetu'r-Risale, Beyrut, 1994.

Türkistan Geceleri, (trc. Necat Çavuş), Beka

Yayınları, İstanbul, 1993.

el-Vechu'l-Muzlim li'l-Kamer, Dâr İbn

Hazm, Beyrut, 1998.

- Medhal ile'l-Edebi'l-İslâmî**, Ri'âsetu'l-Mehâkimi'sh-Ser'iyye ve'sh-Shu'ûnu'd-Dînîyye, Katar, 1987.
- el-İslâm ve'l-Kavi'l-Mudât**, Muessetu'r-Risale, Beyrut, 1980.
- Keyfe Elkâke**, Muessetu'r-Risale, Beyrut, 1987.
- Kocahanoğlu, Osman Selim: “Türk Edebiyatında Necip Fazıl Kısakürek: **Hayatı-Sanatı-Çilesi, Hakkındaki Tüm Yazılar I**”, İstanbul, 1983.
- Kutub, Muhammed: **Menhecu'l-Fenni'l-İslâmî**, Dâru'sh-Şurûk, Kahire, 1983.
- Kutub, Seyyid: **Edebiyat Eleştirisi**, (trc. Muzaffer Can), Cantaş Yayınları, İstanbul, 2018.
- Mackie, Jamie, Macintyre, Andrew: **“Politics”, Indonesia's New Order, The Dynamics of Socio-economic Transformation**, University of Hawaii Press, Honolulu, 1994.
- Mahlûf, Haseneyn Hasan: **Mustafa Sadık er-Râfi'î Hayâtuhû ve Âsâruh**, Kahire 1976.
- Mahmûd, Ali Abdulhalîm: **Nahve Edebi'l-İslâmiyyi'l-Mu'âsir: Mustafa Sadık er-Râfi'î**, Riyad 1395.
- Mısıroğlu, Kadir: **Üstad Necip Fâzıl'a Dâir**, İstanbul, 1993.

- Muhsin, Macit: “Modern Mistik Şiirin Ufukları: Sezai Karakoç'un Şiiri”, **Yedi İklim Dergisi**, 126. sayı, İstanbul, 2000.
- Naili, Izzetun Nikmah: “Rivâyet “Hamametu’s-Selâm” li Necîb Kiyânî”, **Mawlana Malik Ibrahim State Islamic Üniversitesi Bitirme Tezi**, Malang, 2016.
- en-Nedvî, Ebu’l-Hasan: “el-Edîbü’ş-Şâ’iru’l-Mevhûb Necîb el-Kiyânî”, **İslam Edebiyatı Dergisi Özel Sayısı**, 2005.
- en-Nisa, Âliyânî: “**Kasiratu’l-Kıssa “el-Kabûs” Li Necîb el-Kiyânî**”, Şerîf Hidayetullah Üniversitesi, Cakarta, 2008.
- Oğuzbaşaran, Bekir: **Necip Fâzıl’ın Şiiri**, İstanbul, 1983.
- Okay, M. Orhan, Düzdağ, Ertuğrul: “Mehmet Âkif Ersoy”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, cilt 28, İstanbul, 2003.
- Okay, M. Orhan: “Kısakürek Necip Fazıl”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, cilt 25, Ankara, 2002.
- Necip Fazıl Kısakürek**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
- Osman, Rahmah Ahmad: “Defining Islamic Literature”, **The International Journal of Humanities**, vol.5, no.11, 2008.

- er-Rahmân, Muhammed Seyf: **“İshâmâtü’ d-Duktûr Necîb el-Kiylânî fi’l-Edebi’l-‘Arabiyyi’l-İslâmî”**, Majalla Al-Qism Al-Arabi, University of Punjab, sayı 24, 2017.
- Salahudin Ahmed, Akbar, Tamara Sonn: **“The SAGE Handbook of Islamic Studies”**, SAGE Publications, Los Angeles, 2013.
- Sallâbî, Ali Muhammed: **‘İzz b. ‘Abdusselâm**, (trc. Ahmet Aslanoğlu), Ravza Yayınları, İstanbul, 2017.
- Soffar, Muhammed: **Takdîm Kitâb “et-Tasavvuru’l-Fennî fi’l-Kur’ân” li Seyyid Kutub”**, Universitât Erfurt, 2010.
- Tasa, Muhammed: **“Necîb Kiylânî’nin Tala’î’u’l-Fecr Adlı Romanı”**, Nusha Dergisi, sayı 15, 2004.
- Tekin, Mehmet: **Roman Sanatı- Romanın Unsurları I**, Ötüken, İstanbul, 2016.
- Tolan, Muhammed B.: **“Ali Ahmet Bakesîr’in Şairliği ve Serbest Şiir Hareketi İçindeki Yeri”**, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2017
- Uçman, Abdullah: **“Mustafa Miyasoğlu”**, **Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi**, 2. cilt, İstanbul, 2010.
- “Necip Fazıl Kısakürek”**, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, EK-2. cilt, İstanbul, 2016.

Yılmaz, Mehmet:

“Günümüz Arap Edebiyatı’nda İslâmî
Edebiyat Akımına Bir Bakış”, **Uludağ
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi**, 1999.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.abjjad.com/book/AliAhmetBakesir> (Çevrimiçi) 13.03.2019.

Hilmi Mahmud el-Kâ’ûd, <https://www.goodreads.com/author/show/2749085>.
(Çevrimiçi) 13.03.2019.

Tayyib Rahmânî, “Muhammed Hasen Beraygaş el-Edîb ve’n-Nâkidi’l-İslamiyyi’l
Mutemeyyiz”, <https://www.alukah.net/culture/0/67778/>, (Çevrimiçi) 13.03.2019.

Mahmud Abduşşâfi el-Kavsi,” Abdulkuddus Ebû Sâlih Râbitatu’l-Edebi’l-
İslamiyyi’l-‘Alemyye”, <http://www.islamtoday.net/bohooth/artshow-53-2242.htm>,
(Çevrimiçi) 13.03.2019.

Ahmed Bâsil, Abdalbâsit Bedr, <https://www.goodreads.com/author/show/6543202>,
(Çevrimiçi) 13.03.2019.

et-Tahrîr, Esra “Abdurrahmân Re’fet el-Bâşâ”,
<https://islamicsham.org/nashrah/2632>, (Çevrimiçi), 13.03.2019

Laha Online, “Dr. Hasan el-Emrânî”,
<http://www.lahaonline.com/articles/view/47444.htm>, (Çevrimiçi) 26.04.2019.

“Dr. Hasan el-Emrânî’nin Kısa Hayatı”,
adabİslâmîinfo.webhost4life.com/stats/.../hasanalamrani.pdf, (Çevrimiçi)
29.04.2019.

İcha Sarah, “Mefhûmu’l-Edebi’l-İslâmî ‘İnde ‘İmâduddîn Halîl” ,

[https://www.academia.edu/12099744/\(Çevrimiçi\)](https://www.academia.edu/12099744/(Çevrimiçi))

Engin Gülmüş, “Necip Fazıl Kısakürek Hayatı Edebi Kişiliği Eserleri”, (Çevrimiçi)

<https://www.edebitahlil.com/2018/03/necip-fazl-ksakurek.html,18.03.2019>

http://www.xn--edebiyatgretmeni-twb.net/edebiyat/hikaye_ozellikleri_cesitleri.htm.

(Sîretu’z-Zâtiyye, Abdulbâsit Bedr/*Mevki‘ Merkez Dirâsati’l-Medineti’l-

Münevvere)

